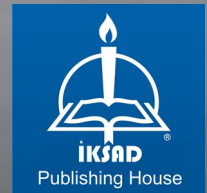


SOSYAL PROBLEMLER VE SOSYAL RİSK ANALİZİ

Kahramanmaraş Kentsel Alanı Araştırması

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ
Öğr. Gör. İsmail GÖKTÜRK



İKSAD
Publishing House

SOSYAL PROBLEMLER VE SOSYAL RİSK ANALİZİ

Kahramanmaraş Kentsel Alanı Araştırması

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YILMAZ

Öğr. Gör. İsmail GÖKTÜRK



Copyright © 2019 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be
reproduced, distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other
electronic or mechanical methods, without the prior written
permission of the publisher, except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution Of
Economic Development And Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksad.net

It is responsibility of the author to abide by the publishing
ethics rules.

Iksad Publications – 2019©

ISBN: 978-625-7954-00-6

Cover Design: Özlem Kaya

December / 2019

Ankara / Turkey

Size = 16 x 24 cm

ÖNSÖZ

Şimdi “her yer Kerbelâ”. Şimdi bir çocuk ve bir annenin yüreği paramparçadır bir tarlada. Amcalar mayın döşemiş gece parklara. Tankların istilasında şimdi sokaklar. Çocukların ellerinde bir avuç taş, hem oyuncakları hem silahlarıdır şimdi. Mayınlar ve tanklar pusuda bekliyor. Şimdi küresel efendiler, çocukların gözlerindeki gülgün bakışı, yanaklarındaki gül gamzeleri soldurdular. Şimdi insanlık bir cinnete sürgün sevgili. Senden bir vedia olan kulların sersefil savruluyor cinnetin rüzgarında. Senin yüreğinin coğrafyası talan edildi sevgili. “Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin / Bülbül hamûş, havz tehî, gülistan harab”.

İsmail Göktürk / Gülün Çağrısı

Dünyanın büyüünün çözüldüğü bir çağda yaşıyoruz. Hayatın anlam bilgisi kaybolmuş, insanın insana zulmettiği bir zamana gelmişiz. Büyük bir hız ve haz dalgası içinde akıntıya kapılmış durumdayız. Bu kitap aslında bir feryadın ifadesidir. Eşref-i mahlukat olan insanın örselenmişliğini, kendilik bilgisinden bîhaberliğini anlatmaktadır.

Bu örselenmişlik ve kendinden bîhaber olma hali, gün geçtikçe kalbimizi acıtan haberlere konu olan toplumsal sapmalara ve toplumsal problemlere yol açmaktadır. Medeniyet geçmişi olan bir milletin evlatları bu savrulmayı hak etmiyor. Değerler sistemimizden hareketle yeni ve hızla değişen şartlar altında bir “fazıl toplum” kurmanın mümkün olması icap eder. Çabalar bunun üzerine olmalıdır.

Bu kitap, bu çabanın küçük bir adımı olursa kendimizi mutlu addedeceğiz. Kitabın saha araştırması verilerinin akademik çalışmamızda kullanılmasına izin veren Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’ne teşekkür ederiz. Özellikle İl Müdürü Mehmet SERTPOLAT ve verilerin toplanmasında büyük emeği olan İl Müdür Yardımcısı Psikolog Ali Aslan SAK’a ayrıca teşekkürü borç biliriz. Kitabın yayınlanmasında emeği olan İKSAD Yayınevi yönetici ve çalışanlarına da şükranlarımızı sunarız.

Mehmet YILMAZ ve İsmail GÖKTÜRK,
Kahramanmaraş

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	I
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
SOSYAL PROBLEMLERE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Sosyal Sorunların Kaynağı Olarak Pozitivist Paradigma	7
1.2. Sosyal Problemlere Sosyolojik Yaklaşımlar	12
1.3. Sosyal Olgulara Değerler Temelli Sosyolojik Yaklaşım	14
1.4. Değerler Temelli Yaklaşımda Sosyal Problemlere Bakış	19
İKİNCİ BÖLÜM	25
SOSYOLOJİK AÇIDAN GENÇLİK SORUNLARI	25
2.1. Gençlik Kavramı ve Kapsamı	26
2.1.1. Psikolojik ve Biyolojik Açından Gençlik Kavramı	27
2.1.2. Tarihsel ve Sosyolojik Perspektiften Gençlik	28
2.2. Gençlik Kavramına Sosyolojik Bakış Açılıarı	29
2.3. Gençlik ve Yabancılaşma	31
2.4. Gençlikle İlgili Belli Başlı Sorunlar ve Sosyolojik Açından Değerlendirilmesi	35
2.4.1. Gençlik ve Eğitim Sorunları	35
2.4.2. Gençlik ve Bağımlılık	41
2.4.3. Genç İşsizliği	47
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	51
AİLEYLE İLGİLİ SOSYAL SORUNLAR	51
3.1. Aileyle İlgili Sosyal Sorunlar	53
3.2. Türk Toplum Yapısında Aile ve Problemlerin Çözümü	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	65
SOSYAL PROBLEM OLARAK ŞİDDET VE YOKSULLUK	65
4.1. Şiddet Olgusu ve Tanımlanması	68
4.2. Şiddetin Kaynakları ve Sebepleri	69
4.3. Şiddet Türleri	71
4.4. Şiddetin Toplumsal Yansımaları	72
4.5. Sosyal Yönleriyle Terör Problemi.....	74
4.6. Yoksulluk Problemi	76
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	79
SOSYAL PROBLEMDEN SOSYAL RİSKLERE: YEREL DÜZEYDE SOSYAL RİSKLERİN ÖLÇÜLMESİ	79
5.1. Sosyal Risk Kavramı ve Kapsamı	80
5.2. Sağlık riskleri.....	84
5.2.1. Kronik Hastalıkların Yaygınlığı	84
5.2.2. Psikolojik Bozukluklar ve İntihar Eğilimi	87
5.2.3. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Kullanımı	91
5.3. Sosyal Güvenlik Riskleri	92
5.3.1. İşsizlik.....	93
5.3.2. Yoksulluk, Gelir Düşüklüğü ve Gelir Adaletsizliği.....	97
5.3.3. Konut Problemi ve Gecekondulaşma	103
5.3.4. Engellilik.....	108
5.3.5. Yaşlılık	113
5.3.6. Sosyal Güvencesizlik/Kayıtdışı Çalışma.....	115
5.4. Toplumsal Güvencesizlik, Şiddet Eğilimi ve Kadına Yönelik Şiddet	118
5.5. Sosyal Donatı Eksiklikleri	124
5.6. Çocuklara Yönelik Riskler.....	126

5.6.1.	Çocuklarda Kronik Hastalıkların Yaygınlığı.....	126
5.6.2.	Çocuk İşçiliği	127
5.6.3.	Çocuklarda Madde Bağımlılığı	129
5.6.4.	Çocuklarda Bilişim Teknolojileri ve İnternet Bağımlılığı	130
5.6.5.	Suçta Sürüklenen ve Suç Mağduru Çocuklar	134
5.6.6.	Çocukların Örgün Öğretim Dışında Kalması	136
ALTINCI BÖLÜM		137
SOSYAL PROBLEMLER VE SOSYAL RİSK ANALİZİ: KAHRAMANMARAŞ KENTSEL ALANI ARAŞTIRMASI		137
6.1.	Araştırma Alanı Olarak Kahramanmaraş İli Merkez İlçelerinin Sosyal Risklilik Durumu.....	137
6.1.1.	Araştırma Alanı Hakkında Kısa Bilgi.....	137
6.1.2.	Araştırma Alanı: Dulkadiroğlu ve Onikişubat İlçeleri Sosyal Risklilik Durumu.....	140
6.2.	Kapsam ve Yöntem	147
6.2.1.	Araştırmanın Kapsamı	147
6.2.2.	Araştırmanın Yöntemi	149
6.3.	Araştırmanın Genel Bulguları	150
6.3.1.	Demografik Bulgular	150
6.4.	Sağlık Risklerine İlişkin Bulgular ve Değerlendirilmesi.....	155
6.4.1.	Hanede Rastlanılan Kronik Hastalıklar.....	155
6.4.2.	Psikolojik-Ruhsal Durum ve İntihar Eğilimi.....	157
6.4.3.	Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Kullanımına İlişkin Bulgular....	159
6.5.	İşsizlik, Gelir Düşüklüğü, Yoksulluk ve Sosyal Güvenlik Problemlerine İlişkin Bulgular	161
6.5.1.	İstihdam ve İşsizliğe İlişkin Bulgular.....	161
6.5.2.	Gelir ve Harcama Durumuna İlişkin Bulgular.....	164

6.5.3.	Şiddet Tutumları ve Kadına Yönelik Şiddet Algıları.....	167
6.6.	Engellilik Durumu, Sosyal Güvenlik, Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Alma Durumları	170
6.6.1.	Engellilik Durumları	170
6.6.2.	Sosyal Güvence Durumu.....	171
6.6.3.	Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Alma Durumu	172
6.7.	Mahallelerin Risklilik Özellikleri.....	174
6.8.	Mahalledeki Sosyal İmkânların Durumu.....	178
6.8.1.	Kütüphane	178
6.8.2.	Gençlik Merkezi	179
6.8.3.	Yeşil Alan	180
6.8.4.	Okuma Salonu	181
6.8.5.	Mahallelerdeki Sağlık Hizmetleri	181
6.8.6.	Mahallelerde Açılması İstenen Kurslar	182
6.9.	Mahallelerdeki Katılımcıları Rahatsız Eden Olaylar	183
6.10.	Suriyeliler İle İlgili Tutumlar.....	184
6.11.	Çocuklarla İlgili Sosyal Problem ve Sosyal Riskler.....	184
6.12.	Saha Araştırması Sonuçlarının Genel Değerlendirmesi.....	188
	SONUÇ VE ÖNERİLER	190
	KAYNAKÇA	196

Tablolar Listesi

Tablo-2.1: Dünya Ülkelerinde Esas Alınan Gençlik Yaş Aralıkları .	27
Tablo-5.1: Türkiye’de 15-59 yaş grubunda YLD’ye neden olan ilk 10 hastalık (NBD-CE projesi).....	90
Tablo-5.2: Mevsim etkisinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Eylül 2018, Eylül 2019	96
Tablo 5.3: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20’lik gruplar, 2014-2015 ve 2017-2018	99
Tablo-5.4: Merkez ve Çevre Bölgelerde Yıllara Göre Kentleşme Oranları (1950-2030)	107
Tablo- 5.5: Genel nüfus içinde yaş grubu ve cinsiyete göre en az bir engeli olan nüfus, 2011	110
Tablo-5.6: Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)	117
Tablo-5.7: Kişiler Arası Güven. 100 kişi içinde “Çoğu insana güvenebilirim” Diyenlerin Sayısı 2005-2014	120
Tablo 6.1: Dulkadiroğlu ve Onikişubat İlçeleri Merkez Mahaleleri ve Nüfusları (2015)	138
Tablo 6.2: Araştırma Kapsamına Alınan En Riskli Mahalleler ve Nüfusları (2015).....	148
Tablo-6.3: $\alpha = 0.05$ için Örneklem Büyüklükleri	148
Tablo-6.4: Güvenilirlik Analizi	150
Tablo-6.5: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı Ve Aile İçindeki Rollerini ...	151
Tablo-6.6: Hanedeki Çocuk Sayısı	152
Tablo-6.7: Aile Bireylerinin Yaş Dağılımları.....	153
Tablo 6.8: Medeni Durum ve Nikah Türü Dağılımı	154
Tablo-6.9: Aile Bireylerinin Öğrenim Düzeyi	155
Tablo-6.10: Hanede Görülen Kronik Hastalıklar	156

Tablo-6.11: Psikolojik-Ruhsal Rahatsızlık Durumu ve Tedavi Görme Durumu.....	157
Tablo-6.12: Katılımcıların İntihar Düşüncesine Kapılma Durumları ve İntihar Girişimi Durumları	158
Tablo-6.13: İntihar Düşüncesine Kapılma Nedeni	159
Tablo-6.14: Katılımcıların Ailesinde Sigara, Ağız Otu ve Uyuşturucu Kullanım Durumu.....	160
Tablo 6.15: Çalışan Aile Bireylerinin Meslek Dağılımı.....	161
Tablo-6.16: Çalışmaya Başlama Yaşı.....	162
Tablo-6.17: Çalıştığı İşle İlgili Eğitim Alıp Almadığı	163
Tablo-6.18: Hane Reisinin Hane Dışında İkamet Ederek Çalışıp Çalışmadığı Ve İşsiz Kalma Durumu	163
Tablo-6.19: İşsizliğin Temel Nedeni	164
Tablo-6.20: Çalışan Aile Bireylerinin Aldığı Ücret Ve/Veya Gelir Durumu.....	165
Tablo-6.21: Hane Reisinin Sabit Gelir (Ücret, Maaş, Serbest Meslek Kazancı) Dışında Başka Bir Geliri Olup Olmadığı.....	166
Tablo-6.22: Toplam Gelirin Toplam Gideri Karşılama Durumu ..	166
Tablo-6.23: Oturulan Konutun Mülkiyet Durumuna İlişkin Bulgular	167
Tablo-6.24: Hayatı Boyunca Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumu	168
Tablo-6.25: Kendisine ve Başkalarına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları	169
Tablo-6.26: Hanede Engelli Birey Varlığı ve Engel Durumu	170
Tablo-6.27: Engel Türü	170
Tablo 6.28: Sosyal Güvence Durumu.....	171
Tablo-6.29: Sosyal Güvence Türü	172

Tablo-6.30: Katılımcıların Yararlandığı Özel Nitelikli Sosyal Yardım ve Hizmetler	173
Tablo-6.31: Yararlandığı Sosyal Hizmet Türü.....	173
Tablo-6.32: Yararlandığı Sosyal Yardım Türü.....	174
Tablo-6.33: Katılımcıların Riskli ve Risksiz Mahalle Algıları	174
Tablo-6.34: Katılımcıların İkamet Ettikleri Mahallelerini Tanımlama Şekilleri	175
Tablo-6.35: Katılımcıların Mahalleleri İle İlgili Güvenlik Algıları .	176
Tablo-6.36: Mahalle ve Sokakların Aydınlatılma Durumu.....	176
Tablo-6.37: Mahallelerde Son Bir Yıl İçinde Adli Vakalar	177
Tablo-6.38: Katılımcıların Kütüphaneye Gitme oranları ve Memnuniyet Düzeyleri	178
Tablo-6.39: Katılımcıların Gençlik Merkezine Gitme Oranları ve Memnuniyet Düzeyi	179
Tablo-6.40: Mahallede Yeşil Alan Bulunma Durumu, Katılımcıların Yeşil Alanları Kullanımı ve Memnuniyet Düzeyleri	180
Tablo-6.41: Mahallede Okuma Salonu Bulunma Durumu, Okuma Salonu Kullanımı ve Memnuniyet Düzeyleri.....	181
Tablo-6.42: Mahallede Aile Hekimliği Bulunma Durumu ve Son Bir Yıl İçinde Sağlık Taraması Durumu	181
Tablo-6.43: Mahallede Açılması İstenen Kurslar	182
Tablo-6.45: Mahallede Katılımcıları Rahatsız Eden Olaylar	183
Tablo-6.46: Katılımcıların Suriyelilerle İlgili Rahatsızlık Durumları ve Suriyelilerin Neden Olduğu Sorunlara İlişkin Tutumları	184
Tablo-6.47: Çocuklarda Görülen Kronik Hastalıklar	185
Tablo-6.48: Çocukların Çalıştırılma Durumu.....	186
Tablo-6.49: Çocuklarda Tütün, Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımına İlişkin Veriler	186

Tablo-6.50: Çocukların İnternet Kafeye Gitme Alışkanlıkları.....	187
Tablo-6.51: Çocukların eve Geç Gelmesi ve Gece Dışarda Kalmasına İlişkin Tutumlar.....	187
Tablo-6.52: Katılımcıların Suça Sürüklenen Çocuklarla İlgili Farkındalığı	188
Tablo-6.53: Sosyal Risk Haritalamasında Sosyal Risk Faktörleri .	189

Grafikler Listesi

Grafik-2.1. Okuldan İşe Geçişte Gençlerin Karşılaştığı Zorluklar	49
Grafik-5.1: Küresel tüm ölümlerin ve bulaşıcı olmayan hastalıklardan ölümlerin dağılımı, 30-70 yaş, 2012.....	85
Grafik-5.2: Türkiye'deki tüm ölümlerin ve bulaşıcı olmayan hastalıklardan ölümlerin dağılımı, 30-70 yaş, 2012.....	86
Grafik 5.3: Dünyada En Zengin %10'luk kesimin gelir payları, 1980–2016.....	101
Grafik 5.4: Dünya genelinde ulusal gelirden en çok pay alan %10, 2016.....	102
Grafik – 5.5.Ulusal Engelli Veri Tabanı'nda Yer alan Engel Grupları ve Oranları, 2019	111
Grafik-5.6: Şanlıurfa Kentinde Engellilerin Karşılaştığı En Önemli Sorunlar, 2014	112

Haritalar

Harita-6.1: Kahramanmaraş İl Haritası	138
Harita-6.2: Dulkadiroğlu İlçesi Risklilik Durumu	141
Harita-6.3: Onikişubat İlçesi Risklilik Durumu:	144

GİRİŞ

Modern toplum insanı beşer olarak ele alır ve onu beşerî yönlerini geliştirecek imkânlarla donanması için hayatına proje muamelesi yapmaya zorlar. Bu durum insanları benmerkezci bir egoist kişiliğe zorlamaktadır.

Benmerkezcilik insan hayatına sahte değerler getirmektedir. Yaşamın anlamı nedir, sorusuna verilecek cevap, kutsallarından sıyrılmış bir insan için, materyalist felsefenin verileri olacaktır. Modernizmin dayattığı insan tipi, homo economicusdur. Hayatı sadece üretmek ve tüketmek fiillerinden ibaret gören, bunun dışında hiçbir ahlaki değer yargısı taşımayan, menfaatlerini temin için geliştirilen vasıtaları, hayatın gayesi haline getiren insan, daha çok kazanmak, daha iyi bir statü elde etmek için çırpınıp duracaktır. Bu çırpınış aynı zamanda modern toplumun gereği ve dayatmasıdır. Modern bir toplumda, bireye gerçekleştiremeyeceği amaçlar gösterilmektedir. Oysa başarı için bireylerin ellerindeki araçlar, genellikle bu amaçları gerçekleştirmek için yeterli değildir. Modernizmde insanın durumuna “sınırdaki insan” diyorlar. Özellikle sanayileşmeyi ve dolayısıyla modernleşmeyi bile yaşayamamış bir toplum düzeninde iken, bilgi toplumu olarak adlandırılan bir sürece dünyanın girdiği bir zamanda, genç bir nüfusa sahip olan ülkemizde, gençlere hayatlarını ve geleceklerini kendi çabalarıyla kurmaları söylendiğinde yeterli bilgi donanımı, becerisi, tecrübesi olmayan

gencin “yabancılaşma” olgusundan kurtulması mümkün görünmemektedir.

Aile, modern dünyada en çok zorlanan ve sosyal problemlere direnen bir sosyal kurumdur. Küresel sistemdeki hegemonik yapılar, sahip oldukları teknolojik imkânlar, ülkeleri kuşatan ekonomik ağları, küresel düzeyde yaygınlaştırdıkları endüstriyel kapitalist unsurlar vasıtasıyla kültürleri çözmeye, aile bütünlüğünü parçalamaya azmetmiş gözükmektedirler. İnsanları bireyselleştirip sadece beşeri hususiyetlerine indirgeyerek birer tüketim öznesi haline getirmeye çalışmaktadır.

Batıda çözülen ailenin ürettiği sorunlara genel politikasına uygun olarak insanları bireyselleştirerek bulmaya çalıştığı çözümler, toplumsal değerlerin örüntülediği geleneksel aile yapılarına ve ailenin fonksiyonlarına zarar vermektedir. Mutluluğu tüketim ve hazda arayan modern toplum, başta ailenin içinde yer aldığı toplumsal büyüğü çözmektedir. Modern tüketim toplumunun getirdiği gerilimler aile içi şiddet başta olmak üzere şiddeti artırmıştır.

Kabil’in Habil’i öldürmesiyle başlayan şiddet olgusu, insan fitratının bir sapması olarak tezahür eden ve bir kişiye güç ve baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yaptırmaya zorlamak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Zorlama, saldırı, işkence, psikolojik ya da bedensel acı çektirme gibi tezahürleri olan ve bedensel ve ruhsal yönleri olan davranışlardır. Şiddet bireysel boyutları olduğu gibi, kolektif boyutları da olan; ideolojik, psikolojik, sosyal sebeplerden kaynaklanan sapmalardır.

Bireysel şiddetin sosyal yönü daha çok aile içi şiddet, kadınlara yönelik şiddet, akran şiddeti, geleneksel algılardan kaynaklanan şiddet gibi türleri ile tazahür etmektedir. Kolektif şiddet, dünyanın da en büyük sorunu olan terörizm, meşruiyetini kaybetmiş yönetimlerin baskı unsuru olarak şiddeti kullanması, anarşi olayları, ideolojik grupların şiddete dönüşen eylemleri şeklinde görülmektedir.

İnsandaki şiddet eğilimi, geleneksel toplumsal kurumların işlevini kaybetmesi; modernleşme olgusunun getirdiği bireyselleşme, benmerkezcilik, rekabetin öne çıkması, hedonizmin yaygınlaşması, insanların tüketim hırısı ve ihtiyaç algılarının küresel hegemonya tarafından yönlendirilmesi, gelecek kaygısı taşıyan “sınırdaki insan gerginliği” gibi olgulardan kaynaklanmaktadır. Modern insan, hayata proje muamelesi yapmaktadır. Kendi dünyasını rasyonel olarak kurguladığı bir form içerisinde tutma eğilimindedir. Dolayısıyla kurguladığı projeye uymayan ailesini, çocuğunu, hayat biçimini şiddet yöntemiyle bu forma sokmaya çalışmaktadır. Hayata “prokrustes masası” muamelesi yapmanın yöntemi şiddettir.

Sosyal riskler, günümüz toplumunun kişi ya da grup düzeyinde karşılaşılabileceği önemli sosyal problemleri ifade etmektedir. Sosyal risk kavramı, sosyal politikacılar, sosyologlar, psikologlar, sosyal çalışmacılar vb. gibi toplumla ilgilenen araştırmacılar tarafından ilgilendikleri alanlara göre farklı anlamlarda kullanılmakta ve her disiplin kendi bakış açısından tanımlamalar yapmaktadır. Bu farklı tanımlamalar, kavram kargaşasına yol açtığı gibi sorunların algılanması ve çözümünde ortak politika üretilmesini zorlaştırmaktadır.

Kitapta, ilk olarak sosyal problemlere ilişkin genel bir kavramsal çerçeve çizilmiş ve “değerler temelli sosyolojik yaklaşım” adı altında yeni bir sosyolojik bakış açısıyla sosyal problemler ele alınmıştır.

İkinci bölümde, gençliğin durumu değerlendirilmiş ve gençliğin yaşadığı yabancılaşıma sorunu başta olmak üzere, eğitim, işsizlik, bağımlılık vb. gibi sorunlar ele alınmıştır. Bu sorunlara yönelik olarak milli bünyemiz ve kültürümüzden hareketle çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Kitabın üçüncü bölümünde aileyle ilgili sosyal sorunlar, Türk aile yapısının genel karakteristiğinden hareketle incelenmiş ve sorunlar değerlendirilmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü, sosyal bir problem olarak yaygınlaşan şiddet olgusuna ayrılmıştır. Bu bölümde şiddetin kaynakları, türleri, terör olgusu, ve şiddetin toplumsal yansımaları ele alınmıştır.

Kitabın beşinci bölümünde, sosyal riskler sağlık, sosyal güvenlik ve çocuklara yönelik riskler alt başlıkları altında sosyolojik temelde fakat sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarında saha araştırmalarına kaynaklık etmek üzere tanımlanmaya çalışılmıştır. Böylece, sosyal hizmet alanında saha araştırmalarına altyapı oluşturulması hedeflenmiştir.

Kitabın son bölümünde ise Kahramanmaraş kentsel alanında belirlenen riskli mahalleler üzerinde yürütülen saha araştırmasının bulgularına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL PROBLEMLERE İLİŞKİN

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

*hoş geldin bebek
yaşama sırası sende
senin yolunu gözlüyor kuşpalazı boğmaca kara çiçek sıtma
ince hastalık yürek enfarktı kanser filan
işsizlik açlık filan
tiren kazası otobüs kazası uçak kazası iş kazası yer depremi sel baskını
kuraklık falan
karasevda ayyaşlık filan
polis copu hapisane kapısı falan
senin yolunu gözlüyor atom bombası falan
hoş geldin bebek
yaşama sırası sende
senin yolunu gözlüyor sosyalizm komünizm filan.*

Nazım Hikmet Ran

Sorokin'in toplumsal bütünleşme modelinde toplum, bir sosyo-kültürel sistem bütünlüğü içinde varlığını devam ettirir. Bu sistemin üç bileşeni, maddi olmayan, zamansız ve mekansız anlamlar; anlamları maddileştiren (maddi) araçlar; maddi araçların yardımıyla anlamları işler hale getiren insan unsuru. Ona göre toplumlar bu çerçevede üç tür bütünleşme modeli gösterir: bunlardan birincisi “fonksiyonel bütünleşme” (işleyiş bütünleşmesi), ikincisi parçalara içten nüfuz eden ve mana etrafında birleşmeyi ifade eden “mana etrafında bütünleşme”, üçüncüsü de bu ikisini birleştirebilen “süper toplum” modelidir (Yazıcı, 1998: 1837-1838).

Özellikle küreselleşmeyle beraber bütün insanlığı hegemonik bir anlayışla etkileyen bugünkü Batı uygarlığının Sorokin'in üst kültür sistemlerini tasnif ederken bahsettiği "hakikat nedir?" sorusuna "Gerçeklik maddidir; beş duyu organlarıyla algılanabilen gerçekliğin dışında bir hakikat yoktur" anlayışına sahip olan maddeci kültürü dünyayı istila etmiştir. Jah Romein Avrupa ve Kuzey Amerika'nın temsil ettiği bu uygarlığı, Ortak Beşer Dokusu'ndan bir sapma olarak görmektedir. Teoman Duralı bu uygarlığı "çağdaş küreselleştirilen İngiliz Yahudi Medeniyeti olarak adlandırmaktadır (Duralı, 2000).

Ortak Beşer Dokusu insanı, makro-kozmos olan evrenle kendi bireysel gerçekliği arasında bir ilişki kuran, doğaya karşı subjektif, kendisini doğanın bir parçası olarak gören, dolayısıyla doğaya 'karşı tavır' takınması söz konusu olmayan; doğaya tahammül etmeyi yeğleyen bir insan tipidir. OBD insanı burada ve şimdi yaşayan, modern toplumlardaki gelişme ve evrim kavramlarına yabancı, otoriteye büyük önem atfeden bir anlayışa sahiptir. Tanrının otoritesi veya babanın veya öğretmenin veya kutsal kitapların otoritesi OBD insanı için köşe taşları niteliğinde olup bunlar hakkında şüphe ve araştırma gereği duymaz (Zijderveld, 1985: 112-114).

"Dünyanın büyüünün çözülmesi" olarak da ifade edilen modernleşme süreci, bireyin hayata tutunduğu, insanın maddi manevi varlığını bir bütün olarak kavrayan ve onu evrensel bütünlük içinde algılayan bu ortak dokuyu tahrip etmiştir. "Kader, rıza, tevekkül gibi kavramlar, yerini girişimcilik, risk gibi modernizmin kavramlarına bırakmıştır. Güven, insana değildir; güven risk ile ilişkili olarak anlaşılmaktadır. Bu kavram, öngörülemeyen sonuçların doğanın gizli

anlamalarını (mistik) ya da ilahi iradeyi göstermesinden çok, bizim kendi etkinliklerimizin veya kararlarımızın bir sonucu olarak ortaya çıkabileceği anlayışından kaynaklanmıştır. Risk, büyük ölçüde daha önceleri “fortuna” (alinyazısı, kader) olarak düşünülen şeyin yerine geçer ve böylece kozmolojiden ayrılmış olur” (Göktürk ve Günalan, 2006: 132).

Sosyal sorunlar, insanın yaşadığı her toplumda var olan olgulardır. Bugünkü sosyal sorunların kaynağı büyük oranda sanayileşmeyle başlayan, küreselleşmeyle kurumsallaşan modern kapitalist topluma özgü sorunlardır.

1.1. Sosyal Sorunların Kaynağı Olarak Pozitivist Paradigma

Sosyal bilimlere egemen olan paradigma, diğer alanlarda olduğu gibi 20 yüzyılın başlarından itibaren pozitivist batı uygarlığının paradigmasıdır. Bu paradigma, kültür farklılıklarını, tasavvur farklılıklarını yok sayan, Batının geçirdiği toplumsal süreçleri bütün toplumların geçirdiği anlayışından hareketle genellemeci bir yaklaşımdır. İnsan anlayışından, inançtan, kültürden kaynaklanan tasavvur farklılıkları, bilimsel bakış açısı olarak kabul edilen Batı pozitivist paradigmasında yok sayılmaktadır. Esasen Batıdaki paradigmanın temeli, rasyonel akılla inşa edilmiş ideolojilere dayanmaktadır. Bu gün egemen olan ideoloji liberal ideoloji ve bunun pratikteki uygulaması olan küresel kapitalist sistemdir. Bu bakış açısının temellerini oluşturan pozitivist ve materyalist felsefenin birtakım teorileri vardır. Freud’un kişiliğin gelişimine ilişkin teorisinde insanın bütün davranışlarının temelinde iki saik yer

almaktadır: saldırganlık ve cinsellik dürtüsü. O insanın bilinçaltının bu iki dürtüyü besleyen karanlık olaylarla dolu olduğunu varsaymaktadır. Buna karşılık örneğin Hazreti Mevlana, insanın bilinçaltını bir denize benzetir. Denizden çer-çöp çıkabileceği gibi, inci-mercan da çıkar.

Darwin'in evrim teorisi, insanın evrimleşerek gelişmiş bir hayvan olduğu varsayımına dayanır. Avrupa'da Belçika, Hollanda, İspanya, Macaristan, Almanya, İsveç, İtalya ve ABD'de 1870'lerden 1960'lara kadar yüz kızartıcı bir uygulama olan "zoos humans", Türkçesi'yle "İnsan Hayvanat Bahçeleri" açılmaktaydı. Buralarda Avrupa ve Amerika'daki beyaz insan dışındaki insan ırklarının örneklerini kafeslerde ücret karşılığında sergileyip insan hayvan arası varlıklar olarak gösteriyorlardı. Bazıları intihar ediyor bazıları bu eziyet sırasında ölüyor ve ölenleri de sergileniyordu. Hatta bu sergideki insanlarla ilgili olarak sözde bilim adamları şu şekilde görüş bildiriyorlardı: "Haftalardır bunların üzerinde çalışıyoruz, bunların akli aşırı derecede geri. Fevkalade saldırganlar ve hiçbir hisleri yok. İnsana en yakın vahşi örneği denebilir" (Habertürk Gazetesi, 07.12.2014).

Kendi dışındakileri ötekileştirip insan olarak görmeyen Batı barbarlığının bu anlayışı, Avrupa'nın ortasındaki Bosna'da insan avı safarileri, Suriye ve Irak gibi bir çok ülkede insan avı yöntemi ile; Amerika açıklarındaki adalarda patlak veren Pizza-Gate Skandalı'nın odağındaki mağdur mülteci çocukların istismarı ile (Sabah Gazetesi, 27.11.2016) devam etmektedir. Hatta bu barbarlık zaman zaman kendi içindeki yoksul kesimlere de yönelmiştir. Bunun en vahşi örneklerinden biri 1970'lerin ortalarına kadar İsviçre'de yaşanmıştır.

1860-1974 yılları arasında İsviçre’de çocuk sömürsünün en feci örneklerinden biri yaşanmıştı. Devlet, kiliseyle işbirliği yaparak bakıma muhtaç çocukları Alpler’in eteklerindeki çiftliklere gönderiyordu. Burada çalıştırılan çocuklar “verdingkinder” yani sözleşmeli çocuk olarak adlandırılıyordu. Bu kimsesiz ve çaresiz çocuklar kiralandıkları çiftliklerde her türlü işe koşturuyordu. Tecavüze uğrayan çocuk sayısı yüzbinleri geçiyordu. Bu gün Heidi çizgi filmiyle o çocuklar için günah çıkarmaya çalışıyorlar (ensonhaber.com, 04.12.2018).

Malthus’un nüfus teorisi ortaya konduğu günden bu yana kaba ve sofistike şekillerle uygulama alanı bulmuştur. Kızılderililerin kısırlaştırılmasından günümüz nüfus planlaması politikalarına, küresel güç odaklarının cinsiyet eşitliği projelerine kadar dayatmacı bir anlayışla uygulanan politikalar, aynı zihniyetin ürünüdür.

Yine Batı siyaset paradigmasının önemli teorisyeni Machiavelli de siyasetin amacını, “toplumda önlenemez ve vazgeçilmesi mümkün olmayan bölünmüşlüğü ve çatışmayı yönetmek” olarak görür. Ona göre siyasetin amacı, bu çatışmanın işletmeciliğini yapmak ve yönetmektir; amaç çatışmayı ortadan kaldırmak değildir. Batı, sömürge sistemleri sonucunda, özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde, bütün dünya coğrafyasını çatışma alanları üretmek ve onları yönetmek üzere yeniden dizayn etmiştir.

Batı bilim paradigmasının en temel teorilerinden biri olan pozitivistimin kurucusu olan Kant’ın üç hal kanunu da aynı amaca hizmet eder. Ona göre, bütün insanlık, üç aşamadan geçmiştir. Teolojik dönem, metafizik dönem ve pozitivist dönem. Batı insanını

esas olarak, diğer insanların aklını yeterince kullanma yetisini geliştiremediği; dolayısıyla gerçekliğe ulaşmak için başka üst akıllara ihtiyaç duyduğu varsayımından hareket eder. Oysa aydınlanmış Batı insanı, beş duyuyu hayatın bütün gerçekliğini anlayabilecek bir aydınlığa ulaşmıştır.

Liberal ideolojinin her şeyin fiyatının, dolayısıyla emeğin değerinin de serbest piyasa şartlarında rekabet ölçülerine göre belirleneceği anlayışı; dezavantajlı kesimlerin sömürülmesini meşrulaştıran bir ideolojidir. Bu bütün dünya ölçeğinde sömürgecilik dönemlerinden itibaren rekabet edemeyen zayıf ülkelerin sömürülmesi anlayışından günümüzde dünya sistemine eklemlenme yarısına dönüştürülmüştür. Nitekim İNSAMER'in 2018 yılı Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu verileri de bu durumu teyit etmektedir. Bu verilere göre, dünyadaki en zengin 42 kişinin malvarlığı, dünya nüfusunun %50'sine tekabül eden 3,6 milyar insanla eşit-tir; en zengin 10 ülkenin geliri de en fakir 10 ülke gelirinin tam 77 katıdır.

Ahmet Cevdet Paşa, medeniyeti “ihtiyacat-ı beşeriyenin tahsili, kemalat-ı insaniyenin tekmili” olarak tanımlar (Aslantürk ve Amman, 2000: 242). Batı, insanı sadece “beşer” derekesine indirerek tek boyutlu bir varlık olarak algılar. Dolayısıyla ilerleme ideolojisinin bütün faaliyeti, insanın beşer tarafının, yani herhangi bir canlı olarak yeme, içme, barınma, vb. gibi maddi nitelikli ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetlerden ibarettir. Maslow'un insan ihtiyaçları hiyerarşisi yaklaşımı bu anlayışı destekler. Ona göre insan, biyolojik, fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamadan bir üstteki ihtiyaçlarına yönelmemektedir. En son kategoride yer verdiği “kendini

gerçekleştirme ihtiyacı” da maddi anlamda tam doyuma ulaşmış bireyin sosyal, sanatsal faaliyetler gibi manevi doyum aramasını öngörür. Buna mukabil, bizim medeniyetimizde örneğin “îsar” kavramı, kendi muhtaç olduğu halde başka ihtiyaç sahiplerine yardımcı öngörmektedir. Tanımda yer alan “kemalat-ı insaniye” kavramı, Batı’nın beşer seviyesine indirgenmiş tek düze insanlardan müteşekkil uygarlığında yoktur. Batı’nın insanı, bencil, bireyci, çıkarıcı, her meseleye menfaat ilişkisi çerçevesinde bakan “homo economicus” yani, hayatı üretmek ve tüketmek fiillerinden ibaret gören; tüketim ve hazlarını doyuma ulaştırmak için hiçbir ahlaki kaygı gözetmeyen insan tipidir.

Batı uygarlığının bugünkü görünümünü Farabi, Medinet’ül Fazıla’sında “cahil şehir” diye tasvir eder. Cahil şehir halkı öyle bir halktır ki serazat olmayı, sıhhat, servet ve şehvet konularında doyuma ulaşmayı hayatının gayesi haline getirmiştir. Onun en büyük mutluluğu bunların hepsinin bir arada olmasıdır. Batı uygarlığının temelinde yer alan pozitivist paradigma sosyal meselelere seküler, pozitif temelli bakmaktadır. Sanayileşmeyle ortaya çıkan toplum kültürünün de ürünü olan bu bakış, insani temelli değildir. Batı’nın insan ve varlık tasavvuru, hakikati temsil edebilecek çapta cihanşümul değildir. Bu bağlamda sosyal meselelere ve özellikle Batının kültüründe dışlanmış olan dezavantajlı gruplara insani temelli bakış ancak bizim kültürümüzde anlamlı bir karşılık bulacaktır.

Aşağıda sosyal pozitivist paradigma çerçevesinde geliştirilen sosyolojik yaklaşımların sosyal problemlerle ilgili analizleri ana hatlarıyla ele alınacaktır.

1.2. Sosyal Problemlere Sosyolojik Yaklaşımlar

Pozitivist paradigmanın sosyal problemlerin algılanması ve çözümüne yönelik olarak geliştirdiği sosyolojik yaklaşımlar temelde üç başlık altında toplanabilir. İşlevselci yaklaşım, çatışmacı yaklaşım ve sembolik-etkileşimci yaklaşım şeklinde sıralanabilecek olan bu yaklaşımlardan ilk ikisi makro bakış açısına, sonuncusu ise mikro bakış açısına sahiptir. Sonradan bu yaklaşımlardan hareketle feminist yaklaşımlar, radikal ve neo-marksist yaklaşımlar, yeni işlevselciler, fenomenolojik yaklaşımlar vb. gibi farklı teoriler de geliştirilmiştir (Wallace ve Wolf, 2018).

İşlevselci yaklaşım, sistem yaklaşımına dayanır. Toplumu bir organizma gibi ele alan bu görüş, toplumsal kurumların bir organizma gibi birbiriyle sıkı bir ilişki içinde topluma yön verdiğini düşünür. Herhangi birinde meydana gelen bir değişme ve gelişme, diğer kurumları da etkilemektedir. İşlevselcilik, bir toplumsal sistemin onu oluşturan bütün bileşenlerinin bir ölçüde içsel tutarlılıkta işlediği ve işlevsel bir bütünlüğü olduğunu varsayar. Kültürel gecikme, sosyal sapma davranışları, yabancılaşma, değer çatışması, sosyal çözülme, toplumsal kurumların krizleri gibi kavramlar, işlevselcilerin sosyal problemleri açıklamakta kullandıkları temel kavramlardır.

Çatışmacı yaklaşım, sosyal problemleri açıklarken toplumsal örgütlenmenin temelinde değer ve kaynakların eşitsiz bölüşümünden kaynaklanan bir yapısal çelişki ve çatışmadan; taraflar arasında sürekli tekrarlanan çatışmalar bulunduğu tezinden hareket etmektedir. Çatışma teorisyenleri, eşit olmayan sosyal yapı değişene kadar suç,

yoksulluk, kirlilik, hastalık ve ekonomik çöküntüler gibi sosyal problemleri ortadan kaldırmanın mümkün olmadığını ileri sürmektedirler.

Sembolik-etkileşimci yaklaşım ise diğer iki yaklaşımın tersine bireyin toplum tarafından inşa edilen bir varlık olduğunu kabul etmemekte; süregiden etkinlikleri temelinde nesnelere kendisi inşa eden bireyi esas almaktadır. Etkileşimcilik, davranışlarımız, sahip olduğumuz düşünce ve inançlarımıza ve hayatımıza verdiğimiz anlama bağlı olarak açıklar. Aktörlerin gözünden dünyaya bakmaya ve onların kendilerini ve çevrelerini nasıl tanımladıklarını görmeye çabalar. Sosyal problemleri bireyin kendini nasıl algıladığı ve toplumun bireyi “etiketleme”sinden hareketle açıklamaya çalışmaktadırlar. Onlara göre nesnel sosyal problemler yoktur; onlar tanımlandıkları veya etiketlendiklerinde gerçek haline gelirler (Adak, 2018: 25 vd.).

Bu sosyolojik yaklaşımlar, temelde, Batı'nın yukarıda özetlendiği üzere pozitivist paradigmanın insan ve toplum tasavvurunu esas alarak üretilmişlerdir. Ayrıca, sosyal meseleler bir toplum kültürünün ürünüdür. Dolayısıyla, belli bir kültürde üretilen teori ve çözümlerin başka kültür düzlemlerinde ortaya çıkan sosyal problemlerin yapısını açıklamakta ve sorunların giderilmesine ilişkin çözüm önerileri noktasında kapsayıcı olmaması kaçınılmazdır. Sorokin'in ifadesiyle fonksiyonel bütünleşmeyle bir araya gelmiş Batı toplumlarının, değerler etrafında bütünleşmiş diğer toplumlar arasında yapısal farklılıklar olması kaçınılmazdır. Bilindiği gibi toplumsal kurumları üreten toplumların sahip olduğu değerler sistemidir. Sosyal

sorunların çözümünde de değerlerin esas alınması; sorunların çözümünde en etkili yöntem olacaktır.

Sosyolojinin temel kavramlarını kullanarak kendi toplumsal kültürümüzün insan ve toplum tasavvurundan hareketle, kendi değerler sistemimizin bakış açısıyla hem sosyal problemlerin tanımlanması hem de çözümlenmesi noktasında yeni yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hem sorunların tanımlanması ve algılanmasında hem de çözüm önerileri bağlamında uyumsuzluklar ortaya çıkmakta ve problemlerin çözümünde sıkıntılar yaşanmaktadır. Aşağıda bu çerçeveden hareketle “kültür temelli değer yaklaşımı” ile sosyal problemlere ve çözümüne yeni bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılacaktır. Bu esasen bizim gibi medeniyet temelli bir toplumdaki beklenen yaklaşımdır.

1.3. Sosyal Olgulara Değerler Temelli Sosyolojik Yaklaşım

Her toplumun kendine özgü bir sosyo-kültürel yapısı vardır. Sosyal yapıyı besleyen değerler sistemi, her toplumun kendi inanç ve normatif yapısından beslenir. Her toplumun bir insan, toplum, tabiat ve evren tasavvuru vardır. Her toplumun sosyolojisinde sosyal olguların algılanması farklıdır. Dolayısıyla sosyal sorunlar ve sosyal sorunlara yaklaşım farklılık gösterecektir. Sosyal sorunların çözümünde de kendi iç dinamiklerinden ve değerlerinden hareket etmek durumundadırlar.

Hazreti Mevlana, düzgün bir daire çizmek istiyorsanız, pergelin bir ayağının sabit olması gerektiğini söyler. “Sen bir ayağını kendi medeniyet dairene koy; yetmiş iki milleti dolaş” der. Eğer ayağınızın

birini sabitlemezseniz, düzgün bir daire çizemezsiniz. Bilimsel bakış açılarının da belli bir referans çevresi, ön kabulleri, ontolojik bakış açıları, insan, toplum ve eşya tasavvurları vardır. Bütün bunlar bilim adamlarının kendi inanç, tarihsel süreç ve kültürlerine dayanır.

Bizim medeniyetimizin iki temel kaynağı vardır. Biri Kur'an, diğeri Efendimizin sözleri ve sünnetleridir. Tarihsel süreçte, bu iki temel kaynaktan hareketle, kurumsal yapılar ve insan ilişkileri örgütlenmiştir. Medeniyet, bilindiği gibi, aynı dine mensup olan toplum kültürlerinin ortak entegrasyonu ile ortaya çıkan yüksek kültürdür. Tarihsel süreç içerisinde bu iki kaynağın neşvü nema bulması şeklinde tezahür eden kurumsal yapılar ve değerler sistemi, pek çok kültürün katkısıyla ortaya çıkmıştır.

İslam medeniyeti, insanı “eşref-i mahlukat” olarak kabul eder. İnsan, Batı’da olduğu gibi “beşer” derekesine indirilerek tek boyutlu bir varlık olarak ele alınmamış; dünya ve ahret dengesini gözeterek “makul insan” olarak tanımlanmıştır. Kimlik inşasında “öteki” üzerinden kendini tanımlamak yerine Yaratıcı’dan hareketle, sahip olduğu değerlerle kendi şahsiyetini inşa etmek esastır. Batı’da “insan türü”, yakın zamanlarda evrim teorisinden hareketle geliştirilen Sosyobiyojoloji Kuramı tarafından genler yoluyla bilgi nakledilen evrimin bir ürünü olarak kabul etmektedir. Buna göre sosyobiyojoloji kuramı, insanların bedenleri ile birlikte davranışlarının da doğal seçim yoluyla belirlendiğini savunmaktadır. İnsanın farklı aşamalarda evrimleşme süreçlerinin sonucu kabul eden bu anlayışa karşın İslam’a göre insan, “Tanrı ile arasındaki ontolojik ilişkinin” gereği olarak yaratılmış bir varlıktır. Kenz-i mahfî Hadis-i Kutsi’si

olarak rivayet edilen, “Bilinmeyen gizli bir hazine idim, bilinmek istedim, bilineyim diye halkı (kâinat) yarattım” ifadesiyle bu gerçekliğe işaret edilmiştir (Aydın, 2002: 258) İnsan davranışlarının anlamlandırılması noktasında, kendini izafe ettiği bağlantı noktası önemlidir. Zira “ağ kuramı” bağlamıyla modern sosyolojik düşüncede insan eylemleri, bireyler arası bağlantılar çeşitliliği sayesinde belirlenmektedir. Ancak insan eylemlerinin sürekliliği için gerekli olan bu ağ bağlantıları, insandan insana olması sebebiyle “yatay” düzlemde gerçekleşmektedir. Hâlbuki din açısından insanın öncelik bağlantısı, “dikey” bir konumda kendisi var eden Tanrı ile olmaktadır. Bu bağlamda, insan davranışları, kendini izafe ettiği bağlantı noktasına göre şekillenmektedir. Dolayısıyla, Batı düşüncesinde insanın sorumluluğu kendisini yaratan Tanrı’ya göre değil birlikte yaşadığı diğer insanlara göre oluşmaktadır (Yenen, 2015:655).

İnsanın diğer insanlar, toplum, eşya, diğer mahlukat ve tabiatla ilişkisinde değerlerin inşa ettiği gözetmesi gereken bir hukuk vardır. Haklar bahsi, Batıda olduğu gibi kendisinin sahip olduğu “yetki ve menfaatleri” değil; muhatabının korunması gereken değer ve menfaatlerine saygı esası üzerine kuruludur. Kul hakkı, komşu hakkı, ana baba hakkı, evlat hakkı gibi birçok kavramla kişinin muhatabının hukukunun korunması ve gözetilmesi vurgulanmaktadır. Batı düşüncesinde “ben” ve “öteki” olarak birbirlerine karşı konumlandırılan insan eylemleri, insanın bir diğerine, “öteki”ne karşı sahip olduğu güçle tanımlanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü Batı düşüncesinde insan, insan olmak bağlamında sadece kendisi açısından bir anlam ve değer ifade etmektedir. Hâlbuki İslam

düşüncesinde insanın anlamı ve değeri, araçsal olarak ve amaca yönelik bir şekilde kendisini Yaratan varlık dolayısıyla biçimlenmektedir (Yenen, 2015:655).

Bütün hak ve yetkilerin temelinde yer alan kavram, “Yaratıcı’nın rızası”nın kazanılmasıdır. Dolayısıyla, insanın dünyadaki bütün eylem ve ilişkilerinde esas muhatabı, Yaratıcısıdır. İslam, her ilişkinin temelinde yer alması gereken değerler sistemini ortaya koymuştur. Medeniyet, bu değerler sisteminin kurumsallaşmış tezahürüdür. Yunus’un “yaratılanı severiz Yaradan’dan ötürü” sözü, bu anlayışın ifadesidir. Hz. Ali’ye atfen söylenen “İnsanlar ya senin dinde kardeşin ya da hilkatte eşindir” sözü, insan ilişkilerinin ölçüsüdür. Yine Hünkar Hacı Bektaş Veli’nin “yetmiş iki millete bir nazarla bakmayan halka müderris de olsa Hakk’a asidir” sözü de insanlara hiçbir ayırım yapmadan muameleyi esas almaktadır.

Gerek devlet, gerekse birey, sorumluluğunu üstlendiği yahut da temas ettiği kişi ve varlıkları Hakk’tan bir “vedia” (emanet) olarak kabul etmek durumundadır. Örneğin, aile ilişkilerinde Kur’an’ın ifadesiyle “eşleriniz size Allah’ın emanetidir” buyrulmuştur. Osmanlı’da gayrı Müslimlerin “zımmî” statüsünde olması kelimenin “zimmet” kökünden hareketle onların her türlü hak ve hukuklarının korunması ve güvence altına alınması esasına dayanmaktadır.

İnsanın kendisiyle ilişkisinde de Cevdet Paşa’nın medeniyet tanımındaki “kemâlat-ı insaniye” kavramından hareketle bir kemâlât yolculuğu yapması esas alınmıştır. Batı’nın meşrulaştırdığı haz ve zevkler, insanların fitratından gelen kötülük yapma duyguları, kin, nefret, ötekileştirme, tüketim çılgınlığı, hırsları, bencilliği, vb. “nefs-i

emmare” olarak adlandırılan ve “kötülüğü emreden nefis” olarak tanımlanan bir kategoride ele alınmıştır. Batı kültürü, insanı Maslow’un insan ihtiyaçları hiyerarşisinde olduğu gibi yatay bir çizgide maddi gelişmesini esas alırken, İslam kültürü, insanın dikey bir yükselişle “kemalat”a ulaşmasını hedeflemiştir. Kemalata ulaşmadan maksat, nefis-i emmare diye adlandırılan kötülüğün kaynağı olan benlikten kurtulup erdemleri kuşanarak hiçliğe ulaşmaktır. Bütün sosyal sorunların kaynağında, nefis-i emmare düzeyindeki insan ve bu insanı esas alarak kurgulanmış toplum yapısı vardır.

Batı’nın algıladığı gibi çatışma üzerine kurgulanmış bir hayat anlayışı bizde yoktur. Bizim kültürümüzde vahdet temelli bir ahenk ve bütünlük vardır. Dolayısıyla toplumsal bütünleşme, çatışma ya da sadece farklı fonksiyonların bütünleşmesi şeklinde değil değerler etrafında ahenkli bir bütünleşme esası üzerine kurgulanmıştır. Çünkü kültürümüzün insan, toplum, varlık, tabiat, evren tasavvurları da bu bütünlüğün birer parçasıdır.

Bu bütünleşmenin gereği olarak “maun düzeni” şeklinde ifade edilen bir toplum inşası gerçekleştirilmesi esastır. Bu toplum düzeninde, yetimin, yoksulun, engellinin, vb. gibi her türlü dezavantajlı durumda olan kimselerin korunup gözetilmesi esastır (Hatemi, 2019). Kaldı ki bunlar da dışlanan kesimler değil, sözü edilen ahenkli bütünleşmenin en değerli öncelikli kesimleridir.

Medeniyet kavramı din kavramıyla aynı kökten türeyen “borç” anlamındaki “deyn” kavramına dayanır. İnsanın kendi nefsiyle, toplumla, diğer varlıklar ve metafizik dünya ile bir “sorumluluk hukuku” içerisinde olduğu anlayışına dayanır. Bu anlayış, kadim

Yunan, Çin, Mısır gibi medeniyetlerde insan davranışlarının kainattaki var olan ahenge uyumlu olmasını öngören ve düzen, ahenk, hakikat, adalet, inayet ve hukuk manalarını içeren logos, ma'at, hikmet gibi kavramlarla kozmosla ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Oysa modernite, insanın bu ahenkle ilişkisini bozmuş, davranışlarını anlamından soyutlayarak insanın kendi tercihlerine bırakmıştır. Modernitenin anlam kaynağı, her tür ilişkiden ve bağlamdan soyutlanmış, rasyonaliteden hareket eden birey ve onun öznel tercihleridir ve bu yüzden özgürlük ve anlam, eşzamanlı olarak bireyin tercihlerinde ve fiillerinde ortaya çıkmak durumundadır. Modernitenin vaadi, anlam değil özgürlüktür (Kalın, 2010:42).

Aşağıda kendi toplumumuzun değerler sisteminden hareketle “değer temelli yaklaşım” çerçevesinde sosyal problemlere ilişkin bir kavramsallaştırma yapılmaya çalışılmaktadır.

1.4. Değerler Temelli Yaklaşımda Sosyal Problemlere Bakış

Şeyh Galip'in, “Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen/ Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen” “Ey insan evladı! Kendine saygıyla/hürmetle yaklaş; çünkü sen kâinatta yaratılmışların özü/göz bebeği olan insansın” beytinde dile getirdiği insan anlayışı, medeniyetimizin insan tasavvurunu özetler. İnsanın evrenin merkezi olarak kabul edildiği medeniyetimizde “eşref-i mahlûkat” olarak insana yüce bir değer verilmiş; aynı zamanda evrenle ilişkisinde ona “halife” sıfatıyla büyük bir sorumluluk yüklenmiştir.

Alvarlı Efe Hazretleri, “Felekde hasıl-ı insan isen bir canı incitme/Günahkar olma, Fahr-i Alem-i Zışan’ı incitme” beytiyle de insanın sorumluluk dünyasının sınırlarını çizmiştir. Yunus Emre de “Gelin tanış olalım, işi kolay kılalım/Sevelim sevelelim dünya kimseye kalmaz” beytinde insanın dünya, ahiret, toplum dengesindeki işlerinin ölçüsünü ortaya koymuştur.

Bu çerçevede bizim toplumumuz insanı merkeze alan, yüce tutan, sevgi, merhamet, şefkat vb. gibi değerlerden hareketle bir “sevgi toplumu” oluşturmuştur. Sadece insanın değil; insanın ilişkili olduğu bütün mahlûkatın “fitrat”a uygun bir hukuk çerçevesinde huzur içinde yaşadığı bir yapı geliştirmiştir. Yaşlının, engellinin, çocuğun, kadının, göçmenin, misafirin, garibanın, her türlü yetersizlik ve yoksunluk içerisinde olan insanı tamamlayan, bütünleyen bir erdemli toplum inşa etmiştir.

Mesela aileyle ilgili sorunlar, aileye ilişkin olarak geliştirilen kavramlar etrafında çözüme kavuşturulabilir. Aileyle ilişkili olarak kullanılan mesken, aile saadeti, aile huzuru, yuva kurmak, vb. gibi kavramlar, mutluluk ve neşe ile birlikte algılanır. Ailenin ikametgahı anlamında “mesken” kelimesi, “rahat ve sakin olma, sükunet, iç huzuru ve gönül rahatlığına dayanan rahat ve huzur bulunan yer” anlamında “sekîne” kelimesinden türetilmiştir. Kuran eşler arasındaki ilişkiyi, Rum Suresi 21. Ayette, “Sükunet bulmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratması, aranızda meveddet ve merhamet peyda etmesi Allah’ın mucizelerindedir” şeklinde ifade etmektedir. Buradaki meveddet ifadesi, yakınlık, sevgi, muhabbet anlamındadır. Yine, “Allah size evlerinizi sekînet/huzur ve dinlenme yeri yaptı”

şeklindeki Tevbe Suresi 103. Ayet de aile ortamının, huzur, güvenlik, saadet ortamı olacağını/olması gerektiğini ifade etmektedir.

Bu huzur ve sükunet ortamının sağlanmasında da Hadis'i Şerif'te erkeğe ayrı bir vazife yüklenerek kadınların haklarına riayet edilmesi gerektiği, onlara şefkat ve sevgiyle muamele edilmesi gerektiği ve Allah'ın bir emaneti olarak görülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlayışta, son dönemlerde sıkça gündeme gelen kadına yönelik şiddetin aslında toplumsal değerlerden sapma davranışı olduğu açıktır.

Aile ilişkileri çerçevesinde yaşlanmış anne ve baba ile ilgili yükümlülükler de bulunmaktadır. İsrâ Suresi 23. Ayet, Allah'a kulluktan sonra ana babaya iyilik yapmayı emretmiş; yaşlandıklarında onlara “öf” bile dememeyi; tatlı söz söylemeyi emretmiştir. Toplumumuzda yaşlı insanların rahmet ve bereket kaynağı olarak görüldüğü bir anlayış hakimdir. Herkesin hürmetine layık varlıklar olarak görülmektedirler.

Benzer şekilde çocuklar da ailenin ve dolayısıyla toplumun en değerli varlıkları olarak “koşulsuz bir sevgi” içinde büyütülmelidir. Ailede ana baba ve çocuklar, birbiriyle bağlantılı ve birbirine karşı sorumlulukları etrafında tanımlanır. Batıda çocuk hakları kavramı 18. Yy.da gündeme gelmeye başlamış; daha öncesinde çocuklar bir eşya gibi görülmüştür. Oysa, bizim anlayışımızda, çocuğun himayesi, korunup gözetilmesi, masumiyeti bütün zamanlar boyunca kabul edilmiş temel ilkelerdir. Çocuk her zaman mutluluk kavramıyla birlikte ele alınan bir varlıktır.

Toplumsal yapımızda, engellilere her durumda ve her zaman pozitif ayrımcılık yapılması, olabilecek her türlü yardımlarına koşulması herkes için bir vecibe olarak görülmüştür. Efendimiz'in Bilal-i Habeşi'den sonraki müezzininin bir âmâ olması hasebiyle, günümüze kadar özellikle selatin camilerin ikinci müezzinleri âmâ hafızlardan seçilmiştir. Toplumda onurlu bir birey olarak yer almaları için, kendilerine zarar vermeden yapabilecekleri her işte istihdam edilmişlerdir. Zihinsel engelliler, “meczip” tabiriyle adeta, bir veli nazarıyla görülmüş, onların hukukuna riayete ve el üstünde tutulmalarına özellikle önem verilmiştir. Efendimiz'in uygulamasında zihinsel engelli durumda olan bir sahabeye alışverişlerinde “muhayyerlik hakkı” tanıyarak onun alışveriş yapma özgünlüğünü engellemediği gibi hukuken korunmasını da sağlamıştır (Acara, 2013:163).

İslam toplumunda, servet sahiplerinin yoksullara bakması ve gözetmesi, zekat müessesesi ile bir yükümlülük olarak ortaya konmuştur. Öte yandan ahret inancının güçlü olması sebebiyle, “vakıf” kurumları aracılığıyla, sadece yoksulların değil; herhangi bir ihtiyaç sahibinin ihtiyacını karşılayamadığı her durum için vakıflar tesis edilmiştir. Bu vakıf sistemi sadece insanların ihtiyaçları için değil; diğer canlıların da ihtiyaçlarını görecektir şekilde genişletilmiştir. Toplumun bir unsuru, bir parçası olarak görülen sokak hayvanlarının, kuşların, hatta misafir kabul edilen göçmen kuşların; hatta yabancı hayvanların insanları rahatsız etmemesi için onların ihtiyaçlarını gidermek üzere vakıflar tesis edilmiştir.

Kur'an-ı Kerîm'e göre; insana "hilâfet" ödevi verilmesi demek; "iki sarp yokuş" gösterilmesi demektir. Bunlardan birisi klâsik anlamda insan haklarıdır; insanın kölelikten kurtarılması, hukukî esaret bağlarının çözülmesidir (Fekk-i rakabe). İkinci sarp yokuş ise, Maûn düzeninin gerçekleşmesi, insanlara -bugünkü terimle- meşru sosyal haklarının verilmesidir (Hatemi, 2019). Bu bağlamda klasik insan hakları ve sosyal haklar ayırımına da gerek olmayacaktır.

Sevgi, merhamet ve adalet toplumunun sağlanmasıyla, Osmanlı örneğinde de görüldüğü gibi, toplumdaki suç oranları ve suçluluk olgusu en alt seviyelere inmektedir. Suçlulara verilen cezalar, caydırma ve ıslah amaçlı pratik cezalardır. İnsan haysiyet ve onurunu zedeleyici cezalar, hukuk sistemimizde yer almamıştır. Kaldı ki toplumsal yapımızın temel sosyal kurumlarından biri olan ve yaygın eğitim kurumları olarak toplumun her kesimine hizmet veren dergâhlarda kemalat eğitimi çerçevesinde güzel insan olmak öğretilirdi. Bu çerçevede, sanat, edebiyat, musikî ve ahlaki davranış eğitimleri her yaşta her meşrepten her insana sürekli olarak verilirdi.

Toplumsal gerilimlerinin, engellenmiş olma duygularının beslediği suça meyillilik moral değerlerin kazandırılmasıyla engellenmiş oluyordu. Ayrıca ahilik teşkilatlarıyla da mesleki eğitimle beraber dürüstlük, cömertlik, diğergamlık vb. gibi pek çok güzel haslet insanlara kazandırılıyordu. Mesleki eğitim çerçevesinde meslek öğretmek suretiyle işsizliğin ortaya çıkması da engellenmiş oluyordu. Toplumda onurlu hayat standardını sağlamak için gerekli olan her türlü eğitim de bu kurumsal yapı içinde sağlanıyordu.

Herkesin bir diğzerinin hukukuna aşırı riayet gösterdiği, kul hakkını her hakkın üstünde tuttuğı, kalp kırmanın “Kabe’yi yıkmak” olarak kabul edildiğı bir merhamet ve sevgi düzeninde insanların şiddete eğilimli olması düşünölemeyecektir. İnsanın doğasından kaynaklanan hırs, kin, öfke, nefret, kıskançlık, kibir, haset gibi olumsuz özellikleri terbiye edilerek “kamil insan” olma yolculuğunda, sevgi, merhamet, şefkat, hilm, alçakgönüllölük, diğergamlık, tevazu vb. gibi olumlu özelliklere dönüştürölmeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK AÇIDAN GENÇLİK SORUNLARI

Bütün toplumlar istikballerini gençlik üzerine kurgular. Bütün ideolojiler ütopyalarını gençlik üzerine inşa ederler. Selçuklu ve Osmanlı döneminde medeniyet kurgusu yapanlar, gençliği fütüvvet ilkeleri çerçevesinde sağlam bir ahlak ve ideal zeminine oturtarak bir toplum ve devlet sistemi kurmayı başarmışlardır. Cumhuriyet döneminde de gençliğe çok güçlü bir vurgu yapılmıştır. Fakat geldiğimiz noktada toplumun dinamiğini oluşturacak gençliğe ahlak ve ideal verilemediği görülmektedir.

Bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması, internet ağlarının kullanımının küresel düzeyde artması, gençlerin sosyalleşmesinde kültürel hegemonyaların etkisini öne çıkarmıştır. Gençler aile, okul, akran vb gibi geleneksel sosyalleşme ortamlarında değil sanal ortamlarda sosyalleşmektedirler. Rol modeller de aile, okul ya da akranlar arasından yahut da dini, milli temellerden değil; sosyal medya fenomenlerinden, dizi karakterlerinden seçilmektedir. Bu tarz bir sosyalleşme olgusu, yabancılaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Gençliğin içinde bulunduğu yabancılaşmanın temelinde tasavvur problemi yer almaktadır. Tasavvur, insana, çevreye, topluma, hadiselerle bakışı belirleyen temel değerler sisteminin adıdır. Tasavvur kavramı, bu yönüyle paradigma kavramıyla da açıklanabilir. Günümüzde, gerek eğitim sistemi, gerekse sanal sosyalleşme portföyü bir psikoloğun ifadesiyle “yersiz, yurtsuz bir zihin” inşa etmektedir.

Öte yandan, maddenin öncelendiği, materyalist değer yargılarının sürekli vurgulandığı, benmerkezciliğin esas alındığı, toplumda görünür olmanın tüketim imkanlarıyla ölçüldüğü bir zamanda bu imkanları elde edemeyen gençlerde bu durum bir gerilim üretmektedir. Stres, kaygı, gelecek endişesi ve beraberinde duygu yoksunluğu, artan şiddet, madde bağımlılığı gibi sorunları gündeme getirmektedir.

Bu bölümde, gençlik olgusu ve yabancılaşma sorunu farklı boyutlarıyla ele alınmaktadır.

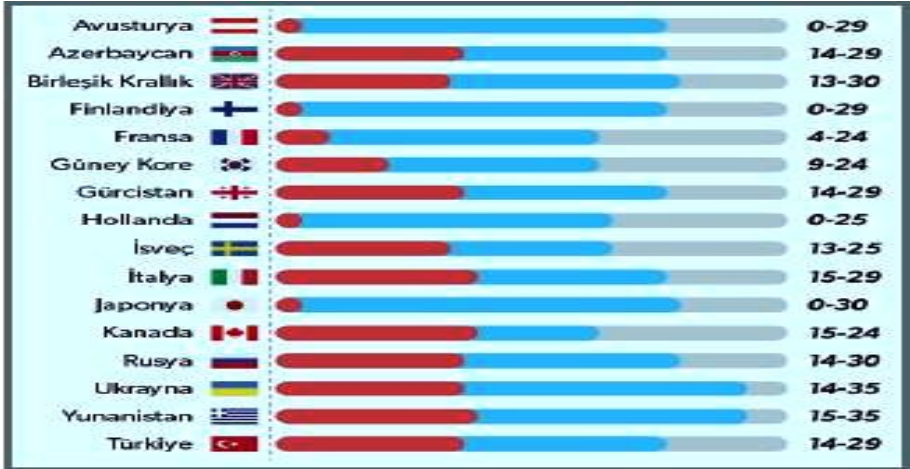
2.1.Gençlik Kavramı ve Kapsamı

Gençlik, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutları olan, kendine mahsus karakteristik özellikleriyle tanımlanabilecek bir süreçtir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecini kapsayan ergenlik dönemidir. Genellikle 14-29 yaş arası dönem gençlik politikalarının oluşturulmasında esas alınmaktadır. Gençlik kavramına tarihsel sosyolojik açıdan bakıldığında modernleşme ve kapitalistleşme sürecinin ortaya çıkardığı dönem olarak görülmektedir. Geleneksel toplumda ergenlik dönemi olarak adlandırılan gençlik safhası, modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde sosyolojinin bir alt disiplini olarak farklı bir bakışla ele alınmaya başlanmıştır. Gençlik kavramına psikolojik ve biyolojik açıdan bakıldığında ise yaş aralıkları ve gençlik sorunlarına ilişkin değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır.

2.1.1. Psikolojik ve Biyolojik Açından Gençlik Kavramı

Uluslar arası belgelerde ve ülkelerin gençlik politikalarında gençlik yaşı olarak farklı dilimler esas alınmaktadır. Birleşmiş Milletler çeşitli programlarında genelde 14-25 yaş aralığını gençlik dönemi olarak tanımlarken, Avrupa Birliği projelerinde ise 15-30 yaş aralığı genel kabul gören yaş dilimidir. Türkiye’de ise Gençlik ve Spor Bakanlığı 14-29 yaş dilimini esas alırken; Milli Eğitim Bakanlığı’nın yaklaşımı 12-24 yaşları arasını genç olarak tanımlamaktadır. Kalkınma planlarında ise gençlik yaşı dönemlere göre değişiklik göstermektedir. Bu planlarda 12 veya 14 yaş ile 24 yaş aralığı genç sayılmaktadır (Baş, 2017:29-260). Bu yaş dilimlerinin özellikle Avrupa ülkelerinde son yıllarda erken yaşlara doğru çekildiği görülmektedir. Tablo 1’de de görüldüğü üzere gençlik politikalarına esas olan yaş sınırı, erken yaşlara doğru çekilmektedir.

Tablo-2.1: Dünya Ülkelerinde Esas Alınan Gençlik Yaş Aralıkları



Kaynak: Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Araştırmaları Haber Bülteni, Dünya Ülkeleri Ulusal Gençlik Stratejileri Raporu, 2017:3

Gençlik yaş aralığının erken yaşlara doğru çekilmesinin temel sebebi, gençliğe atfedilen sorunların erken yaşlarda başlıyor olmasıdır. Örneğin uyuşturucu kullanım yaşı, cinsellikle ilgili sorunlar vb. gibi ergenlik ve gençlik sorunları gün geçtikçe daha erken yaşlarda başlamaktadır.

2.1.2. Tarihsel ve Sosyolojik Perspektiften Gençlik

Esasen geleneksel toplumda tarımsal üretime bağlı olarak çocukluk ve yetişkinlik evreleri şeklinde bir tasnif yapılarak gençlik diye bir döneme ayrı bir kategori olarak yer verilmezken; sanayileşmeyle beraber, nitelikli işgücüne olan ihtiyacın eğitim süreçlerini uzatması ile gençlik, ayrı bir kategori olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Aynı dönemde ulus devletlerin kurulma sürecinde, bireyin kimlik inşasına denk düşen bu yaş aralığına ulus devletin ve modernleşmeye ilişkin değerlerin taşıyıcısı rolü verilmeye çalışılmıştır (Lüküslü, 2009:20). Türkiye’de ulus devlet kurma sürecinde “on yılda onbeş milyon genç yaratma” projesi buna örnek olarak gösterilebilir. Aynı dönemde ortaya çıkan ideolojiler, kendilerine hedef kitle olarak kimlik inşa sürecindeki gençlik yaş dilimlerini esas almıştır.

Gençlik araştırmalarında, dönemler itibariyle gençliğin ele alınışı, yıllar itibariyle gençlik kavramının hangi vurgularla öne çıktığı ve gençlik sorunları hakkında da fikir vermektedir. Ulus devletleşme sürecinde yeni ulus kimliğinin inşacısı olarak görülen gençlik, 60’lı yıllarda gençlik hareketlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte toplumsal bir

sorun alanı olarak görülmeye başlanmış; 80li yıllar ve sonrasında ise apolitik, hazcı, hedonist, suça mütemayil bir yapı olarak görülmeye başlanmıştır. 2000'lerden sonra ise küreselleşmenin getirdiği kişisel iletişim imkanlarının yaygınlaşması, soğuk savaş sonrası dünyada hegemonik hale gelen kapitalist popüler kültürün istilasıyla “lumpen” bir gençlik tipi yaygınlaşmıştır.

Bu verilerden hareketle, gençliği psikolojik perspektifle kimlik bunalımının olduğu, tepkisel davranışların görüldüğü, ruhsal sorunların ön plana çıktığı bir süreç olarak görmek mümkündür. Sosyolojik açıdan eğitim sorunları, toplumsal suç kategorilerinin öznesi olarak, anarşi ve terör hareketlerinin aktörü olarak, ideolojik sapmaların tebarüz ettiği bir yaş kategorisidir. Biyolojik olarak genç ise, ergenlik sorunlarının, cinsel kimliğin tanımlandığı, akran sorunlarının yaşandığı bir dönemdir.

2.2. Gençlik Kavramına Sosyolojik Bakış Açıları

Yapısal işlevselci yaklaşım, toplumu bir sistem olarak ele alır ve toplumsal kurumların birbiriyle olan ahenkli ilişkilerinden toplumsal yapının meydana geldiğini ifade eder. Biyolojik bir varlıkta olduğu gibi toplumsal yapıyı da meydana getiren alt sistemler vardır. Nasıl ki vücudun sağlıklı olması için dolaşım sistemi, kas sistemi, sindirim sistemi vb. gibi sistemler, birer alt sistem olarak ayrı birer fonksiyon icra ediyor olsalar da vücudun sıhhatli olması için her birinin bütünlük içinde düzenli çalışması gerekmektedir. Bunun gibi, toplumsal yapının da iyi işlemesi için toplumsal yapının alt sistemleri olan aile, ekonomi, siyaset, hukuk, din gibi alt sistemlerin de birbiriyle uyumlu ve iyi

çalışması icap etmektedir. Birinde meydana gelen arıza, diğer fonksiyonları da etkilemekte ve toplumsal yapının ahengini bozmaktadır. Bu çerçevede gençlik kategorisi de eğitimin, ailenin, sağlığın, değerler sisteminin hepsini ilgilendiren ortak bir kategoridir.

Yapısalcılar gençliğe, sosyalleşme süreci ve toplumsal rollerin edinilmesi, topluma şahsiyetli ve üretici birey olarak katılabilmesi olgun yetişkinliğe geçiş süreci olarak görürler. Bu noktada gencin mesleki eğitimi, sosyalleşme çerçevesinde toplumsal rol ve değerleri edinmesi beklenir. Gencin disiplinli ve başarıya odaklı bir eğilim içinde olması istenir. Aile, eğitim ve diğer kurumların sosyalleşme imkanlarını sağlayamadığı takdirde uyumsuzluk ve kuşak çatışması sorunları yaşanacağı; gencin toplumun beklentileri yönünde bir yetişkinliğe geçiş süreci yaşayamayacağı öngörülebilir.

Çatışmacı yaklaşım, Marksizmin sınıf çatışması anlayışına dayanan bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu yaklaşım, gencin içinde bulunduğu sosyal sınıfın değerlerini benimseyerek eğitim yoluyla elde ettiği kültürel sermayeyi de katıp sınıflar arası hareketlilik süreci yaşadığını ifade etmektedir. Gencin içinde bulunduğu sınıf itibarıyla eğitim, sağlık, ekonomik kaynaklardan yararlanamaması, sosyal ve kültürel sermayesinin yetersizliği çatışmalara yol açmaktadır (Baran, 2013: 13). Bu çatışmalar, kuşaklararası çatışma, toplumsal uyumsuzluk sorunları ve benzeri gibi neticeler doğuracaktır. Marksist yaklaşıma göre toplum bir sınıf çatışmasından ibaret olduğu gibi, gençlik de bu çatışmanın bir parçası olmaktadır.

Sembolik etkileşimci yaklaşım, makro açıdan değil, mikro açıdan hareket eder ve bireyi esas alır. Dil öğrenmek, jestler,

mimikler, etiketlenmeler, reddetmeler, bireyin toplum içindeki davranışlarının ve benliğinin inşasının altyapısını oluşturur. Değer ve normlar bahsedilen etkileşimler çerçevesinde öğrenilir. Bu yaklaşıma göre karşıdakinin bireyin davranışını nasıl algıladığı ve etiketlediği de bireyin kendi benliğini inşasında önemlidir. Etkileşimci yaklaşım kişiye aktif bir rol yükler. Dolayısıyla bireysel davranışları açıklarken aktörlerin kendilerini ve çevrelerini nasıl tanımladıklarını anlamaya çalışır (Adak, 2009:29) Genç birey açısından bir yandan toplumsal roller öğrenilirken öte yandan toplumda kendi benliğine bir yer açmak önemlidir.

Etkileşimciler, bireyin yeni durumlar, yeni ortamlar, yeni ilişkiler karşısında sürekli benliğini, ilişki biçimlerini, rollerini yeniden tanımlayarak ilişkilerini de ona göre düzenleyeceklerini varsayarlar. Yunus'un dediği gibi, “her dem yeniden doğarız, bizden kim usanası”.

2.3. Gençlik ve Yabancılaşma¹

Yabancılaşma, kişinin topluma katılım imkânlarından mahrumiyet anlamında güçsüzlük; değerler sistemindeki tutarsızlık bağlamında anlamsızlık; topluma olan sosyal mesafesi ve toplum kurallarına kayırsızlık veya reddetme noktasındaki uyumsuzluk anlamında normsuzluk, toplumun günlük hayat tarzını benimsememenin getirdiği tecrit hali ve kendini ideallere adayamama

¹ Çalışmanın bu alt başlığı 29 Kasım-1 aralık 2019 tarihleri arasında Şanlıurfa'da düzenlenen 4. GAP Sosyal Bilimler Kongresi'nde “Gençlik Sorunları ve Yabancılaşma Olgusu” başlıklı bildiri olarak sunulmuş ve Bildiriler Kitabı'nda yer almıştır.

veya kendine bir hedef belirleyememe, bulunduğu pozisyonu küçümseme ve kendini değersiz görme şeklinde kendine yabancılaşma boyutlarını barındıran bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Göktürk ve Günalan, 2006:130).

Yabancılaşma konusunda ortaya konan teorileri iki ana başlık altında toplamak mümkündür: bunlardan birincisi, nesnel yaklaşımlar (objektivistler) olup yabancılaşmayı nesnel politik ve ekonomik yapı kavramlarıyla açıklar. Toplulukçu yaklaşımları (örneğin işlevselci yaklaşım) ve Marksist teoriyi bu başlık altında ele alınmaktadır. İkincisi ise öznel yaklaşımlar (subjektivistler) olup sosyo-psikolojik bakış açısına sahiptirler ve yabancılaşmanın duygusal görüntüleriyle, bu psikolojik durumların yarattığı davranışlarla ve yabancılaşmış davranışların sonuçlarının adım adım tedavisiyle ilgilenirler (Oldenquist ve Rosner, 1991'den aktaran Göktürk ve Günalan, 2006:130). Örneğin sembolik etkileşimci yaklaşım yabancılaşmayı mikro açıdan inceler ve bireyin aktif bir özne olarak davranışlarına odaklanır.

Modern kapitalist toplum, sınıf ve statü farklılaşmasının yoğun olduğu, bireyi toplumda elverişli iyi hayat şartlarına ulaşması için kapasitesini aşan bir yükün altına sokan ve zorlayan bir yapıdadır. Özellikle statü sembollerinin kendini gösterme, toplumda yer alma biçimi olarak dayatılan bir toplumda bulunduğu sınıf ve statü itibarıyla bu imkânların uzağına düşmüş gençlerin yabancılaşma duygusu yaşaması kaçınılmaz hale gelmektedir. Öte yandan küreselleşmenin getirdiği sekülerleşmenin etkisiyle toplumun ideal değerler sistemiyle uyumlu bir kişilik geliştirmek güçleşmiştir.

Modern toplum maddeyi, statü sahibi olmayı, ekonomik sınıf olarak üst sınıfta olmayı özendirmektedir. Belli bir hayat standardının üzerinde olan grup, sahip oldukları kitle iletişim araçları ve medya imkanlarıyla bu hayatı özendirmektedir.

Fırsat eşitsizliği, çevre ve imkan yoksunluğu, gençleri nevroitik bir kaygı içine düşürmektedir. Genç, kendisini toplumda sahipsiz, yalnız ve değersiz hissetmeye başlamaktadır. Günümüzde gençliğin en büyük eksikliği ideal ve moral eksikliğidir. Aşkın değerlere olan bağlılığın olmaması (gayecilik), hayatın zorluklarına karşı mukavemet edebilecek ahlaki ve vicdani değerlerle donanmamış olmanın getirdiği moralsizlik, yabancılaşma duygularını tetiklemektedir.

Sosyologlar, sosyal bir sorun olarak yabancılaşmayı makro düzeyde ve mikro düzeyde değerlendirmektedirler. Yapısal fonksiyonel yaklaşım, toplumsal kurumların gençleri topluma uyumlu birey haline getirmek için gerekli donanıma kavuşturamaması nedeniyle yabancılaşmanın ortaya çıktığını vurgular. Aile içi sorunlar, eğitim imkanlarının yetersizliği, ekonomik alt yapının eksikliği ve benzeri kurumlardan kaynaklı sorunlar nedeniyle gencin karşılaştığı güçlüklerle baş edememesi sonucunda yabancılaşmanın açığa çıkması söz konusudur. Merton'un ifadesiyle, toplum bütün fertlerini servet ve sosyal mevki elde etmeye özendirdiği halde bu amaçlara ulaşmak için malik olunan araçlar o kadar kısıtlıdır ki, pek az kişi bunlara ulaşma umudu taşımaktadır. Bu durum sapma davranışını ortaya çıkarmaktadır (Dönmezer, 1982:258-259). Gelir dağılımındaki adaletsizliğin yüksek olduğu, sosyal sınıfların belirgin bir şekilde ayrıştığı toplumlarda, alt sınıflarda yaşayan gençler, Orhan

Türkdoğan'ın (1996) tespit ettiği gibi yüksek sınıflardaki hayat standardına ulaşmayı hayal bile edememektedir.

Yabancılaşmanın boyutlarından biri olan anomi/normsuzluk, sosyal çevre ile kültürel çevre arasındaki uyumsuzluk halidir. Değerler ve normlar kültürel çevreyi; insan ilişkileri ise sosyal çevreyi meydana getirir. Bir başka bakışla, toplumun bireye önerdiği amaçlar (değerler) ile bireyin sahip olduğu araçlar (kurallar) arasındaki uyumsuzluk anomiye sebep olmaktadır. Özellikle 1980 sonrasında uygulamaya konulan serbest piyasa ekonomisi, burjuva sınıfı olmayan ve kapitalist evrim geçirmeyen Türkiye'de problemleri bir toplumsal yapı üretmiştir. "Kısa yoldan köşeyi dönme" felsefesi, medya, televizyon, internet ve sinema vasıtasıyla sunulan gösterişli hayatlar, bu hayata ulaşacak araçları olmayanlarda, güvensizlik, anlamsızlık, kuralsızlık ve değersizlik bağlamında anomi ve yabancılaşmaya neden olmaktadır. geleneksel etik değerlerin önemini kaybetmesi, demokratik değerler sisteminin egemen olamaması, para sevgisinin, tüketim arzusunun ön plana çıktığı günümüz gençliğinde kültürel yozlaşmaya neden olmaktadır (Bayhan, 2017:357-358).

Düşünüş ve yaşayışı ile geleneğin, zorunlu kültür değişmelerinin muhatabı olarak kurumsallaşmasıyla modernizmin tesirinde olan ülkemizde, bir kültürel gecikme ya da kültür boşluğu yaşanmaktadır. Bunun üzerine küreselleşmenin etkisiyle iletişim imkanlarının yaygınlaşması sonucu oluşan kültürel hegemonya, gençliğin içine düştüğü kimlik krizinin temel sebeplerinden biridir.

2.4. Gençlikle İlgili Belli Başlı Sorunlar ve Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi

Bu başlık altında eğitim sorunları, bağımlılık ve işsizlik sorunları ele alınmaktadır.

2.4.1. Gençlik ve Eğitim Sorunları

Eğitim, bireyin davranışlarını toplumun istediği yönde, bireyin isteğiyle değiştirme süreci olarak tanımlanır. Bu tanım, hem yapısal fonksiyonalist sosyologların sistem yaklaşımı çerçevesindeki sosyal kurumlar arası ilişkiler anlayışına uymaktadır hem de etkileşimlerin birey kaynaklı analizlerine atıf yapmaktadır.

Eğitimde gençleri x, y, z gibi kuşak kategorilerine ayırıp bir takım özellikler atfederek; içi doldurulmamış ve kişisel gelişim kitaplarından alıntılanmış pek çok kavramla (karizmatik, yaratıcı, özgüvenli, vb); hiçbir derinliği, irfanı, bilgisi, hüneri olmayan; lümpenleşmiş bir tip özendirilmektedir. Bu kavramlarla bir kısım imajları bir maske gibi gencin yüzüne takarak onu şahsiyetli kıldığını düşündüren bir yaklaşım eğitimde egemen hale gelmiştir.

Türkiye’de 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında, açık öğretim öğrencileri dahil, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel okullarda 17 milyon 749 bin 876 öğrenci eğitim alıyor. Yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören 7 milyon 560 bin öğrenci ile Türkiye’de toplam 25 milyon 309 bin 876 öğrenci bulunuyor. İsveç, Norveç, Danimarka, Estonya, Bulgaristan vb. gibi birçok Avrupa ülkesinin toplam nüfusu bile Türkiye’nin ortaöğretim

öğrencilerinin sayısından daha az. Söz konusu ülkelerde ortalama bütün eğitim kademeleri dahil toplam öğrenci sayıları 1 milyon civarındadır (NTV, 18.09.2018 tarihli haber). Bu durum Türkiye'nin nüfus artış hızının azalmasına rağmen genç nüfus oranının yüksek olması nedeniyle “demografik fırsat penceresi” olarak adlandırılmaktadır. Demografik fırsat penceresi, nüfus artış hızı azalırken çalışma çağındaki nüfusun artması anlamına gelmektedir (UNDP, 2008:87).

Eğitim çağındaki genç nüfusun fazla olması, bu yönüyle bir fırsat oluştururken; bu nüfus yoğunluğu aynı zamanda eğitim sorunlarının kaynağı da olmaktadır. Örneğin sınıf başına düşen ya da öğretmen başına düşen öğrenci sayıları yüksektir. Bu durum eğitim kalitesinin, niteliğinin düşmesine yol açmaktadır. Kanaatimizce, Avrupa ülkeleriyle ya da OECD ülkeleriyle ülkemizin okullaşma oranları vb. gibi niceliksel veriler açısından karşılaştırılması sağlıklı olmayacaktır. Çünkü, bahsedildiği üzere, pek çok dünya ülkesinin nüfusundan daha fazla sayıda bir eğitim çağı nüfusuna sahibiz. Eğitimle ilgili sorunlar, esasında eğitimin kalitesi açısından ele alınmalıdır.

Türkiye’de eğitimin niteliği konusunda herkesin hemfikir olduğu temel sorunlar vardır. Test tekniği ile yapılan sınavlara yönelik olarak ezberci bir eğitim anlayışının yaygınlaşması, öğrencilerin “yarış atı” olarak adlandırıldığı sınav koşturması içerisinde eğitimin temel amacı olan “iyi insan yetiştirme ideali”nin ıskalanması vb. gibi sorunlar, eğitimde temel sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Eğitimin her kademesinde en yoğun dersler olarak işlenilmesine rağmen Türkçeyi iyi kullanma ve matematik becerilerini kazanma konusunda eğitim sistemi ciddi bir sıkıntı yaşamaktadır. Aslında sorunun özünde dil ve düşünce gelişimi vardır. Dil ve düşünce bağı esas alındığında meselenin bir eğitim zihniyeti problemi olduğu görülmektedir (Konuk, 2017:344).

400 bin öğrencinin katıldığı dünyanın en kapsamlı eğitim araştırması olan “Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı”na göre, Türkiye ortaöğretim kalitesinde 65 ülke arasında 44. sırada yer almıştır. Eğitim sistemi aktif birey yetiştirme önünde yeterince destekleyici gözükmemektedir. Bu durum, eğitimin tüm kademeleri (ilk-orta-lise-üniversite) ve türleri (mesleki-teknik ve normal eğitim) için geçerlidir (Nüfusbilim Derneği, 2016:11).

Türkiye’de eğitimin temel paradigması belirsizdir. İçinde yaşadığımız çağın seküler bir bakışla tüketimi özendiren yapısı, gençlerin bir an önce çok para kazanabileceği bir mesleği edinmek idealiyle hareket etmesine yol açmaktadır. Nitekim Bayhan’ın üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmalarda (Bayhan, 2017:378) “günümüz gençliğini nasıl tanımlarsınız” sorusuna gençlerin %45’i “ülke sorunlarından uzak, apolitik” olarak cevap vermiştir. Gençlerin gençliği, %36’sı “maddiyatçı gençlik”, %5’i “çağın gerektirdiği bilgi ve donanıma sahip”, %5’i “sosyal konulara duyarlı gençlik”, %5’i “çalışkan ve hırslı bir gençlik” ve %4’ü de maneviyatçı gençlik olarak tanımlamıştır. Gençlerin kendilerini “maddiyatçı ve apolitik” olarak tanımlamaları, küreselleşme sürecinde popüler kültürün medya vasıtasıyla bilinçaltına şırınga ettiği “tüketim

kültürü” ve “carpe diem/günü yaşa” felsefesinin bir yansımasıdır. Bu tanımlamanın diğer bir sebebi de herkesin kendi inandığı değer ve ideolojinin birincil önemde ve fonksiyonel olduğunu; başka ideolojilerin ise “ötekileştirildiği” gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Dünyadaki hakim sistemin bir paradigması olarak kendi kimliğini “öteki” üzerinden inşa etmek anlayışı, küreselleşme ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle, genç kuşaklarda yaygın bir paradigma haline gelmiştir. Oysa eğitimden beklenen bin yıllık medeniyet değerleriyle dünyaya hoşgörünün ve adaletin en güzel örneğini kurmuş bir milletin çocuklarına, kendi değerler sistemiyle bir şahsiyet inşa etmesidir.

Türk eğitim sisteminde bölgesel ölçekte eğitim kalitesinin ve eğitime ulaşma imkanlarının farklılaşması, fırsat eşitsizliklerine yol açabilmektedir. Kırsal bölgelerde okullaşma oranları düşüktür. Aynı zamanda çalışma şartlarının bölgesel ve coğrafi zorlukları (kırsalın iticiliği, kentin çekiciliği, terör sorunları, vb) nedeniyle öğretmen dağılımında da olumsuzluklar yaşanmaktadır.

Kentsel alanlarda ise sınıf ve statü farklılaşmalarının coğrafi alana yansıması neticesinde farklı mahallelerdeki okulların eğitim kalitelerinin farklılaşması hem nitel hem de nicel olarak okulları da farklılaştırmaktadır. Yoksul mahallelerdeki okullarda öğrenci sayıları çok fazla olup eğitim kalitesi düşüktür. Öte yandan özel okulların yaygınlaşmasıyla, yüksek gelirli ailelerin çocukları, yüksek ücretleri olan bu okullarda iyi eğitim alabilirken; geniş nüfus kesimlerinin çocuklarının bu okullara gitme imkanı bulunmamaktadır. Bu farklılaşma, farklı sosyalleşme örüntüleri oluşturarak toplumsal

farklılıkların da artmasına yol açarak fırsat eşitsizliklerinin artmasına yol açmaktadır.

TÜİK Hanehalkı Tüketim Harcaması 2017'ye göre, eğitim harcamalarının (okula gidiş geliş masrafları, özel okul, özel ders, etüt, yaz okulu, üniversite harcı ücreti vs.) sadece yüzde 2,8'ini gelirden en az pay alan yüzde 20'lik dilimdekiler yaparken, yüzde 63,6'sını en yüksek pay alan yüzde 20'lik dilimdekiler yaptı. Yani eğitim harcamalarında yoksul ve zengin kesim arasında yaklaşık 23 kat fark var. Türkiye'de hem öğrencinin hem de okulun sosyoekonomik durumu göz önüne alındığında, bu iki değişken öğrenciler arasındaki başarı farkının yüzde 26,3'ünü açıklıyor (ERG, 2009).

Yoksul mahallelerdeki okullarda yaşanan gençlik sorunları ile varlıklı ailelerin çocuklarının gittiği okullarda yaşanan sosyal sorunlar da farklılaşmaktadır. Yoksul mahallelerde bağımlılık, şiddet, çeteleşme vb. gibi sorunlar gözlenirken; yüksek gelir grubunun oturduğu semtlerde bireyselliğin vurgulandığı benmerkezci, hedonist, hazzacı bir yapı gelişmektedir.

Medyanın ve internetin olumsuz tesirleri, öğrencilerin derslere ilgisini azaltmakta, okuma alışkanlığı kazanmalarına engel olmakta, sapma davranışlarına yönlendirmektedir (Can, 2015:241 vd). Bu tür iletişim teknolojileri, gençlerin içine kapanmalarına, yalnızlaşmalarına, sosyalleşme problemleri yaşamalarına, eğlence odaklı hayat anlayışının eğitimin “ciddi konularına” ilgisiz kalmalarına ve toplumsal konulara, başkalarının sorunlarına duyarsızlaşmalarına yol açmaktadır.

Eğitimle ilgili başka bir sorun alanı, mesleki yönlendirme ve meslek liselerinin konumudur. Ülkemizde sanayi toplumunun ihtiyacı olan elemanları yetiştirmek amacıyla meslek liseleri etkin ve verimli bir eğitim verememektedir. Mesleki yönlendirmede, eğitim sistemi yeterli başarıyı sağlayamamaktadır. Ortaöğretimde rehberlik danışmanlık hizmetleri etkin bir rehberlik ve yönlendirme hizmeti sağlayamamaktadır.

TGSP'nin Türkiye genelinde yaptığı “Türkiye'nin Gençleri 2018” araştırmasında, gençler kendilerini psikolojik açıdan “umutsuz, amaçsız, baskı altında, yarış içinde” ifadeleriyle tanımlamaktadırlar. Kültürel açıdan ise “internetin etkisi altında, Batıya özentisi, kültürel etkinliklere yeteri kadar takip edememe” gibi ifadelerle kendilerini tanımlamışlardır. Söz konusu araştırmada gençlerin dini hayata yönelik düşünceleri ise “dini yaşamına yönelik düşünceleri ise, dinden uzaklaşmaya başlamış, kafası karışık, doğru bilgilere ulaşamayan, bilinçsiz” şeklinde sıralanmaktadır. Bu sonuçlar, gençlerin eğitim sisteminden kaynaklı ciddi sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır.

Eğitimle ilgili problemlerden biri de okullarda yaygınlaşan akran şiddetidir. Her ne kadar ülkemizde Amerika'da olduğu gibi eline silah alıp arkadaşlarını tarayan gençler olmasa da okullarda şiddetin varlığı bilinen bir olgudur. TBMM'nin yaptığı “Türkiye'de Ortaöğretime Devam Eden Öğrencilerde Şiddet ve Bunu Etkileyen Etmenlerin Saptanması-Şubat 2007” başlıklı araştırmada, gençlerin %22'si fiziksel şiddet ile karşılaştığını, %53'ü sözel şiddet ile karşılaştığını, %36,3'ü duygusal şiddet ile karşılaştığını, %15,8'i cinsel şiddet ile karşılaştığını belirtmiştir (Tatlılıoğlu, 2016:215).

Konya’da yapılan bir araştırmada (Tatlılıoğlu, 2016:223), oğrenciler arasındaki şiddet olaylarının yaygınlaşmasının sebepleri olarak oğretmen ve idareciler tarafından olumsuz aile tutumları, dűřuk gelirlili olma, oğrencilerin başarısızlığı, yetenek ve ilgilerini geliştirebilecekleri ortamların olmaması, internet kafe bağımlılığı gibi sebepler sayılmıştır. Bunlara ilaveten şiddetin genel yaygınlığı hususunda empati yokluğu ve medeni iletişim kuramama, değerler eğitiminin çeşitli sebeplerle yeterli seviyede verilememesi gibi sebepler gűsterilebilir.

2.4.2. Gençlik ve Bağımlılık

Bađımlılık genel olarak bir nesne, kiři, varlık ya da davranıřa duyulan önlenemez istek ya da bařka bir iradenin gűdűmű altına girmek řeklinde tanımlanmaktadır. Bađımlılıđın ű temel unsuru bulunmaktadır: bu unsurlardan biri, ařırđ ve engellenemez istek duyma, diđerdi, kullanılan maddenin sűrekli arttırılma isteđi (tolerans) ve űűncűsű de madde ya da etkilerine karřı psikolojik ve fizyolojik ihtiyaç duyulması (yoksunluk) řeklinde sıralanabilir. Bađımlılık tanısı için Amerikan Psikiyatri Birliđi’nin tanı sınıflandırması DSM IV’e gűre 12 aylık zaman diliminde, ařađıdaki belirtilerden 3 ya da daha fazlasının bir arada bulunması yeterlidir (GSB, 2018: 7):

- Tolerans Geliřtirme: Kullanılan madde kişide başlangıçtaki etkiyi gűstermediđi için zamanla dozu arttırılır.
- Yoksunluk Belirtileri: Madde kesildiđinde ya da azaltıldıđında mide bulantısı, bař dűnmesi, sinirlilik vb. gibi fizyolojik ve psikolojik yoksunluk belirtileri gűrűlűr.

- Başlangıçta düşünölen dozdan daha yüksek ve daha uzun süreli olarak kullanılır.
- Sık sık bırakma girişiminde bulunulur ama başarısızlıkla sonuçlanır.
- Tedarik etmek, kullanmak ve bırakma girişimleri için uzun süre harcanır.
- Sosyal, mesleki, kişisel fonksiyonlar azalır ya da tamamen ortadan kalkar.
- Madde kullanımına bağı fizyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlara rağmen madde kullanımına devam edilir.

Bağımlılık, madde bağımlılığı ve davranış bağımlılığı şeklinde iki ana kategoride ele alınmaktadır. Her iki bağımlılık türü de esasen kronik beyin hastalığı olarak değerlendirilmektedir. Tütün, uyuşturucu madde, içki vb gibi maddelerin kullanımı, kimyevi uyarıcı özellikleri nedeniyle beyni doğrudan etkilerken davranış bağımlılıkları da beyinde iç kimyevi madde salgılanmasına neden olarak madde bağımlılığıyla aynı etkileri doğurmaktadır (DDK, 2014:7).

Özellikle 2000’li yıllarda yaygınlaşan internet kafe kültürü ile başlayan internet bağımlılığı, teknolojiadaki gelişmeler ve internet erişiminin kolaylaşmasıyla birlikte gençlerin vazgeçilmez bir alışkanlığı haline gelmiştir. Patolojik internet kullanımı veya problemlili internet kullanımı şeklinde de anılan internet bağımlılığı (Derin, 2013: 23), tabii sosyalleşmeyi engelleyerek, sanal bir kişilik oluşturulmasına yol açmaktadır. Özellikle yeni nesle hitap eden küresel içerik sağlayıcılar, reklamlarla desteklenerek yeni bir kişilik inşa etmektedir.

İnternetin gençler arasında yaygın kullanımı, toplum kültürünü kökten değiştirecek potansiyel barındırmaktadır. Yeni genç tipi, dünya sorunlarına, sosyal sorunlara ilgisiz; yanı başında yaşanan insan dramlarına kayıtsız; sonsuz ve sınırsız bir eğlence kültürünü benimsemiş; bireyselleşmiş bir tiptir. Günümüzün gençleri, derinlemesine bir bilgi ve analiz ihtiyacı duymayan; okuma dahil yorucu gelen ve çaba gerektiren her işi sıkıcı bulan; emojilerle düşünen; küresel bir merkezden yönlendirilen popüler kültürün bir parçası olmaktadır.

İnternet bağımlılığı ailenin en önemli fonksiyonu olan sosyalleşmeyi bile ortadan kaldırmaktadır. Hazza dayalı, hedonist bir dünya anlayışının açık ve gizli mesaj bombardımanı altında yetişen çocuk, internet kullanımıyla da küresel endüstrilerin bağımlısı haline gelmektedir. Yeme içme kültüründen giyim kuşama, eğlence anlayışından boş zaman etkinliklerine kadar hayatın her alanındaki toplum kültürünün tamamen dışında yeni bir insan tipi ortaya çıkmaktadır. Bu durum, toplumsal kültürü de etkilemektedir. Örneğin küresel sermayenin kontrolündeki sivil toplum örgütlerinin yönlendirdiği tepkisel eylemlerde gençler, sorgulamadan, düşünmeden yer alabilmektedirler.

Öte yandan, insanları biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden çökerten uyuşturucu ve alkol bağımlılığı dünya genelinde olduğu gibi maalesef ülkemizde de yaygınlık kazanmakta ve kullanım yaşı gün geçtikçe düşmektedir.

Türkiye’de uyuşturucu madde bağımlılığı tedavi merkezleri yıllar itibariyle artmaktadır. Sağlık Bakanlığı’na bağlı olarak 2014

yılında 20 ilde 32 merkez bulunmakta iken; 2017 yılında 57 ilde 100 tedavi merkezi faaliyet göstermektedir. Tedavi merkezlerine başvuranlardan elde edilen verilere göre, tedavi görenlerin %9.57'si 15 yaş altında ilk kez uyuşturucu kullanmıştır. Günlük haberlere yansıyan boyutuyla, uyuşturucu kullanım yaşının 9 yaşa kadar indiği ifade edilmektedir. Sağlık Bakanlığı verilerine göre tedavi gören kişilerin ilk kullanım yaşı 15-19 yaş arasında olanların oranı %36.72; 20-24 yaş arası olanların oranı %29.88 olarak tespit edilmiştir (TUBİM, 2018:39 vd.). Bu verilerden hareketle uyuşturucu ilk kullanım yaşlarının çoğunlukla gençlik döneminde olduğu görülmektedir.

Öte yandan uyuşturucu çeşidine göre kullanım yaş aralıklarının değiştiği gözlemlenmektedir. Esrar için daha çok orta yaş grubunun kullandığı; ancak eroinle karşılaştırıldığında esrar kullananların daha düşük yaşta olduğu dikkat çekmektedir. Hap kullanıcıları daha çok 25 altındaki grupta yer almaktadır. Hap ve esrar kullanma yaşının ortalama 16-17 yaş civarı olduğu değerlendirilmektedir. Uçucu madde kullanımı ise 9-10 yaşına kadar inmiştir (Baygal, 2018:263).

TUBİM'in 2019 araştırmasına göre, uyuşturucu kullanımı, düşük eğitimli kesimde daha yaygındır. Uyuşturucuya başlama sebebi olarak ilk sıralarda arkadaş ısrarı, merak ve özentisi gösterilmektedir. Uyuşturucuyu ilk temin şekli de çoğunlukla arkadaş/arkadaş çevresi olarak zikredilmektedir.

Bağımlılık nedenleri olarak kişilik, kalıtım, psikolojik, sosyal ve ekonomik faktörler zikredilebilir. Psikolojik etkenler, ego güçsüzlüğünden kaynaklanmaktadır. Gelişim dönemlerinde sevgi ve

güven eksikliği; yetişkin dönemlerde kaygı ve stresin bastırılması için kullanıldığı söylenebilir. Özellikle alkol bağımlılığında kalıtımın da etkisi olduğu düşünülmektedir. Bağımlılıkta daha çok sosyo kültürel faktörler belirleyicidir. Bu faktörler, maddeyi elde etme kolaylığı, toplumda kabul edilebilirlik düzeyi, gençliğin getirdiği başkaldırı ve macera arayışı ve en önemlisi de sorunlardan uzaklaşma isteği şeklinde sayılabilir (Baygal:2018:267-268).

Farklı sosyolojik yaklaşımların bakış açısıyla ele alındığında bağımlılık, farklı açılardan değerlendirilmektedir (Baygal:2018:270 vd.) işlevselci yaklaşıma göre; hızlı sosyal değişimlerin ortaya çıkardığı sosyal problemler, karmaşık duygular içine düşen, mesleki yerinden etme veya değişen gelenekler yoluyla toplumsal rolleri tehdit edilen pek çok insan için sorunlardan kaçmanın bir yöntemi olabilmektedir. Yabancılaşma, karmaşa, yurtsuzluk, stres, anksiyete ve toplumsal sistemin neden olduğu hedeflere ulaşamamanın doğurduğu işlev bozukluklarının ortaya çıkardığı kuralsızlık duygusu, kimi bireyleri uyuşturucuya yöneltebilmektedir. Ayrıca işlevselci yaklaşıma göre toplumda bulunan her şeyin bir fonksiyonu olduğu düşünülürse, uyuşturucunun da eğlence, hayatın gerginliklerini azaltma, ekonomik pazar olması gibi fonksiyonları olduğu söylenebilir.

Çatışmacı teorisyenler, uyuşturucunun sınıf çatışmalarının bir aracı olduğunu düşünmektedirler. Şöyle ki; dönem dönem bir kısım uyuşturucular politikacı ve işadami hakim sınıf tarafından yasal olarak kabul edilmiştir. Örneğin, eroin, afyon ve marihuana 19. Yy. başlarında Amerika'da yasal kabul edilmekteydi. Yine gazetelerin

“siyahlar artı kokain eşittir tecavüze uğrayan beyaz kadınlar” şeklinde sansasyonel bir imaj oluşturuncaya kadar kokain saygın bir uyuşturucu kabul ediliyordu. 1914’te yasaklanmıştır. Türkiye’de de ideolojik farklılıkların vurgulanması anlamında içki kullanımı öne çıkarılan bir unsurdur. Devletin gençleri uyuşturucu ve alkolden uzak tutmaya yönelik politikalar ve stratejiler üretmeye çalıştığı bir vasatta, kimi belediyelerin “bira festivali” düzenlemesi bunun trajik bir örneğidir.

Etkileşimci yaklaşımda ise bağımlılık, akran etkileşimi vb. gibi daha çok birincil gruplardaki etkileşimler çerçevesinde öğrenilen, bir kısım alt gruplar tarafından norm olarak kabul görüp yaygınlaşan bir özelliğe sahiptir.

Amerika’da özellikle gençlik arasında alt kültür oluşturan rock müziği, hip hop, rock and roll, pop, jazz gibi müzikler; bu müzik türlerinin öncüsü olan sanatçılar ve müziğin oluşturduğu alt kültürü oluşturan gençlik tarafından bir başkaldırı ve kaçış yöntemi olarak uyuşturucuyla beraber anılmıştır. Müzik türlerine göre kullanılan uyuşturucu türleri de farklılaşmıştır. Örneğin Elvis Presley ve temsil ettiği popüler müzik amfetamin ile anılmıştır. Bob Dylan 1960’lı yıllarda karşı çıkışın bir simgesi olarak “LSD sahnede” sloganıyla anılmıştır. Kurt Cobain mide ağrıları nedeniyle başladığı eroine ciddi derecede bağımlıydı (Ögel ve Aksoy, 2019).

2.4.3. Genç İşsizliği

Genç işsizliği, 15-29 yaş arasında çalışmak istek ve iktidarında olup da geçerli ücret düzeyinde belirli sürelerle iş aramasına rağmen iş bulamayan gençlerin işsizlik durumunu ifade etmektedir.

Genç işsizliğinin temel nedenleri, ekonomideki yavaşlama ve yapısal problemler, dönemsel durgunluk ve ekonomik krizler, ücret düzeyindeki düşüklük, gençlerin vasıf problemleri, mesleksizlik ve genç nüfus yoğunluğu şeklinde sıralanabilir. Ücret ve nitelik problemleri genç işsizliğinin önemli nedenleri arasında sayılmaktadır. Bunun dışında ekonomik dalgalanma ve kriz dönemlerinde genç istihdamı daha hassastır. Gençlerdeki vasıf eksikliği nedeniyle ilk işten çıkarılacaklar arasında yer almaktadırlar. Aynı zamanda aile yükümlülükleri olmaması nedeniyle gençlerin kendi istekleriyle işten ayrılmalarını kolaylaştırmaktadır. (Açıkgöz, 2017:6-8).

OECD tarafından yayınlanan İstihdam Görünümü 2016 raporunda yer alan verilere göre, Türkiye’de 15-29 yaş grubundaki gençlerin %30’u istihdamda, eğitimde ya da mesleki yetiştirme programlarının herhangi birinde yer almamaktadır. Bu Oran OECD ülkelerinin ortalaması olan %15’in iki katıdır. Söz konusu veriye ilişkin oran Güney Avrupa ülkelerinde ve Güney Amerika’nın bazı ülkelerinde de yüksektir. Bu oran Türkiye’de kızlarda erkeklere oranla daha yüksektir.

Ne eğitimde ne istihdamda yer alan bu genç nüfus, Avrupa’da “nüfusun yaşlanması”nın doğurduğu problemlere göre hem toplumsal açıdan hem de ekonomik açıdan daha maliyetlidir. Toplumların

kalkınmasında önemli yeri olan “demografik fırsat penceresi” açısından bu nüfusun büyük bir kayıp olduğu açıktır.

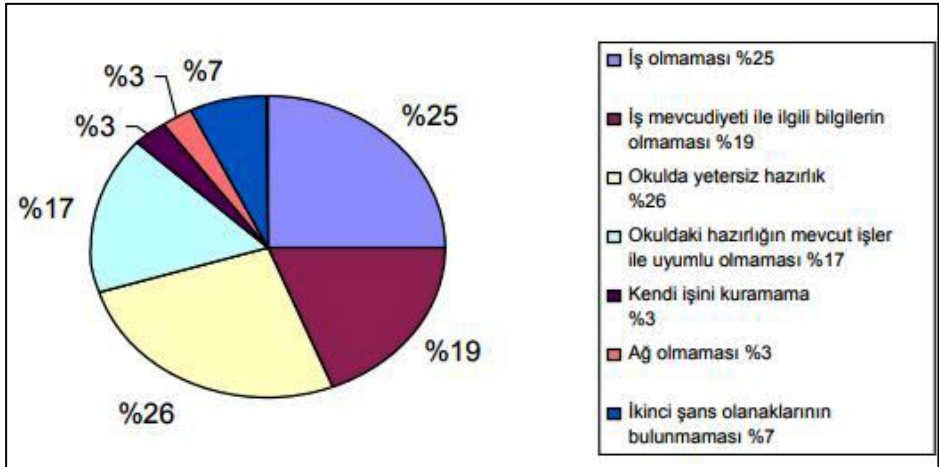
Gençlerin eğitim, istihdam ya da mesleki yetiştirme programlarından birinde yer almaması, öncelikle niteliksizlik sorununa yol açmaktadır. Bu bağlamda ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmada engel teşkil etmektedir. Öte yandan bu sorun gençlerin toplumsal hayata katılmalarını geciktirmekte ve gençlerde psikolojik ve sosyolojik sorunlara yol açmaktadır. İşsizlik meselesi öncelikle mesleksizlikten kaynaklanmaktadır. İşsizlik, gençler arasında birçok anomik davranışın da kaynağı olmaktadır. madde bağımlılığı, uçucu maddelerin kullanılması, hırsızlık, kapkaç, çeteleşme hatta terör örgütlerine katılım gibi birçok sosyal sorun, işsizliğin sonucu olarak toplumsal hayata katılamamanın sonuçlarındandır.

TÜİK Kurumsal olmayan nüfusun eğitim ve işgücü durumu, Nisan-Haziran, 2016 verilerine göre bir okul bitirmeyenlerin işsizlik oranı %12,5; lise altı mezunlarda % 12,2, genel lise mezunlarında %15,5, mesleki veya teknik lise mezunlarında %12,3, 2 veya 3 yıllık yüksekokul mezunlarında %16,8, 4 yıllık yükseköğrenim ve üzeri mezunlarda ise %13,3'tür (TÜİK, 2019).

Özellikle belirli mesleğe yönelik alanlardaki istihdam eksiklikleri nedeniyle, üniversite mezunlarında işsizlik oranının yüksek olması, gelecek endişesi üretmektedir. “Beyaz yaka işsizliği” diye adlandırılan bu durum, “boşuna mı okuduk” düşüncesine yol açmaktadır. Örneğin bu durum, Türkiye’de “atanamayan öğretmenler” şeklinde sosyolojik bir sorun anlamında yeni bir kavram üretmiştir.

Genç işsizliğin önemli boyutlarından biri de eğitimden işe geçişte uyum sorunlarıdır. Dünya Bankası'nın Türkiye'de "okuldan işe geçiş"le ilgili olarak yaptığı bir araştırmada, (Dünya Bankası, 2008: 4) saha çalışmasına katılan gençlerin %43'ü okuldan işe geçişte önemli zorluk olarak iş hayatıyla ilgili bilgi yetersizliği ve uyumsuzluğunu göstermiştir.

Grafik-2.1. Okuldan İşe Geçişte Gençlerin Karşılaştığı Zorluklar



Kaynak: Dünya Bankası, 2008: 4

Eğitimden iş hayatına geçişte yaşanan bu yetersizlik ve uyumsuzluk sorunları, eğitimdeki yapısal sorunlar, rehberlik hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde kullanılamaması vb. gibi sebeplerden dolayı bir türlü aşılamamaktadır. Dünya Bankası'nın Eğitim Kalitesi ve Ekonomik Büyüme Raporu (2007)'na göre, Türkiye'de eğitimde geçen sürenin büyümeye etkisi negatiftir (Dünya

Bankası, 2008: 10). İşverenlerin ihtiyaç duydukları beceriler ile çoğu öğrencinin yüksek öğretimi tamamladıklarında sahip olduğu beceriler arasında bir uyumsuzluk olduğu işverenler tarafından da vurgulanmaktadır. İşverenler, üniversite mezunu öğrencilerin İngilizce başta olmak üzere yabancı dil, bilgisayar becerileri, analitik beceriler, iletişim, davranış ve sosyal beceriler açısından yetersiz olduğunu ve uygulama becerileri bulunmadığını ifade etmektedirler (Dünya Bankası, 2008: 13).

Eğitim ve kalkınma birbiriyle korelasyon içindedir. Eğitim sisteminin nitelikli insan gücü yetiştirmemesi, kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bu durum, yatırımların yapılamaması ve işsizlik sorununun doğmasına yol açmaktadır. İşsizliğin yapısal bir sorun haline gelmesi, yoksulluğu besleyen bir olgudur. İşsizlerin çoğunluğu, toplumsal katmanların en altındaki yoksullar arasında yer almaktadır. Öte yandan yoksulluğun artması işsizliği, işsizliğin artması da yoksulluğu beslemektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AİLEYLE İLGİLİ SOSYAL SORUNLAR

İlk insandan itibaren, insanoğlu aileyle var olmuştur. Aile aralarında akrabalık bağı bulunan insanların oluşturduğu ve onların çeşitli psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı temel bir toplumsal kurumdur. Aile, toplumsal yapının en küçük parçası olmakla beraber, siyaset, ekonomi, eğitim, dinle birlikte toplumsal yapıyı oluşturan en önemli kurumlar arasında yer alır.

Aile ile ilgili sorunlarla ilgili olarak yapısal işlevselci, çatışmacı ve sembolik etkileşimci üç temel sosyolojik yaklaşımının bakış açıları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu bakış açılarının birbirinden ayrılan yönleri şu şekilde ele alınabilir (Zeybekoğlu, 2018: 39-41):

Aileyi sosyal alt sistemlerden biri, sosyal bütünü oluşturan unsurlardan biri olarak kabul eden yapısal işlevsel yaklaşıma göre aile toplum için belli görevleri yerine getirmektedir. Sanayileşmeyle beraber gittikçe üretici konumundan çıkan aile, artan oranda tüketime yönelmektedir. İşlevselciler dünya genelinde boşanmaların, tek ebeveynli ailelerin, evlenmeden birlikte yaşayanların, evlilik dışı çocuk sayısının artmasının aile kurumunun geleceğini riske soktuğunu vurgulamaktadırlar.

Çatışmacı yaklaşım ise toplumun bütünleşmiş dengeli bir bütün olduğu tezine karşı çıktıkları gibi ailede de çatışma olduğunu ileri sürerler. Onlara göre yapılması gereken çatışmanın ortadan

kaldırılması değil, düzenlenmesidir. Kadının çalışmasıyla güç elde ettiğini, baskıcı erkeklerle büyük bir kavga içerisine girdiğini, sonuçta boşanma ile kadın için eşitsizlikten kurtaran kaçınılmaz bir başarıyı elde ettiklerini söylemektedirler. Aile içi şiddetin bir kısmının değişen kuvvetler dengesinden kaynaklandığını, sosyal ve ekonomik egemenliğin devam etmemesinin güce başvurmakla sonuçlandığı belirtilmektedir. Çatışmacılara göre, sınıf çatışmalarının aile sorunlarına yol açtığı da öngörülmektedir. Yoksul sınıfa mensup erkekler, başarısızlık hissiyle ailenin parçalanması, aile içi şiddet, bağımlılık gibi problemlere sebep olur. Çatışmacılar toplumda ve ailede daha fazla eşitlik sağlanmasıyla aile problemlerinin çözülmesinin sağlanacağını öngörmektedirler.

Etkileşimci sosyologlar ise aile rollerinin yeniden yorumlanmasıyla ilgilenmektedirler. Aile yapısında, evlilik kurumunun anlamı değişmiş; aileden beklentiler değişmiş ve ailedeki değişimle beraber boşanma da yeniden yorumlanarak boşanmanın kişisel başarısızlık olmadığı yaygınlık kazanmıştır. Bu çerçevede yeniden evlenmeler ve üvey aile rolleri ortaya çıkmıştır.

Türk aile sorunları ile ilgili araştırmalarda, oryantalist bakış açısıyla meselelerin ele alınması; sorunların algılanması ve çözümünde sorunu derinleştirecek bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Orhan Türkdoğan, batı toplumları için geliştirilmiş yöntem ve yaklaşım biçimlerinin aynen toplumumuza da uygulanmasını bir metodoloji yanılgısı olarak ifade etmiştir. Çünkü, Türkdoğan'a göre, Türk toplumunun tarihi gelişim çizgisi, kültür ve değerler sistemi, bir başka toplumun aynısı değildir. Türk aile sistemi

araştırmalarında batı aile tipolojisi ve sorunsallaştırmalarının kullanılmasının büyük bir yanılığı olduğu görüşündedir (Türkdoğan, 2002: 634).

3.1. Aileyle İlgili Sosyal Sorunlar

Boşanma, hukuki anlamda, aile birliğini sona erdirmek amacıyla evlilik akdinin sona erdirilmesidir. Sosyal ve psikolojik aıdan değerlendirildiğinde, ailenin dağılmasına yol aıan, aile üyelerini, çevresini ve en çok da ıocukları etkileyen karmaşık bir olgudur. Ülkemizde, boşanan ıiftlerin sayısı TÜİK verilerine göre 2017’de 128 411 iken 2018’de 142 448 olmuştur. Boşanan ıiftlerin oranı bir yılda %10,9 artmış ve 2018’de kaba boşanma hızı binde 1.75 olmuştur (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr>, 2019). Kaba boşanma hızı, 2000’lerin başında binde 1,35-1,40 düzeylerinde iken yıllar itibariyle artış eğilimindedir.

Sosyal sorunlara bağlı olarak aile iıi şiddetin yayınlılığı bilinen bir husustur. Ayrıca son dönemde kadına yönelik cinayetler de gündeme gelmektedir. Haliyle bu tip sorunlardan en çok etkilenen kesim ıocuklar olmaktadır.

Boşanmaların genel sebepleri arasında hukuk sisteminde belirtilen “şiddetli geıimsizlik” ön plandadır. şiddetli geıimsizlik başlığı altındaki boşanmaların genel sebebi ekonomik sorunlarla ilgilidir. İstatistikler incelendiğinde ekonomik kriz dönemlerinde boşanmaların artış eğilimine girdiği görölmektedir. Ekonomik sorunlar önemli bir faktör olduğu gibi, refah düzeyi artışı da boşanmada etkili olabilmektedir. Zenginlikten kaynaklanan yaşam

biçimi değişiklikleri ve özellikle kadınlar açısından ekonomik özgürlükte artış, boşanma eğilimini tetikleyici bir sebeptir. Türkiye’de geleneksel ailevi değerler halen yaygın olmakla birlikte, batı dünyasıyla makro ve mikro düzeylerde yoğunlaşan küresel ilişkiler (sanayileşme, kentleşme, AB’ye uyum süreci, AB fonları kaynaklı aile üzerine projelerin uygulanması, göç, turizm, seyahat, haberleşme ağları ve bireysel etkilenmeler) Türk aile değerlerini aşındırarak batıdaki sorunları ülkemize taşımaktadır. Özellikle yüksek bilişim ve iletişim teknolojilerinin, teknomedyatik dünyanın etkisi, küreselleşmeyle hızla artmıştır (Kurt, 2016: 354 vd.). Örneğin hızla yaygınlaşan akıllı telefonlar, çocuk ve gençlerin aile, okul, arkadaş çevresi gibi sosyalleşme aktörlerini; dini, milli sosyal kurumları devre dışı bırakarak hegamonik küresel güçlerle doğrudan iletişim kurmalarını ve onların sunduğu içeriklerle sosyalleşmelerini sağlamaktadır.

Küresel sistem, teknomedyatik bir dünya oluşturmak suretiyle, bütün geleneksel yapıları aşındırarak, değerler sistemini yozlaştırarak büyük bir ahlak ve maneviyat krizi oluşturmuştur. Bu krizden en büyük etkilenmeyi toplumun değerler sisteminin taşıyıcısı olan aile görmektedir. Çocukların sosyalleştirilmesinde en önemli kurum olan ailenin artık sosyalleşme konusunda etkisi almaktadır. Bireysel narsist insan tipi, ailede bulunması gereken sevgi, muhabbet, birbirine katlanma, duygusal destek verme, vefa, diğergamlık, vb. gibi kavramları aşındırmış; ailenin fonksiyonuna zarar vermiştir.

TÜİK’in 2016 yılı Boşanma Nedenleri verilerine göre, bireyselleşmenin, sorumluluk almayan insan tipinin getirdiği bir sonuç

olarak %50,9 oranında birinci sıradaki boşanma sebebi olarak “sorumsuz ve ilgisiz davranma” gösterilmiştir. Bunu sırasıyla %30,2 oranıyla “evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama”, %24,3’le “eşlerin birbirinin ailesine karşı saygısız davranması”, %22,3’le “eşin ailesinin “aile içi ilişkilere karışması”, %20,4’le “aldatma”, %19,5 oranında “dayak/kötü muamele” takip etmektedir. Bunun yanında %14,8’le “terk etme/tek edilme”, %13,2 oranında “içki”, %6,7 oranında “kumar” ve %5,9 oranında “ailedeki çocuklara kötü muamele” gibi sebepler de zikredilmiştir. (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=109&locale=tr>, 2019).

Boşanma sebeplerine ilişkin bu veriler, esasen, bizim değerler sistemimizden bir kopuşu ve farklılaşmayı ortaya koymaktadır. Veriler incelendiğinde egosu yüksek, narsist bir insan tipinin yaygınlaştığı; aile içinde bile bireylerin sorumluluk duygusuyla hareket etmedikleri, birbirine tahammülsüz hale geldikleri, tüketim kültürünün özendirilmesiyle yetersizlik ve yoksunluk duygusu yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca modern kapitalist toplumdaki insanın kendisine, ailesine ve çevresine “proje” muamelesi yapması; tasarladığı projeye uyulmaması durumunda şiddete başvurması gündeme gelmektedir.

Boşanma oranlarının artması, dizilerde, magazin programlarında belli bir kesimin hayat tarzının hakim kültür gibi dayatılması sonucu evlilik dışı gayri ahlaki ilişkilerin normal ilişkiler gibi yansıtılarak gençlerin özendirilmesi, çocukların sevgi ihtiyaçlarının aile ortamında yeterince karşılanamaması, yaşlıların aile dışında kurum bakımına alınma düzeylerinin artması, tek ebeveynli aile tipinin, parçalanmış

ailelerin yaygınlaşması, ailenin fonksiyonlarının sadece tüketime yönelmesiyle zayıflaması, aile içi iletişimin kopukluğu, evlilik dışı çocuk sayısının artışı modernleşme ve sekülerleşmenin getirdiği ailedeki olumsuz değişimlerdir (Tezcan, 2012:151-152). Evlilik dışı çocuk doğum oranları her ne kadar ülkemizde Avrupa ülkelerine göre yüksek değilse de (2010 yılı itibariyle %2,6), bu oran, modern batı toplumlarında %50'nin üzerindedir (SEKAM, 2016: 66).

Ailedeki dayanışma, bağlılık bir kültür ve değerler sistemi olarak sosyal sermayeyi oluşturur. Sosyal sermayenin güçlü olması, aynı zamanda toplumsal güven duygusunun yükselmesini sağlar. Sosyal güven duygusu toplumların kalkınması ve hamle yapmalarında önemli bir unsurdur. Aile değerleri ve sosyal sermayesi güçlü olan Japonya ve Güney Kore gibi ülkeler, kalkınma hamlesi yapabilmişlerdir (Türkdoğan, 2002: 641). Diğer yandan fonksiyonel bütünleşmeyle bir araya gelen batı toplumlarında “hukuk güvenliği” bunun yerini almıştır.

Dünya değerler araştırmalarında ülkemiz sosyal güven açısından alt sıralarda yer almaktadır. Kurumsallaşmasıyla modernizmin, duygu ve yaşayışıyla geleneksel değerlerin uygulanmaya çalışıldığı ülkemizde sosyal değerlerin aşınmış olması, sosyal güven düzeyini de düşürmektedir. Aile sorunlarının temelinde de bu olgu yatmaktadır.

Küreselleşmenin artan etkisi, batılı hayat tarzı ve buna ilişkin anlayışların toplumumuzda yaygınlaşmasıyla, toplum kültürünün hızlı gelişen teknolojik imkânları dönüştürme gücünün zayıflamasıyla “kültürel gecikme” yaşanması, toplum kültürünün değişme istikametini gösteren medeniyet değerlerinin kurumsal düzeyde

etkinliğini kaybetmiş olması sonucu toplumda kültürel sapmalar yaygınlaşmaktadır. Liberalleşme deneyimleri sapma davranışlarını artırmaktadır. Bu çerçevede, toplumun “normal” kabullerinin dışında olan her şey, idealleştirilmek istenmektedir (Erkal, 1997: 102). Ülkemizde çağdaşlaşma adı altında, uzun zamandır batının sorun olarak algıladığı anormal davranışlar özendirilmekte ve sosyal yapı zedelenmektedir.

Kuşaklar arasında sevgi ve saygıya dayalı bir uyum olup üç nesil bir arada yaşamasına rağmen herhangi bir çatışma söz konusu değildir. Bugünkü görünür olan sosyal problemlerin kaynağı esasen ailede başlayan uyumsuzluklardır. Kuşak çatışması olarak adlandırılan bu uyumsuzluk daha hissedilir hale gelmiştir. Ailede uyumsuzluk yaşlıları yalnızlık ve sefalete, çocukları ilgisizliğe, gençleri de bunalıma iter. Bu çözülme ve huzursuzluk toplumun her kesimine belli oranda yansır. Modern toplumların bugünkü görünümü, yaşlıların bakım evlerine çocukların kreş ve anaokullarına, yetim, öksüz ve kimsesizlerin yetiştirme yurtlarına ya da sokaklara itildiği acıklı bir manzaradır (Karmış, 1990: 3-4).

3.2. Türk Toplum Yapısında Aile ve Problemlerin Çözümü

Türk toplumsal yapısının temeli aile kurumudur. Tarih boyunca Çin'den Avrupa ortalarına kadar ilerlemiş mobilitesi yüksek bir toplum olmamıza rağmen millet olarak varlığımızı ve sosyal değerlerimizin korunmasını aile yapımızın güçlü olmasına borçluyuz. Aile kurumunun dayandığı prensipler dini, tarihi, hukuki, milli ve içtimai temeller erozyona uğruyor olsa da bütün dünya milletleri

nezdinde hâlâ en güçlü yanımız ve geleceğe dair ümidimiz olmaya devam etmektedir.

Türk aile yapısında kadın, anne olarak, en değerli insanı temsil eder. Eş ve evdeş olarak da büyük bir değere sahiptir. Aile, bizim toplumumuzda, toplumsal değerlerin üretildiği, yaşandığı ve öğretildiği yerdir. Aile, sevgi ve şefkat kaynağıdır. Sevgi ve şefkatle yetişmeyen çocuk kindar bir kişilik geliştirerek bu eksikliğini kapatmaya çalışır. Günlük haberlere yansıyan insan ve hayvanlara eziyet etmek türünden canavarca hisler taşıyarak yapılan saldırgan davranışlar sevgi ve merhamet eksikliğinin sonucudur.

Türk milli kültürü adeta bir aile kültürüdür. Toplum, devletine “baba”, vatanına “ana” sıfatı yakıştırmıştır. Hatta tabi ve dost devletlere “birader” yahut “kardeş” diye hitap edilir. Bugün, Pakistan ve Azerbaycan için kullandığımız “kardeş ülke”, Kıbrıs için kullandığımız “yavru vatan” gibi ifadeler bu anlayışın yansımasıdır. Ayrıca toplum içindeki sosyal münasebetlerimizde tanıdık tanımadık herkese yaş durumuna göre aile unvanlarıyla hitap ederiz. Dolayısıyla toplumu da geniş, büyük bir aile olarak görürüz.

Türk devlet ve toplumunu ayakta tutan bu aile sisteminin oryantalist ve pozitivist toplumbilimi paradigmasından hareketle, kavrama olumsuz mana yükleyerek “ataerkillik” ifadesiyle küçümsenmesi, Türk toplum değerlerine yabancı hatta tahripkar kültür politikaları uygulayarak bu aile yapısının yozlaştırılması, milletimize verilebilecek en büyük zarardır. Maalesef ülkemizde çok uzun yıllardır milli sosyolojiyle bağdaşmayan, onunla çatışan ve milletin değerlerini aşındırmada hayli mesafe kateden bir “aydın bakışı” vardır

(Başer, 1990: 19-20). Örneğin bir toplumsal sapma olarak ortaya çıkan eşcinsellik, nikahsız yaşama, cinsiyet eşitliği projeleri kapsamında kadınların geleneksel aile içi rollerinin küçümsemesi gibi uygulamalar milli sosyolojiye ve toplumun kültürel değerlerine cephe almaktır ve bu küçümseyici bakış açısı toplumumuzun aydınları, politikacıları tarafından adeta kutsanmaktadır.

İnsanları hayvanlardan ayıran bir özellik, nikahlanarak evlenmeleridir. Evlenme belirli sosyal normlara, davranış şekillerine bağlı olarak gelişir. Biyolojik tatmin ve neslin devamı, ailenin bir fonksiyonudur. Ancak bu yeterli değildir. Psikolojik, duygusal tatmin, nüfusun yenilenmesi, milli kültürün taşıyıcılığı, çocukların sosyalleştirilmesi, millet hayatının sürekliliği ailenin diğer fonksiyonları arasındadır (Erkal, 1997: 95).

Bütün kadim dinler ve tarihten bugüne bütün toplumlarda insanların birlikteliği, evlilik kurumu, dini temelli “nikah” kavramıyla meşrulaştırılmıştır. Bunun dışındaki birliktelikler, insanı diğer canlılarla eşitleyen biyolojik bir varlığa indirgemektir. Bizim örfümüzde dünür gidildiğinde kız istemeye “Allah’ın emri, Peygamber’in kavli, İmam-ı Azam’ın içtihadı ile” ibaresiyle başlanır.

Dilimizde evlenmek, “ev-bark” sahibi olmak şeklinde ifade edilir. “bark”, Orhun Kitabesi’nde “mabet” anlamına gelmektedir. “Ev” de mukaddes bir mukaddes bir mahal telakki edildiğinden “bark” adını alırdı. Bu ifade, Türklerin ev ve ondan türeyen evlenmeye atfettikleri kutsiyeti göstermektedir. Aile ocağı, ev, kutsal mabetlerin telkin ettiği, güvenliği, saygınlığı, ihtiramı, huzur ve sükuneti çağrıştırmaktadır (Kurt, 2016: 338).

Klasik ahlak literatüründe, ev düzeni için ayrı bir bahis açılmış; bu bahis, “ilm-i tedbîr-i menzil” şeklinde adlandırılmıştır. Ev karşılığı olarak kullanılan kavram olarak “menzil” ifadesinin seçilmesi, öncelikle, insanın dünyada bir yolcu olarak görüldüğü; bu dünyanın geçici bir yer olduğu vurgusuyla beraber; yolculuğun dünya safhasında, insanın menzilin bir aile içerisinde geçeceğini vurgulamaktadır. Ahlak kitaplarında menzil ev anlamıyla, fiziki unsurlarından ziyade, eşlerin birlikteliği, çocukların, ebeveynlerin ve diğer geniş hane halkıyla münasebetler çerçevesinde beşeri yönüyle ele alınmıştır. İlm-i tedbîr-i menzil yazarlarına göre de asıl önemli olan hanenin bu yönüdür. Menzilin beşeri unsurunun içine yerleşmiş bulunduğu fiziki unsur ise, mesken, hane ya da ev şeklindeki mekandır. Fiziki unsurun yapı tarzının taş, toprak, ağaç, çadır ya da başka bir unsurdan meydana gelmesinin pek bir ehemmiyeti yoktur (Orman, 1992: 290). Örneğin Ahlak-ı Alâî’de Kınalızade Ali Çelebi, ev yönetiminde beşeri münasebetlerle bağlantılı olarak gelirin elde edilmesi, harcanması, “ehl-i iyal”ın terbiyesi, âdab, insani gelişmenin gerekleri, hatta şehir yönetimi konularına kadar bir dizi konuyu işlemektedir. Ev yönetimi bahsinde ahlak temelli olarak aileden şehir ve ülke yönetimine uzanılması aile ve devlet bütünlüğünün önemli bir göstergesidir (Kınalızâde, 2014: 662-940).

“Aile ocağı” kavramı, aile sıcaklığını belirtmek için kullanılır. Ocak ve ocakta yanan ateş, eski Türkler arasında kutsal sayılırdı (Seyidoğlu,1992: 571). “Ocağın sönmesi” ailenin dağılması anlamındadır ve olumsuz bir durumu yansıtır. Nitekim İstiklal şairimiz “Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak” mısraıyla

bir ailenin toplumun ve devletin devamı için bir temel teşkil edeceğini vurgulamak için “ocak” kavramını kullanmıştır. Yine, yaygın eğitim kurumları olan tarikatlar için “ocak” kavramının kullanılması, bu kurumların da ailede olduğu gibi olumlu sosyalleşme ve olgunlaşma sağlanan eğitim kurumları olmalarından dolayıdır. Kötü davranışlar sergileyenler için de “ocağı batsın” şeklinde beddua edilir.

Eski Türklerde aile kavramına çok geniş anlamlar yüklenmiş ve büyük değerlerle anılmıştır. “Sıla” vatanla ana babaya münhasır olmak itibariyle, aile ile vatan aynı kutsiyeti haiz kavramlardır (Kurt, 1992: 628). Türk toplumunda çocuğa sorumluluk verilerek şahsiyetini geliştirmek esastır. “Koruk yemişle sevilir, çocuk yumuşla sevilir” atasözü de buna işaret etmektedir. Çocuklara örnek davranışlarla rol model olarak şahsiyet kazandırılır. “Oğlan atadan öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi” atasözü buna işaret eder.

Türk toplumunda kuşak çatışması yoktur. Baba ile oğul arasında bazı iletişim eksikliğinden kaynaklı ufak tefek problemler büyütülmez ve derinleşmez. Zira et tırnaktan ayrılmayacağı gibi, baba oğul arasına düşmanlık giremez. Bu durum atasözünde şöyle ifade edilmiştir: “Ata oğul savaştı; ebleh ona inandı” (Kurt, 1992: 646). Diğer aile bireyleriyle ilişkilerin sıcaklığına ilişkin pek çok atasözü bulunmaktadır.

İslam’a göre, insanın kendini gerçekleştirebilmesi ve amacına ulaşabilmesi bir sosyal çevreyle mümkün olabilir. Bu çevre İslam’a göre, merkezden uzağa doğru aile, komşu, millet, ümmet ve insanlık daireleri şeklinde oluşur. Bu dairelerin merkezinde aile vardır; bir temel olarak aile olmadan diğer dairelerin oluşması ve varlıklarını

koruması mümkün değildir. Nitekim insanlığın atası olan Hz. Adem ve Hz. Havva bir aile birliği ile insanlığın kurucusu olmuşlardır (Karaman, 1992: 385).

Rum suresi 21. Ayet “Onda 'sükun bulup durulmanız' için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da, O'nun ayetlerindedir. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır.” ifadesiyle, ailenin temelini eşler arasındaki sevgi ve muhabbet olduğunu; insanın ancak ailesiyle sükunete ereceğini, huzur bulup mutlu olacağını vurgulamaktadır. Nahl suresi 80. Ayet Allah, size evlerinizi (içinde) "güvenlik ve huzur bulacağınız yerler" kıldı; (...)" buyrulurak insan fitratının ancak bir ailede emniyet ve huzura kavuşacağını ifade etmektedir. Buradan hareketle, aileden insanlık dairesine, hatta bütün mahlûkata uzanan dayanışmanın sevgi ve merhamet toplumu oluşturmakla, değerler etrafında bütünleşmeyle mümkün olabileceğini söylemek mümkündür.

Nur suresi 61. Ayet ise hem engellilerin yükümlülükleriyle ilgili hem de aile ilişkileriyle ilgili hükümler getirmiştir. Ayet-i Kerime’de “Kör olana güçlük yoktur, topal olana güçlük yoktur, hasta olana da güçlük yoktur. Sizin için de, gerek kendi evlerinizden, gerekse babalarınızın evlerinden, annelerinizin evlerinden, erkek kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden, teyzelerinizin evlerinden, anahtarına malik olduğunuz (yerlerden) ya da dostlarınızın (evlerin)den yemenizde bir güçlük yoktur. Hep bir arada veya ayrı ayrı yemenizde de bir günah yoktur.

Evlere girdiğiniz vakit, Allah tarafından kutlu, güzel bir yaşama dileği olarak birbirinize selam verin. İşte Allah, size ayetleri böyle açıklar, umulur ki aklınızı kullanırsınız” buyrulmaktadır. Burada, aile ilişkilerinde bireyselleşmenin, bencilliğin egoizmin tersine, paylaşımın esas olduğu yakın aile ve akraba ilişkileriyle hayatın sürdürülmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda, zayıf, güçsüz ve engellilerin özellikle aile içerisinde ve toplumda güçlük çıkarılmadan korunup gözetilmesi, onlara yaşama çabası, hayat şartları içerisinde külfet yüklenmemesi, bu kesimlerin de toplumun içinde şahsiyetli ve onurlu kişiler olarak hayatlarının sürdürmelerinin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.

Aile içinde eş ve çocuklarda olduğu gibi, yaşlıların hukuku da korunmaktadır. “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “Of!” bile deme; onları azarlama. İkisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek üzerlerine kanat ger ve “Rabbim, küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, sen de onları esirge!” diye dua et.” (Kur’an-ı Kerim, İsra Suresi, ayet 23-24). Bu ayet-i kerimedden anlaşılacağı gibi insanın genelde büyüklerine ve yaşlılarına özelde yaşlanan ana-babasına nasıl davranması gerektiği çok açık bir şekilde belirtilmektedir. Bir toplumda genelde yaşlılara, özelde yaşlanan ana-babalarına onların her durumunu öf bile demeyecek kadar nazik karşılayan evlatlarla güvenli ve huzurlu bir hayat kurulabilir. Yine Efendimizin buyurduğu gibi, “Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir” (Sarıkavak, 2017: 283).

İnsanların aile dışında kurum bakımına verilmesi bizim geleneğimizde yoktur; insanlık fitratına ve insanın sosyal varlık olma özelliğine de aykırıdır. Bosna’da savaş döneminde bombalanarak tahrip edilen binalar büyük ölçüde onarılmıştır. Fakat Saraybosna merkezinde beş katlı “Yaşlılar Evi” tahrip edilmiş haliyle olduğu gibi bırakılmıştır. Sebebi sorulduğunda Bosnalıların verdiği cevap, insanlığımızı hatırlatan bir uyarı mahiyetindedir: “Savaş bize anne babalımızı huzurevine bırakmamız gerektiğini öğretti”.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL PROBLEM OLARAK ŞİDDET VE YOKSULLUK

Sosyal ve beşeri bilimlerin paradigmasını, diğer bilimlerde olduğu gibi batı kültürü üretmektedir. Batı kültürü, insanı tek boyutlu bir varlık olarak; başka bir deyişle “beşer” olarak algılamaktadır. Bu insan tipi, kendi tercihleriyle hayatına yön verebildiği düşünülen, akıldan başka yol gösterici tanımayan, kendini merkeze alan-benmerkezci, sadece maddi varlığıyla var olabilen rasyonel insandır. Oysa insanın ruh ya da gönül diye adlandırılan bir de batınî boyutu yani “ademiye” denilen iç tarafı vardır. Bu boyut, yaratılıştan gelen “âdemiye”le ilgilidir. Yani adam olmayı; insanın kendini bilmesini ve bu cihetle kamil/olgun insan olmayı ifade eder (Göktürk, 2017:606).

Kültürümüzde insan çok boyutlu bir varlık olarak kabul edilir. İnsanda çeşitli boyutlar “nefs” kavramıyla tanımlanmıştır. İslam kültüründe insanda maddî, nebatî, hayvanî ve insanî olmak üzere dört nefsin bulunduğunu kabul edilir. Bu görüşe göre, “maddenin nefsi onu bir arada tutup dağılmasını engelleyen kuvvettir. Büyüme ve üreme bitkilerin, his ve serbest hareket etme hayvanların nefsidir, insan nefsi bunlardan farklıdır. Bunlar aslında insanda bulunan kuvvelerdir. İnsani nefis iki boyutlu insanın beşer tarafını değil; onun ilahi nefha üflenen ruh boyutuna işaret eden bir kavramdır. “İnsani nefisle, bedendeki hayvanî nefis arasında devamlı bir mücadele vardır. Hayvani nefis

insanî/aklî nefsin bineği ve taşıyıcısı, aynı zamanda kötü his ve davranışların kaynağıdır. İnsan, hayvanî nefsi hâkimiyeti ve denetimi altında tuttuğu nisbette hayra yakın, onun hâkimiyeti altına girdiği nisbette şerre yakın olur. Hayvanî nefse tâbi olmak nefsin kirlenmesine, insanî nefse tâbi olmak arınmasına sebep olur” (Uludağ, 2006: 527). Nefs-i emare denilen en alt nefis mertebesi, hayvani nefsin insanda egemen olmasını ve beşer tarafının esas alınarak insanın tanımlanması anlamına gelmektedir.

Bugün Batı kültürü, tasavvufta “nefs-i emare” denilen nefis mertebesini, insanın tanımını olarak kabul etmektedir. İslam kültüründe bu mertebe, “kötülüğü emreden nefis” olarak tanımlanmaktadır. Maslow’un insan ihtiyaçları hiyerarşisi içine hapsedilen insan, “nefsi emmare” düzeyinde bulunmaktadır. Bu nefis derecesi, “emreden nefis, kibirli nefis, kötülüğe teşvik eden nefis, zalim nefis” gibi adlarla adlandırılır ve insanın aşması gereken en alt benlik düzeyini ifade eder. Bu benlik düzeyinde insan zeka tarafından yönetilir. Bu kendimizden başka hiçbir şeye inanmayan zekadır. Vicdani duygu, sevgi, günah duygusu taşımaksızın ne pahasına olursa olsun mal ve güç kazanmaya ve egonun tatminine adanmıştır (Göktürk, 2017: 606).

Farabi, Medinet’ül Fazılası’nda bu nefis düzeyinin hakim olduğu toplumları, “cahil toplum” olarak vasıflandırır. Cahil şehir halkı öyle bir halktır ki, onların en büyük mutluluğu, serazat olmak (özgürlük), servet, sıhhat ve şehvete en üst düzeyde tatmin olmaktır. Bunların hepsinin bir arada olması onların en büyük mutluluğudur. Bu tanım, bu gün Batı toplumlarının esas aldığı insan anlayışını ve Batı

toplumlarının içinde bulunduğu durumu en güzel şekilde açıklamaktadır.

Batı'nın rasyonel insanı, hayata proje muamelesi yapar. Liberalizmin insan hakları teorisinin temelinde yer alan görüşlerden bir tanesi de insanların “proje izleyici” varlıklar olarak değerlendirilmesidir. Bu görüşe göre, insanlar, kendi hayatlarıyla ilgili uzun vadeli amaçlara sahiptirler; bu amaçlar çerçevesinde kendileri için potansiyel değerlerin neler olduğunu tespit ederler ve hayatlarına proje olarak bakarlar. Bu çerçevede, insan hakları, bu projelerin engellenmemesini; projelerini gerçekleştirebilmeleri için insanlara özgürlük ve refah haklarının sağlanmasını öngörür (Lomasky, 2017:224-225).

Freud insanı tanımlarken iki dürtüden hareket ettiğini söyler. Bunlardan biri cinsellik, bir diğeri de saldırganlık dürtüsüdür. Psikolojideki engellenme kuramı da bunu destekler mahiyettedir. Engellenme-saldırganlık görüşünde amaca yönelik bir davranışın engellenmesinin saldırganlık dürtüsüne yol açacağı; bunun da yöneldiği insana zarar verici şiddet içeren davranışa yol açacağı ifade edilmektedir (Aytaç, Dursun ve Bağdoğan, 2018:264).

Modern hayatın içerisinde kariyer planlama, servet edinme, haz ve şehvet peşinde koşuşturma sırasında “sınırdaki insan gerginliği”ni yaşayan bir varlık olarak insan, yaşadığı bu gerilimi, etrafına şiddet olarak yansıtmaktadır. Projesi engellendiğçe, hayata ve çevresine “prokrustes muamelesi” yapmakta; şiddet yöntemiyle çevresini projesine uygun hale getirmeye çalışmaktadır.

Aşağıda şiddetin tanımı, türleri ve sosyal hayata yansımaları ele alınacaktır.

4.1. Şiddet Olgusu ve Tanımlanması²

Şiddet kelimesi Arapça “şedde” kökeninden türemiştir. Kelime olarak sertlik, yumuşaklığın zıddı, sağlam yapılan her şey, kuvvetli sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet kullanma anlamlarına gelmektedir. Şiddete başvurmak, kaba kuvvet kullanmak; şiddet göstermek; kaba ve sert davranmak; şiddet olayı ise çevreyi sindirmek için yaratılan olay veya girişilen hareket olarak ifade edilmektedir. Kamus-ı Türkî’de, “şiddete başvurmak, kaba kuvvet kullanmak; şiddet göstermek; kaba ve sert davranmak; şiddet olayı ise çevreyi sindirmek için yaratılan olay veya girişilen hareket” olarak ifade edilmektedir (Bayer, 2013: 66)

Dünya Sağlık Örgütü, şiddeti, “Kendine, bir başkasına, grup ya da topluluğa yönelik olarak ölüm, yaralama, ruhsal zedelenme, gelişimsel bozukluğa yol açabilecek ya da neden olacak şekilde fiziksel zorlama, güç kullanımı ya da tehdidinin amaçlı olarak uygulanması” şeklinde tanımlamaktadır (WHO, 2014:2).

Kabul görmüş başka bir tanımlamayla şiddet, karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı, doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) bütünlüğüne veya

² Çalışmanın bu alt başlığı, 29 Kasım- 1 Aralık 2019 tarihleri arasında Şanlıurfa’da İKSAD tarafından düzenlenmiş olan 4. Uluslararası GAP Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan “Şiddet Olgusu ve Toplumsal Yansımaları” başlıklı bildiriden genişletilmiş ve yeniden düzenlenerek yazılmıştır.

mallarına veya simgesel ve sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranmaktır. Şiddetin gerçekleşip gerçekleşmemesinde temel ölçü, eylemin kendisi değil; eylemi yapanın niyetidir. Niyet karşıdaki kişiye zarar vermek ise, gerçekleşen tutum veya davranış şiddet niteliği kazanmaktadır (Vatandaş, 2018:151-152).

Eric Fromm, “İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri” adlı eserinde, insan saldırganlığının birbirinden farklı iki ayrı türü olduğunu belirtir. Saldırganlığın birinci türü, insan ve hayvanda ortak olan savunmaya yönelik saldırganlıktır. Buna bir tehlikenin varlığı halinde ortaya çıkan “iyi saldırganlık” demek ve bireyin ve türün hayatiyetinin sürdürülmesine yardım eden fitri bir özellik olarak görmektedir. İkinci tür saldırganlık ise, diğer canlılarda görülmeyen; sadece insana mahsus olan zalimlik ve yıkıcılık içeren “kötü saldırganlık”tır. Ona göre bu kötü saldırganlık, içgüdüsel nitelikte olmayıp “öğrenilmiştir” (Fromm, 1984’ten aktaran Vatandaş, 2018:156).

4.2. Şiddetin Kaynakları ve Sebepleri

Saldırganlığın ve şiddetin kaynakları biyolojik, psikolojik, toplumsal/sosyolojik kaynaklar şeklinde sıralanabilir (Vatandaş, 2018: 157-165).

Yapılan çalışmalar, saldırganlığa etki eden faktörler arasında anatomik ve biyo-kimyasal sebepler olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan deneylerde saldırganlığın beyin tarafından üretildiği, vücuttaki hormonal bileşimlerden etkilendiği, çeşitli beyin

rahatsızlıkları, hastalıklar, kazalar ve yaşlılığın yine saldırganlığa sebep olabileceği ortaya konmuştur.

İnsanları saldırgan kılan, şiddete yönelten en güçlü psikolojik faktörün “engellenme” olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar engellenme her zaman şiddet davranışı ortaya çıkarmasa da kişiliğe ve diğer faktörlere bağlı olarak şiddetin kaynakları arasında yer aldığı söylenebilir. Diğer psikolojik faktörler arasında fiziksel kötüye kullanım ve alay (alay etme, aşağılama, tahrik vb.) gibi unsurlar söz konusudur.

Özellikle çocukların ve genelde bireylerin şiddet içerikli materyallere maruz kalması, gözlemsel öğrenme, kontrolün kaybolması ve duyarsızlaşma gibi davranış ve özelliğin oluşumuna imkan sağlayarak şiddete meyyal bir insan tipi oluşturmaktadır. Son dönemlerde haberlere yansıyan çocukların hayvanlara yönelik şiddet davranışlarının temelinde maruz kalınan internet, sosyal medya ve görüntülü medya içeriklerinin olduğu söylenebilir.

Saldırganlığın toplumsal belirleyicilerinin başında sevgisiz yetişme olgusu vardır. İnsanların olumlu bir benlik bilinci geliştirebilmesi için koşulsuz bir sevgi –unconditional love- içinde yetişmesi gerekir. Koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın, onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden anlayışın ürünüdür. Bu sevgiden yoksun olarak yetişen çocuklar, daha fazla şiddet eğilimli olmaktadır. Yine şiddete yatkın olmayan bireyler dahi örneğin kitle gösterileri vs. gibi şiddete yatkın kesimlerin içinde kolaylıkla şiddet davranışları sergileyebilmektedirler.

Saldırganlık açısından çevresel faktörler arasında modern yaşamın getirdiği gürültülü ve kalabalık ortamlar, kimyasal ve endüstriyel ürünlerin ortaya çıkardığı kötü koku gibi nedenler, aşırı sıcak ya da soğuk ortamlar, metropol hayatının zorlukları, trafik yoğunluğu vb gibi faktörler sayılabilir.

Bir diğer faktör ise durumsal belirleyicilerdir. Yiyecek içecekten yoksun bırakılma, aşırı uyarılma, provokatif film seyretme, cinsel uyarıcılar sebepler arasında gösterilmektedir. Daha yaygın boyutta ise alkol kullanımı ve bağımlılık yaratan maddelerin kullanımı gibi faktörler söz konusu olmaktadır. Nitekim Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend'inde söylediği gibi "Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde / İşret güher-i âdemi temyîze mihenkdir".

4.3. Şiddet Türleri

Şiddet çok yönlü bir olgu olarak Kabil'in Habil'i öldürmesiyle başlayarak insanlık tarihi boyunca hep var olmuştur. Ancak insanlık hiçbir zamanda ve dönemde modern zamanlardaki kadar yoğun şiddete ve daha önce benzeri görülmemiş şiddet türlerine tanık olmamıştır. Şiddetin geleneksel türünde fail de mağdur da insan iken; modern zamanlarda insanın faili olduğu şiddetin binbir mağduru vardır. "Bazen kişilikler, bilinçler, iradeler; bazen düşünceler, inançlar, dinler; bazen hayvanlar, bitkiler; bazen da gökyüzü, çevre, atmosfer..." şiddetin mağdurları arasında yer alabilmektedir (Vatandaş, 2018:166)

Şiddetin sınıflandırılması, farklı bakış açılarına göre ya da farklı disiplinlere göre değişik başlıklar altında yapılmaktadır. Psikolojik,

sosyolojik, siyasi, ahlaki ya da ekonomik bakış açılarında farklı sınıflandırmalar yapılabilir. Hukuki açıdan farklı bir derecelendirme söz konusu olabilir (Kaya, 2016:107).

Failin tipine göre bireysel ya da kolektif şiddetten söz edilebileceği gibi, güdüleme açısından baskı, kan davası, namus cinayeti gibi sınıflandırılabilir. Suç sayılan ve sayılmayan şiddet ayrımında suç sayılanlar, cinayet, yaralama, tecavüz, vb. şeklinde sayılabilir. Suç sayılmayan şiddet türüne, çocukların eğitimi için Medeni Kanun'da ebeveyn tanınan te'dib hakkı, veya kanundan kaynaklı bir kamu yetkisinin kullanılması çerçevesinde kolluk güçlerinin gösterdiği şiddet örnek olarak gösterilebilir. Kapsamına göre dar anlamda şiddet, insan vücuduna zarar veren her türlü eylemdir. Geniş anlamda şiddet ise, etkileri tam olarak ölçülemeyen, psikolojik, ekonomik, sosyal, siyasi ve çevresel boyutları olabilen çevre tahribi, baskı, mobbing, ekonomik şiddet, medya terörü vb. şekillerde ortaya çıkan sorunlardır

Niteliğine göre şiddet türleri, fiziksel şiddet, sözel şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddet, duygusal şiddet ve siber şiddet şeklinde sınıflandırılabilir (Polat, 2016: 25 vd.).

4.4. Şiddetin Toplumsal Yansımaları

Şiddetin toplumsal yansımaları, en çok aile içi şiddet bağlamında aile üzerinde söz konusu olmaktadır. Aile içi şiddet eşler arasında olabileceği gibi, yaşlıya ve çocuğa yönelik şiddet şeklinde de ortaya çıkabilir. Kardeşler arası şiddet de aile içi şiddetin başka bir boyutudur. Ailede görülen şiddet, gelişmiş modern toplumların en

önemli sorunları arasında en ön sıralarda yer almaktadır. Sürekli gündeme getirilen kadın cinayetleri konusunun toplumsal cinsiyet eşitsizliği varsayımına dayandırılarak erkek egemenliğine ve ataerkil topluma bağlamıyor olması yanlış ön kabullere dayanan tamamen ideolojik bir söylemdir. Toplumsal cinsiyet eşitliği projesinin sahipleri olan küresel odakların sürekli pompaladığı bu algı ile gerçek veriler uyuşmamaktadır.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi/United Nations Office On Drugs And Crime (UNODC) 2013 yılında “Global Study on Homicide 2013/Küresel Cinayet Araştırması 2013” isimli raporunda bir aile üyesi ya da yakın bir partner (eş ya da sevgili gibi) tarafından işlenmiş cinayetlerin bazı seçilmiş ülkelere göre oranları verilmiştir. Bu verilere göre aile üyesi ya da partneri tarafından işlenmiş cinayetlerin Avrupa ülkelerinde yüksek oranda olduğu görülmektedir. Avrupa’daki kadın cinayetleri Dünya ortalamasından ve Türkiye’den 7 puan daha fazladır. İsveç’te işlenmiş cinayetlerin %40’ı yakın partner tarafından ya da bir aile üyesi tarafından işlenmektedir. Bu oran Finlandiya’da %34, Hollanda’da %30’dur. Yakınlar tarafından işlenmiş cinayetlerin en fazla olduğu ülkelerin ikisinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (TCE) politikalarını en iyi uygulayan ilk dört ülke arasında yer alıyor olması çarpıcıdır. Dünya Ekonomik Forumu’nun 2012’de yayınladığı Küresel Cinsiyet Açığı Raporuna göre, TCE endeksinde Kostarika 29, Jameika 51. Sırada yer almıştır. Bu ülkelerden Kostarika’da yakınları tarafından cinayete kurban giden kadınların oranı %11, Jamakia’da sadece %5’tir. Yine dünyada en fazla cinayet işlenen ülke olan Honduras’ta bütün

cinayetlerin %93,2'sinin kurbanı erkekler iken, kadınların oranı sadece %6,8'dir. Honduras TCE endeksinde 74. Sıradadır (Gültekin ve Şahin, 2016: 39).

Şiddeti doğuran faktörleri, modern dünyanın zorlamalarını, tüketim kültürü ve gelir dağılımı ilişkilerini, alkol, uyuşturucu, kumar bağımlılıklarını, engellenmişlik duygusu vb. modern dünyanın ortaya çıkardığı sorunlarla baş edemeyen bireyin durumunu irdelemek yerine bu sorunların kaynağı olan küresel hegemonya, bir algı operasyonu ile sorunu cinsiyet eşitsizliği algısına indirgeyerek daha da derinleştirmektedir. En güçlü yanımız olan aile, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulanmasıyla yara almakta; kadın da erkek de toplum da zarar görmektedir. Üstelik insan fitratını yok sayarak kurgulanmış bu politikaların uygulanması, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, ülkemizde de kadına yönelik şiddet olgusunu artırmaktadır.

Toplumsal boyutta engellilere yönelik şiddet, kadına yönelik şiddet, yaşlılara yönelik şiddet, göçmenlere yönelik şiddet, akran şiddeti, hayvanlara ve çevreye yönelik şiddet şeklinde çeşitli şekillerde şiddet eylemleri ortaya çıkmaktadır.

4.5. Sosyal Yönleriyle Terör Problemi

Terörizm, örgütlü bir grubun siyasi, dini, etnik, vb. argümanlardan hareketle yaygın, sürekli ve sistematik şiddet eylemlerine başvurması olarak tanımlanabilir.

Genel görünüm itibarıyla, terör örgütlerine katılanların toplumsal düzene faydası olmayan, yaşadığı ülkeye bir katkı, ekonomik ve sosyal hayata herhangi bir destek sunmayan, kişisel

sorunlar yaşıyan, çaresizlik ve acizlik duygusu içinde olan, kötümser ve bulunduğu çevreden kurtulmak isteyen yapıda insanlar olduğu söylenebilir. Bu gruplar, oluşturulan grup dinamizmi içerisinde kitle psikolojisiyle hareket ederek şahsiyetlerini grubun içerisinde eritirler.

Terörün psikolojisinin odak noktasında nefret vardır. Nefret; ötekileşmiş, mağdur ve güçsüz bırakıldığını düşünen bireyleri saflarına çeker (Kartal: 2018: 55-56).

Merton'un ifadesiyle değer kaybı yaşıyan bireyler, "anomi" durumuyla karşı karşıya kalırlar. Ona göre bu durum kişilerde "gerilim" ortaya çıkarır. Gerilim kavramı ise toplumun ortak amaç ve hedeflerine ulaşabilmek için uygulanan veya aranan meşru yollarla birey arasında yaşıyan uyumsuzluk hali olarak ifade edilmektedir. Toplumsal değerlerle yaşadığı uyumsuzluk süreci sonrası kendine çıkış yolları arayan gerilim içerisindeki birey, bir yöntem olarak "isyan"ı kullanabilir. İsyen durumunda birey hem toplumsal hedeflere hem de bu hedeflere ulaşma yollarına meydan okumakta ve yıkıcı bir tutum sergilemektedir (Özeren vd., 2012:63) .

Özellikle modern toplumun bireyi ezen ortamında, toplumsal hayata katılamayan birey, aidiyet duygusu, sosyal statü arayışı, maddi getiri, sosyal psikolojik doyum, kendisine değer vermediğini düşündüğü büyük toplumdan intikam alma, kendini değerli hissetme, kendini gerçekleştirme gibi duygu ve düşüncelerle ve diğer psikolojik altyapıyla beraber terör örgütlerine katılabilmektedir.

Özellikle dini anominin yaygınlaştığı, sekülerleşmenin küresel bir nitelik kazandığı günümüzde, "varoluşsal boşluğa" düşen bireylerin, hayatlarını terör örgütlerinin söylem ve çağrılılarıyla

anlamlandırma yoluna gidebilmeleri mümkündür. Hayatın anlam bilgisini kaybeden, toplumda onurlu bir birey olarak asgari insani hayat standardına kavuşamayanlar, ailenin sevgi ortamında sağlıklı ruh haliyle büyümeyenler, kimliklerini kendi değerler sisteminden hareketle inşa edemeyenler potansiyel olarak terör örgütlerinin muhatabıdırlar. Eric Hoffer'ın ifadesiyle, “kesin inançlılar” kategorisinde olan, ifrat ve tefrit arasında aşırı uçlarda yaşayan modern toplumdaki birey, “otostop çekip ilk gelen araca binmeye çalışan otostopçu gibi” kitle hareketlerinin muhatabı olmaya adaydır. Terör örgütleri de bu tip insanları hedef almaktadır.

4.6. Yoksulluk Problemi

“Ekmek büyük insanlıktan başka herkese yeter”

Yoksulluk iki boyutlu bir kavramdır. Biri maddi anlamda yeterli hayat standartlarını elde edememenin getirdiği fakirlik; diğeri, tüketim şartlanmasıyla kendini sürekli yoksul durumda hissetme psikolojisi şeklinde ortaya çıkar.

Dünyadaki gelir dağılımı adaletsizliğinden kaynaklanan sefil bir hayatı açlık ve yoksulluk sınırının altında yaşamak zorunda bırakılan “büyük insanlık”, yaşadığı olumsuzlukların yansıması olarak şiddete yönelebilmektedir. Diğer yandan hayatı sürdürmenin maddi vasıtalarını hayatın gayesi haline getirmiş, ulaşamadığı her maddi aşama için “yoksunluk” duygusu çeken, refaha ulaşsa bile yoksulluk psikolojisinin değişmeyeceği geniş kitle sosyal gerilimleri şiddet boyutuyla yaşama potansiyeline sahiptir.

Gandhi'nin ifadesiyle, dünyamız insanların ihtiyaçlarını karşılayacak kadar kaynağa sahip, fakat onların hırsları için yeterli kaynak yok”.

Modern iktisat sistemini kurgulayanlar, iktisat bilimini “sınırsız insan ihtiyaçlarının kıt kaynaklarla karşılanması” şeklinde tanımlamaktadırlar. Tanımda yer alan “kaynakların kıtlığı” ve “ihtiyaçların sınırsızlığı” parametreleri, modernizmin insan, tabiat ve toplum tasavvurlarının bir neticesi olarak ortaya konmuş; insanı sadece “tüketen bir hayvan” olarak gören bir anlayıştan kaynaklanmaktadır. Esasen ne ihtiyaçlar sonsuzdur; ne de kaynaklar kıttır.

Hırsları sonsuz olan küresel kapitalizmin aktörleri, esasen dünyanın “büyük insanlığını” sömürge sistemiyle, kapitalist iktisat modeliyle yoksul duruma düşürenlerdir. Dünyada en zengin 42 kişinin mal varlığı dünya nüfusunun yaklaşık %50'sini oluşturan 3.6 milyar insanın zenginliğine eşittir.

Bütün toplumlarda 19. yüzyıla kadar tüketim davranışı, ihtiyaçlarla sınırlandırılmış; sembolik tüketim kınanmıştır. Mesela İslam toplumlarında, toplumun kültürü, ahlak, din, gelenek çerçevesinde sınırları çizilen tüketimin üzerine çıkılması normal dışı kabul edilmiş ve ahlaken yerilmiştir. Özü itibariyle insanlık, ihtiyaç duygusunun sınırlandırılmasında hemfikirdir. Fakat bu sınırları toplum kültürleri, imkanları, din ve ahlak anlayışı belirler.

Özellikle ABD'de 1920'lerden itibaren tüketimin anlamı, hazla, özgürlük ve eğlenceyle doldurulmaya başlanmış ve böylece tüketim bir amaca yönelik araç olmaktan çıkıp kendi içinde bir amaç haline

dönüştürmüştür. Tüketimin amaç haline dönüşmesiyle, modern toplumda statüler, semboller ve kişinin toplumdaki konumu tüketme imkanlarıyla özdeşleştirilerek tüketim başlı başına bir değere dönüştürülmüştür (Vatandaş, 2018: 37-38).

Maddi anlamdaki mutlak yoksulluk kavramı dışarıda tutulursa yoksulluğun diğer boyutları da bu sembolik tüketim anlayışından hareketle tanımlanmakta ve sosyal gerginliklerin sebebi olabilmektedir.

Kişilerin yaşamlarını sürdürebileceği minimum gıda düzeyini ifade eden açlık sınırıyla, gıda barınma, giyim, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi mutlak yoksulluğun ölçüsüdür. Bu ölçü, tüm toplumlarda vazgeçilmesi mümkün olmayan, insan onuruna yaraşır asgari insani hayat standardıdır. Göreli yoksulluk ise toplumdaki ortalama hayat standardının altında kalmayı ifade eder.

Toplumdaki gelir adaletsizliğinin bir sonucu ve zenginlik alt kültürünün hegamonik dayatması olarak, sürekli gerek görsel medya, gerek iletişim araçları yoluyla lüks hayatın özendirilmesi, sembolik tüketimin ihtiyaçları belirleyerek hayatın amacı haline getirilmesi hayatın olağan akışının dengesini bozmaktadır. Önemli bir toplumsal sorun olan şiddet olgusunu da bu çerçevede ortaya çıkan “yoksunluk duygusu” beslemektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYAL PROBLEMDEN SOSYAL RİSKLERE: YEREL DÜZEYDE SOSYAL RİSKLERİN ÖLÇÜLMESİ

Geleneksel toplumlarda, Tönnies'in cemaat-cemiyet ayrımından hareketle Durkheim'in kavramsallaştırdığı mekanik dayanışma, yani yüz yüze iletişimin, geleneksel dayanışmanın yoğun olduğu toplumlarda sosyal problemler paylaşılarak daha kolay telafi edilirken; sanayileşme ve modernleşme sürecinde organik dayanışmaya geçilmesi ve bireyselleşmenin sonucu olarak yalnızlaşma ve desteksiz kalma durumu ortaya çıkmıştır. Her ne kadar sosyal devlet ilkesiyle toplumun üyeleri bu risklerden korunmaya çalışılsa da sosyal risklerin bireyleri etkileme şiddeti yaygınlık kazanmış ve derinleşmiştir. Bizim gibi sanayileşmekte olan toplumlarda, geçiş sürecinde oturmamış toplumsal yapının etkisiyle geleneksel ve modern toplum arasında sosyal risklerle etkin mücadele yöntemleri yeterince gelişmemiştir.

Özellikle yerel düzeye inildikçe sosyal problemlerin mikro ölçekte karşılığı olan sosyal riskler görünür olmaktadır. Bu nedenle saha araştırmaları için bir alt yapı oluşturması açısından sosyal problemlerin mikro ölçekteki görünümleri olan bu riskleri belirlemek ve kavramsallaştırmak önem kazanmaktadır. Sosyal risk kavramı, sosyal politikacılar, sosyologlar, psikologlar, sosyal çalışmacılar vb. gibi toplumla ilgilenen araştırmacılar tarafından ilgilendikleri alanlara

göre farklı anlamlarda kullanılmakta ve her disiplin kendi bakış açısından tanımlamalar yapmaktadır.

Bu çalışmada hem makro düzeyde sosyal politikalar hem de yerel düzeyde sosyal hizmetler alanına yönelik olarak; il düzeyindeki sosyal risk araştırmaları ve sosyal risk haritalamada kullanılmak üzere sosyal riskler tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalar sosyolojinin temel paradigmalarından hareketle yapılmıştır.

5.1. Sosyal Risk Kavramı ve Kapsamı

Risk (riziko) kavramı, “sonucu pozitif fırsat ya da negatif tehdit olan olay ve durumlara ilişkin belirsizlik” olarak tanımlanmaktadır. TDK sözlüğü, kullanıldığı yere göre, “*Zarara uğrama tehlikesi*”, “*bir olayın meydana gelme olasılığı*”, “*epidemiyolojik çalışmalarda, bir bireyin, belli bir toplum ve dönem içinde belli bir hastalığı taşıma olasılığı*” gibi farklı anlamlarını vermektedir.

Risk, geleceğe yönelik olup belirlenebilir ve bilinebilir ihtimaller dahilinde rastlantısallığı ifade etmektedir. Riskin bir tanımı da “belirli bir tehlikeyle bağlantılı olarak hasar, yaralanma, hastalanma, ölüm ve başka olumsuzlukların meydana gelme olasılığı” şeklinde yapılmaktadır (Oktik ve diğerleri, 2010: 17). Tehlike, kayba sebep olabilecek durumlardan dolayı, kayıp ihtimalini veya kayıp potansiyelini ve şiddetini artıran unsurlardır.

Sosyal risk kavramı ise sosyal politika, sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve sosyoloji alanlarında kullanılan bir kavramdır. Sosyal risk doğrudan toplumun içinde bulunduğu şartlarla ilgilidir ve toplumdan

topluma farklılık gösterir. Sosyal risk, toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel şartlara göre değişir.

Sosyal risk kavramını, sosyal hizmetler açısından kısaca, “kişi ve ailelerin kendi bünye ve şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal muhtaçlık ve yoksunluk yaratan her türlü durum” olarak tanımlamak mümkündür.

Sosyal güvenlik alanında dar anlamda gelir kesilmesi, gelir azalması ya da gider artışına yol açan yaşlılık, malullük, ölüm, işsizlik, hastalık, iş kazası ve meslek hastalıkları, analık, ailevi yükler sosyal risk türleri olarak kabul görür.

Sosyal politikalar bağlamında geniş anlamda sosyal risk tanımının içine eğitim sorunları, konut edinme problemleri, yeterli gıda harcaması için gerekli gelire sahip olamama, gelir adaletsizlikleri, işsizlik, engellilik, yaşlılık, cinsiyet ayrımına dayalı sorun ve eşitsizlikler, göçmenlik, sosyal dışlanma, etnik problemler, bağımlılık, hüküm giymiş olma vb. gibi bir çok sosyal sorun dahil edilir.

Sosyolojik anlamda risk olgusunu incelediğimizde, sosyal dinamiklerin değişmesine bağlı olarak ortaya çıkan gelir dağılımı adaletsizliği, kentleşme problemleri, konut, eğitim, ailenin yeni konumuna ilişkin sorunlar, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama, temel haklara aile ve bireylerin erişimi ya da mahrumiyeti, temel sorun alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda göç, işsizlik, yoksulluk, hastalık, suç, özgürlüklerin kısıtlanması, cinsiyete dayalı eşitsizlikler, çocuk, genç ve yaşlıların karşılaştığı sosyal ve ekonomik problemler, şiddet, terör vb. gibi

toplumsal ve bireye yönelik tehlikeler ön plana çıkmaktadır (Oktik ve diğerleri, 2010:18). Bunun yanında, siyasal şiddet, savaşların doğurduğu mültecilik, aile bireylerin ölmesi ve ailenin gelirden mahrum kalması, ekonomik ve destekten yoksun kalması gibi sorunlar da bunlara dahil edilebilir.

Sosyal hizmetler bağlamında da maddi, manevi ve sosyal yoksunluklar, bakıma muhtaçlık, yoksulluk, engellilik, bağımlılık, toplumda suç eğilimi ve çocuk suçluluğu, çocuk ihmal ve istismarı, kadına yönelik şiddet gibi hususlar belli başlı sosyal riskler olarak değerlendirilebilir.

Sosyal risk haritalarında belli sorunlar, temel göstergeler olarak kabul edilmektedir. Bu göstergeler, yoksulluk, gelirden pay almamak eğitimden pay almamak, cinsiyete dayalı ayrımcılığın yaygınlık derecesi, refah paylaşımının olmaması, sosyal dışlanma, yetersiz insani gelişme, düşük yaşam kalitesi, bağımsız hareket kabiliyetinden yoksun olma, eşitlik ilkesinin yatay ve dikey ekseninde yerleşmemiş olması, bireysel ve toplumsal sapmada artış gözlenmesi, bireysel şiddet eğiliminin artması, suça eğilimin artması, toplumsal şiddetin tırmanması, şeklinde sıralanabilir (Oktik ve diğerleri, 2010: 19).

Bu göstergelere belli başlı başka sorunlar da eklenebilir. Suça sürüklenen ve suç mağduru çocukların sayısında artış, uyuşturucu madde kullanımı, kadına yönelik şiddet, engellilik, intihar eğilimi, gelir adaletsizliği, çocuk işçiliği, bireysel ve toplumsal güven kaybı, kültürel kopukluk, vb. gibi sosyal sorunların birey ve grup bakımından ele alınması sosyal riskler çerçevesinde incelenebilir.

Bu çalışmada sosyal problemlerin grup ve birey ölçeğinde ortaya çıkan sosyal risk unsurları olarak aşağıdaki göstergelere yer verilmiştir. Bu bölümde söz konusu sosyal riskler tanımlanacak ve ülke genelindeki görünümü üzerinde durularak analiz edilecektir.

1. Kronik hastalıkların yaygınlığı,
2. Psikolojik bozukluklar ve intihar eğilimi,
3. Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı,
4. İşsizlik,
5. Yoksulluk, gelir düşüklüğü ve gelir adaletsizliği,
6. Konut problemi,
7. Şiddet eğilimi ve kadına yönelik şiddet,
8. Engellilik,
9. Yaşlılık,
10. Sosyal güvencesizlik,
11. Toplumsal güvensizlik,
12. Sosyal donatı eksiklikleri,
13. Çocuklarda kronik hastalıkların yaygınlığı,
14. Çocuk işçiliği,
15. Çocuklarda madde bağımlılığı,
16. Çocuklarda internet bağımlılığı,
17. Suça sürüklenen ve suç mağduru çocukların varlığı,
18. Çocukların eğitim problemleri.

Bu kavramlar, çalışma kapsamında kullanıldığı anlamları kapsamında kısaca açıklanacaktır.

5.2. Sağlık riskleri

Sağlık riskleri, fiziki ya da sosyal çevreye, kişinin bünyesine ve kişisel özelliklerine, beslenme alışkanlıklarına, sağlık hizmetlerinin yeterlilik durumuna bağlı olarak ortaya çıkan kronik rahatsızlıklar, psikolojik rahatsızlıklar ve bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı gibi başlıklar altında incelenebilir.

5.2.1. Kronik Hastalıkların Yaygınlığı

Kronik hastalık, genetik ve çevresel risk faktörlerinin etkisiyle ortaya çıkan, yavaş ilerleyen fakat uzun süre devam eden, kişide kalıcı sakatlık bırakma riski yüksek olan, tam iyileşmeleri mümkün olmayan hastalık (Dicle Üniversitesi, 2016) anlamında kullanılmaktadır.

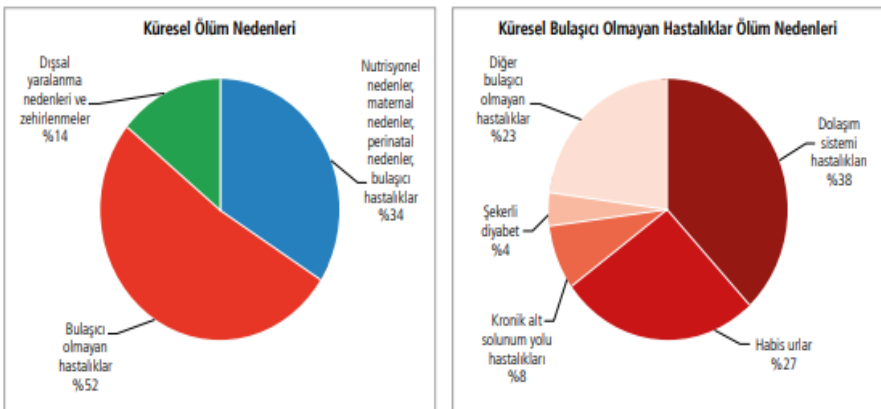
Kronik hastalıklar, sağlık statüsünü etkileyen faktörlerle doğrudan ilgilidir. Sağlık statüsü faktörleri, kişisel özellikler (yaş, cinsiyet, bağışıklık düzeyi, ırk, alışkanlıklar, vb.), sosyal çevre faktörleri (eğitim, kentleşme, sosyal ilişkiler, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, iş çevresi, ikamet edilen muhit vb.) ve fiziksel çevre faktörleri (coğrafya, iklim, konut tipi, beslenme tipi, vb) ile sağlık hizmetlerine ulaşım düzeyinin bileşiminden oluşmaktadır (Çelik, 2013: 35). Dolayısıyla, kronik hastalıklar da kişinin yaşadığı fiziksel çevre, sosyal çevre ve kişisel özelliklere göre değişmektedir.

Günümüzde, sigara ve alkol kullanımının artması, fiziksel aktivitenin azalması, sanayileşme ve kentleşmeyle beraber hava ve çevre kirliliğinin ortaya çıkması, beslenme alışkanlıklarının değişmesi,

iş yaşamının rekabetçi ve daha stresli hale gelmesi vb. gibi nedenlerle kronik hastalıkların yapısında ve görülme sıklığında da değişiklikler olmuştur. Günümüzde belli başlı kronik hastalıklar diyabet, kalp-damar hastalıkları, hipertansiyon, osteoporoz, anemi, depresyon, demans, epilepsi, anemi, obezite, metabolik sendrom, kanser türleri vb. şeklinde sayılabilir (Sağlık Bakanlığı, 2013).

Kronik hastalıklardan ölümlere ilişkin WHO istatistiklerinden hareketle dünya genelindeki ölüm istatistikleri incelendiğinde (Grafik 5.1) 30-70 yaş arasında, bulaşıcı olmayan hastalıklardan ölümler %52 oranındadır. Bulaşıcı olmayan hastalıklar açısından dolaşım sistemi hastalıkları %38'le ilk sırada gelmektedir. Ardından habis urlar (%27), diğer bulaşıcı olmayan hastalıklar (%23), kronik alt solunum yolları hastalıkları (%8) ve diyabet (%4) gelmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2017: 7).

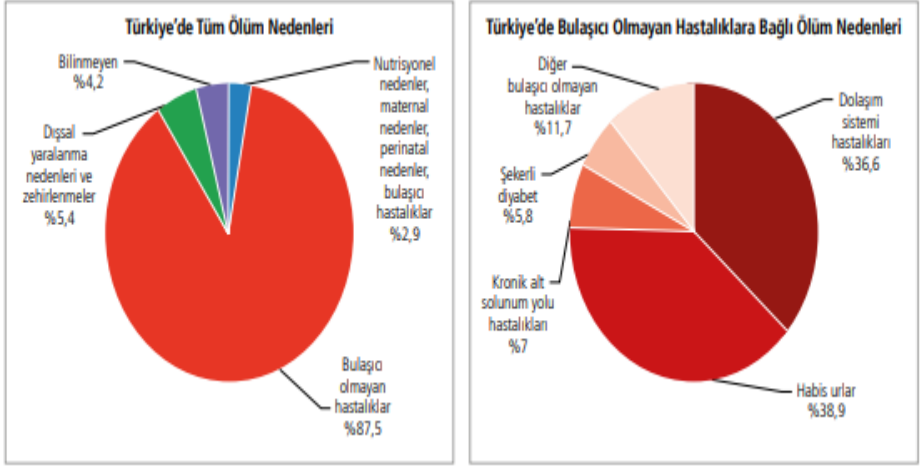
Grafik-5.1: Küresel tüm ölümlerin ve bulaşıcı olmayan hastalıklardan ölümlerin dağılımı, 30-70 yaş, 2012



Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2017: 7

Türkiye’deki durum ise Grafik-5.2’de gösterilmektedir.

Grafik-5.2: Türkiye’deki tüm ölümlerin ve bulaşıcı olmayan hastalıklardan ölümlerin dağılımı, 30-70 yaş, 2012



Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2017: 8

Türkiye’de TÜİK verilerinden hareketle kronik hastalıklardan ölümlere ilişkin istatistikler incelendiğinde, 30-70 yaş aralığında, ölümlerin %87.5’i bulaşıcı olmayan hastalıklardandır. Bulaşıcı olmayan hastalıkların dağılımına bakıldığında ise, ilk sırada %38.9 oranıyla habis urlar gelmektedir. Bunu %36.6 ile dolaşım sistemi hastalıkları, %11.7 ile diğer bulaşıcı olmayan hastalıklar, %7 ile kronik alt solunum yolları hastalıkları ve %5.8’le şekerli diyabet izlemektedir (Sağlık Bakanlığı, 2017: 8).

Ülkemizde son yıllarda, çevre konusundaki duyarlılığın artması, kömür kullanımının azalması vb gibi olumlu gelişmeler

sonucunda hava kirliliği açısından gelişme sağlanmakla birlikte yeni gelişmeler bu konuda yeni riskleri ortaya çıkarmaktadır. Örneğin araç sayısının artması, sanayileşmenin hız kazanması ve kimyasal fabrika atıklarının tabiata bırakılması, tarımsal ilaç ve suni gübre kullanımının artması, plastik kullanımının artması ve bunların ayrıştırılmadan tabiata atılması gibi sebeplerle evre kirliliğinden kaynaklanan riskler de devam etmektedir.

Öte yandan kentleşmeyle beraber, yaşam tarzı ve yeme alışkanlıklarındaki olumsuz değişmeler, hazır gıda tüketimi, hareketsiz yaşam tarzı gibi insanların toprakla bağının kopmasından kaynaklanan obezite, dolaşım sistemi rahatsızlıkları gibi kronik hastalıklarda artış gözlenmektedir.

5.2.2. Psikolojik Bozukluklar ve İntihar Eğilimi

Psikolojik bozukluk, kişinin diğer insanlarla olan ilişkilerini, evde ve işte gereken sorumluluklarını yerine getirmesini engelleyecek düzeyde ruhsal rahatsızlığının bulunması olarak tanımlanmaktadır. Başlıca kronik ruhsal rahatsızlıklar, depresif bozukluklar, somatizasyon bozuklukları ve panik bozukluklar olarak tanımlanmaktadır.

Sağlık Bakanlığı'nın yaptığı Türkiye Hastalık Yükü Araştırması'nda ulusal düzeyde hastalık yükü nedenlerinin temel hastalık gruplarına göre dağılımı yapıldığında, kardiyovasküler hastalıklardan sonra yüzde 19 ile ikinci sırada psikiyatrik hastalık grubunun yer aldığı görülmektedir. Hastalık yükünün hesaplanmasında kullanılan “Sakatlığa Ayarlanmış Yaşam Yılı

(Disability Adjusted Life Years - DALY)” tanımının alt bileşenleri olan “Ölümlerle Kaybedilen Yaşam Yılları (Years of Life Lost - YLL)” ve “Sakatlıkla Kaybedilen Yaşam Yılları’na (Years Lost with Disability - YLD)” bakıldığında, en fazla YLD’ye neden olan temel hastalık gruplarında ilk sırayı psikiyatrik hastalıkların aldığı görülmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2006: 13).

Fiziki, psikolojik veya anatomik yapı ve fonksiyonların kaybı ya da normalden sapma durumu şeklinde tanımlanan yetiyitimine neden olan en önemli etken olarak psikiyatrik rahatsızlıklar gösterilmektedir. Yetiyitimine en çok neden olan on hastalıktan beşi olarak ifade edilen depresyon, şizofreni, bipolar bozukluk, alkole bağlı sorunlar, obsesif kompulsif bozukluk şeklindeki rahatsızlıklar, psikiyatrik bozukluklardır. Dünya Sağlık Örgütü’nün verilerinden hareketle, psikiyatrik sorunların yetiyitimine yol açan hastalıklar içinde önemli bir yer kaplaması, hastalıkların uzun süreli seyrinin yanı sıra artan kentleşme, toplumsal ilişkilerdeki değişim gibi nüfus ve demografik değişikliklerle de açıklanmaktadır (Binbay vd., 2013: 13).

Psikiyatrik rahatsızlıklarla bağlantılı olarak intiharın üç temel bileşenden oluştuğu varsayılmaktadır: Bilişsel (umutsuzluk), duygusal (deprasyon) ve davranışsal (intihar girişimi) bileşenleri. İntihar eğilimi ise genelde son bir yıldaki intihar düşüncesi, düşüncüyü açığa vurma ve intihar girişiminde bulunma gibi bulgularla ölçülmektedir (Atlı, 2007).

Fonksiyonalist işlevselci yaklaşımın temsilcisi olan Durkheim, toplumsal bir olgu olarak intiharı dört türe ayırmaktadır (Zencirkıran,

2019: 33-34). Bunlardan birincisi kişinin içinde yaşadığı grupla bağlarının kopması ve yalnızlaşması sonucu ortaya çıkan bencil intiharlardır. Özellikle günümüzde yalnızlığın arttığı, toplumsal bağların koptuğu ülkelerde yaygın intihar türüdür. Diğer toplulukçu intihar olup ilkinin tam tersi bir şekilde, içinde yaşanılan kültür ve toplum ve grup değerlerinin kişide çok baskın olması durumu ve topluma karşı bir başarısızlık durumunda ortaya çıkan intihar türüdür. Japonların “onur intiharı” bunun örneklerinden biridir.

Durkheim’in üzerinde durduğu üçüncü tip intihar, hızlı toplumsal, kültürel ve ekonomik değişim süreçlerinde ortaya çıkan ve kişiyi topluma bağlayan normların işlevini yitirmesi ve yeni oluşan yapıya adapte olunamaması durumunda ortaya çıkan intihardır. Ülkemizde de ekonomik kriz dönemlerinde intihar oranları artmaktadır. Dördüncü tip intihar ise “kaderci intihar” olup kişinin yaşadığı olumsuz şartları değiştiremeyeceğini düşünmesi ve umutsuzluğa kapılması sonucunda ortaya çıkan intiharlardır (Zencirkıran, 2019:33-34).

İntihar eğilimi genelde psikolojik bozukluk yaşayan kişilerde daha yüksektir. Bireyler, ekonomik, bireysel ya da ailevi problemleri nedenleriyle umutsuzluğa kapıldıklarında depresyona girmekte ve intihar etmeyi düşünmeye başlamaktadırlar.

Sağlık Bakanlığı’nın desteğinde Hıfzıssıhha Mektebi’nin yaptığı Ulusal Hastalık Yüğü ve Maliyet Etkililik Çalışması (National Burden of Disease and Cost Effectiveness Project, NBD-CE Projesi)’ne göre hem erkeklerde hem kadınlarda sakatlık ya da yetiyitimi/disability ile

kaybedilen yaşam yılına (YLD) neden olan 10 hastalık arasında ilk sırada depresif bozukluklar yer almaktadır (Tablo-2). Türkiye Ruh Sağlığı Profili Çalışmasına göre de Türkiye nüfusunun %18'i yaşamboyu bir ruhsal bozukluk ile sağlık kuruluşlarına başvurmaktadır (Yanık, 2007: 11).

Tablo-5.1: Türkiye’de 15-59 yaş grubunda YLD’ye neden olan ilk 10 hastalık (NBD-CE projesi)

Toplam	%	Erkekler	%	Kadınlar	%
1 Unipolar depresif bozukluklar	11,8	Osteoartrit	9,3	Unipolar depresif bozukluklar	14,4
2 Osteoartrit	7,9	Unipolar depresif bozukluklar	8,7	Demir eksikliği anemisi	7,5
3 Demir eksikliği anemisi	4,4	Alkol kullanım bozuklukları, erişkin başlangıçlı	5,9	Osteoartrit	6,6
4 İşitme kaybı, erişkin başlangıçlı	4,0	İşitme kaybı, erişkin başlangıçlı	4,7	Maternal nedenler	4,9
5 KOAH	3,3	Şizofreni	3,5	KOAH	3,5
6 Şizofreni	3,2	KOAH	3,0	İşitme kaybı, erişkin başlangıçlı	3,4
7 Alkol kullanım bozuklukları	3,1	Serebrovasküler hastalıklar	3,0	Romatoid artrit	3,1
8 Maternal nedenler	2,6	Perinatal nedenler	2,7	Şizofreni	3,0
9 Perinatal nedenler	2,5	İyot eksiklikleri	2,5	Perinatal nedenler	2,4
10 Serebrovasküler hastalıklar	2,5	Şiddet	2,1	Serebrovasküler hastalıklar	2,1

Kaynak: Yanık, 2007:11

Öte yandan doktora başvurmaksızın kişilerin antidepresan kullanımı da her geçen yıl artmaktadır. 2012-2018 yılları arasında 5 yılda antidepresan kullanımının %25.6 arttığı bildirilmektedir. Antidepresan kullanımındaki bu artış, sosyal ekonomik hayattaki hızlı değişimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan psikiyatrik rahatsızlıklarla ilgili farkındalık düzeyi artarken, bilinçsiz antidepresan kullanımı da yaygınlık kazanmıştır (Hürriyet, 2018).

5.2.3. Bağımlılık Yapıcı Maddelerin Kullanımı

Madde bağımlılığı, vücudun bir ya da birden çok işlevini olumsuz yönde etkileyen maddelerin kullanılması, bundan dolayı zarar görüldüğü hâlde bu maddelerin kullanımının bırakılamamasıdır. Çeşitli uyuşturucular, uyarıcı ve hayal gördüren maddeler, sigara, alkollü içecekler, reçete ile alınması gerektiği hâlde doktor kontrolü dışında kullanılan ilaçlar, bazı yapıştırıcılar, tiner ve çakmak gazı gibi uçucu maddeler, bağımlılık yapıcı maddeler arasında sayılmaktadır. Aşağıdaki durumlardan en az birinin bir yıl süresince devam etmesi durumunda kişi bağımlı sayılmaktadır (Yeşilay, 2014: 6-7):

- Kullanılan madde miktarının, aynı etkiyi sağlamak amacıyla giderek artırılması
- Madde kesildiğinde ya da azaltıldığında fiziksel ve ruhsal yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması
- Madde kullanımını denetlemek ya da bırakmak için gösterilen çabanın sürekli boşa çıkması
- Maddeyi sağlamak, kullanmak ya da bırakmak için çok fazla zaman harcanması
- Sosyal, mesleki ve kişisel etkinliklerin madde kullanımı nedeni ile azaltılması ya da tamamen bırakılması
- Fiziksel ya da ruhsal sorunlara yol açmasına rağmen madde kullanımına devam edilmesi
- Kişinin tasarladığından daha fazla madde kullanması

Türkiye’de madde kullanımı ve madde bağımlılık oranları birçok ülkeye kıyasla oldukça düşük olmakla birlikte, gün geçtikçe uyuşturucu kullanım yaşının düştüğü ve kullanım oranlarının arttığı bilinmektedir. Türkiye’de yapılan uyuşturucu madde kullanımının yaygınlığına ilişkin araştırmalarda, uyuşturucu madde kullanım oranı, araştırmanın yapıldığı düzey, iller, yaş aralıklarına göre farklılaşmakta ve bu oran farklı araştırmalarda %1.6 ile %5.8 arasında bulgulanmaktadır (Özbay vd., 2018: 82).

5.3. Sosyal Güvenlik Riskleri

Sosyal güvenlik riskleri, Türkiye’nin de üye olduğu Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO)’nun 1952 tarih, 102 sayılı “Sosyal Güvenliğin Asgari Standartları Sözleşmesi”ne göre, üç ana sınıfta ele alınmaktadır. Mesleki riskler, fizyolojik riskler ve sosyo-ekonomik riskler. Mesleki riskler, iş kazası ve meslek hastalıkları; fizyolojik riskler, hastalık, analık, yaşlılık, malullük, ölüm; sosyo-ekonomik riskler ise işsizlik ve evlenme, çocuk bakımı, konut edinme gibi ailevi yükler şeklinde sıralanmaktadır. Türkiye bu sosyal risklerden ailevi yükler hariç diğerleri için 2006 yılında kabul edilen 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu çerçevesinde kısa ve uzun vadeli sosyal sigortalar ile Genel Sağlık Sigortasını hayata geçirmiştir. İşsizlik sigortası ise 1999 yılında çıkarılan 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunuyla yürürlüğe girmiştir.

Sosyal güvenlik riskleri, bu çalışmada, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün sınıflandırması da göz önünde tutularak sosyolojik bakış açısıyla ve sosyal hizmet yaklaşımıyla işsizlik, yoksulluk, gelir

düşüklüğü ve gelir adaletsizliği, engellilik, yaşlılık ve güvencesiz/kayıt dışı çalışma başlıkları altında ele alınmaktadır.

5.3.1. İşsizlik

Çalışma çağı içinde (genel kabul gören yaklaşıma göre, 15-65 yaş aralığında) olup da işi olmayan, işe başlamaya hazır ve iş arayanlar işsiz kabul edilir. Bu kriterlere göre işsiz tanımının unsurları şu şekildedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007:64):

- Çalışma çağı nüfus içinde olup belirli bir referans dönemde ücretli olarak ya da kendi hesabına çalışma şeklinde istihdam edilmemiş olan,
- Referans dönemi boyunca (TÜİK'in tanımlarında 15 gün içinde) ücretli ya da kendi hesabına çalışma şeklinde istihdam edilmeye hazır olan ve
- Belirli bir süre önce (yine TÜİK'in tanımlamalarında son 6 ay içinde) iş aramak üzere belirgin adımlar atmış olanlar işsiz olarak tanımlanmaktadır.

Bir ekonomide arazi işsizlik, konjonktürel işsizlik, yapısal/teknolojik işsizlik, mevsimlik işsizlik ve gizli işsizlik gibi işsizlik türlerinden söz edilebilir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007:381-388):

Arazi işsizlik, geçici işsizlik/gönüllü işsizlik gibi isimlerle de anılır ve yeni iş arayanların ya da işgücü devri sırasında, iş arayanların geçici süre işsiz kalmalarını ifade eder. Yeni iş arayanlarda bilgi

eksikliğinden, iş değıştirenlerde de karar verme sürecinin uzunluğundan kaynaklanabilir.

Konjonktürel/devrevi işsizlik ise, ekonominin daralma dönemlerinde, kriz dönemlerinde talep daralmasına bağılı olarak toplu işten çıkarmaların sonucu olarak ortaya çıkar. Yapısal işsizlik/bünyevi işsizlik bunlar arasında en tehlikeli olanıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, ekonominin genel yapısına, teknolojik değışime bağılı olarak süreklilik arz eder. Geleneksel sektörlerin ortadan kalkması ve yeni sektörlerin ortaya çıkması sürecindeki geçiş aşamalarında ortaya çıkar. Teknolojik değışimin sürekliliğı, yeni işler ortaya çıkarırken bir taraftan da eski teknolojide uzmanlaşanları işsiz kalmaya zorlar.

Mevsimlik işsizlik, daha çok tarımsal ekonomilerde ortaya çıkmakla beraber, gelişmiş ekonomilerde de sezon değışikliklerinde görülebilen bir işsizlik türüdür.

Diğer bir önemli işsizlik türü ise gizli işsizliktir. Bir işçi işten çıktığı zaman, işletmenin ya da sektörün toplam ürün miktarında herhangi bir değışiklik olmuyorsa, yani işgücünün marjinal ürünü sıfıra eşitse, o kişi gizli işsizdir. Aşırı istihdam şeklinde de adlandırılan bu işsizlik türünde, işte görüldüğü halde ekonomik çıktı üretmeyenlerin sayısı gizli işsiz sayısını vermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ve hantal bürokrasilerde ortaya çıkan bir işsizlik türüdür.

Bir de eksik istihdam var ki o da görülebilir eksik istihdam ve görülemeyen eksik istihdam olarak ikiye ayrılır. Görülebilir eksik istihdam, bir işi olan ancak o faaliyet için belirlenmiş çalışma süresinden daha az çalışan; ilave iş arayan ve başka bir iş teklif

edildiğinde o işi kabul edecek olan kişinin durumunu açıklar. Yani referans dönemde ekonomik nedenlerle 40 saatten az çalışan ve mevcut işinde veya ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait olan kişidir.

Görülemeyen eksik istihdam ise, çalışanın çalışma süresi kısa olmamakla beraber çalışılan işin işçinin niteliklerinin altında olması durumunda, çalışma sonucu elde edilen gelirin aşırı düşük olması ya da kişinin verimliliği düşük işyeri ve ekonomik birimlerde çalışması gibi durumlarda ortaya çıkar (Lordoğlu ve Özkaplan, 2007:60-61). Tam zamanlı iş arayan birinin ancak part-time bir iş bulabilmesi görülebilen eksik istihdam; İşletme bölümü mezunu ve muhasebecilik stajını bitirmiş birinin markette kasiyer olarak çalışması ise görülemeyen eksik istihdama örnek olarak verilebilir.

TÜİK verilerinden hareketle işsizlik verileri incelendiğinde, 15-65 yaş aralığında 2015 yılında işsizlik oranının %10.5 olarak gerçekleştiği görülmektedir. İşsizlik oranının uzun yıllar boyunca %10'un üzerinde seyretmesi nedeniyle Türkiye'de yapısal işsizlik olgusundan söz edilebilir. Kriz dönemlerinde bu oran %15'in üstüne çıkmaktadır. Tarım dışı işsizlik oranı 2015 yılı için %12.4; genç (15-24 yaş) işsizlik oranı ise %18.5'tir. Türkiye, genç işsizliğinin yüksek olduğu ülkelerden biridir (TÜİK, 2015). Mevsim etkisinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Eylül 2018, Eylül 2019 verilerine göre genç işsizlik oranı, Eylül 2019'da %26.1 olarak bulgulanmıştır.

TÜİK verilerine göre, son yıllarda, işsizlik oranı artmaya devam etmektedir. 2015 yılında işsizlik oranı %10,3, 2016’da %10,9, 2017’de 10,9 ve 2018’de %11 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında ortalama %14 civarındadır (http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (erişim tarihi: 10.12.2019)).

Tablo-5.2: Mevsim etkisinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri, Eylül 2018, Eylül 2019

	Toplam		Erkek		Kadın	
	2018	2019	2018	2019	2018	2019
15 ve daha yukarı yaşta kişiler	(Bin)					
Nüfus	60 788	61 675	30 059	30 472	30 729	31 203
İşgücü	32 813	33 006	22 087	22 124	10 726	10 882
İstihdam	29 063	28 440	19 949	19 446	9 114	8 995
Tarım	5 590	5 482	3 014	3 008	2 576	2 475
Tarım dışı	23 474	22 958	16 936	16 438	6 538	6 520
İşsiz	3 749	4 566	2 138	2 679	1 612	1 887
İşgücüne dahil olmayanlar	27 975	28 668	7 972	8 347	20 003	20 321
	(%)					
İşgücüne katılma oranı	54,0	53,5	73,5	72,6	34,9	34,9
İstihdam oranı	47,8	46,1	66,4	63,8	29,7	28,8
İşsizlik oranı	11,4	13,8	9,7	12,1	15,0	17,3
Tarım dışı işsizlik oranı	13,5	16,4	11,0	13,8	19,6	22,3
15-64 yaş grubu						
İşgücüne katılma oranı	59,4	59,1	79,5	78,9	39,1	39,3
İstihdam oranı	52,4	50,8	71,6	69,1	33,1	32,3
İşsizlik oranı	11,7	14,1	9,9	12,4	15,3	17,7
Tarım dışı işsizlik oranı	13,6	16,5	11,0	13,8	19,7	22,5
Genç nüfus (15-24 yaş)						
İşsizlik oranı	21,6	26,1	18,6	22,3	27,2	32,9
Ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı ⁽¹⁾	27,4	28,6	18,2	20,5	36,9	37,0

Kaynak: TÜİK, 2019a

5.3.2. Yoksulluk, Gelir Düşüklüğü ve Gelir Adaletsizliği

Birleşmiş Milletler 1997 İnsani Gelişme Raporu'nda yoksulluk, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarında özgür, haysiyetli, kendine ve başkalarına saygılı, uzun ve sağlıklı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli fırsat ve seçeneklerden mahrum olması şeklinde tanımlanmaktadır (UNDP, 1997:15). İnsani yoksulluk kavramı, insani gelişme için parasal olanakların yanı sıra iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine dayanmaktadır.

Dünya Bankası, 1999 yılında yayınladığı bir raporda, çalışma sonucunda gelir yoksulluğu ve gıda güvencesizliğiyle birlikte güçsüzlük, sosyal dışlanma ve temel hizmetlere yetersiz erişim yoksulluğu tanımlayan en önemli faktörler olarak ortaya çıkmıştır (Mowafi, 2003). OECD ise doğru bir yoksulluk tanımının kişinin yoksun veya kapasitesiz olduğu her alana ilişkin yapabilirliği kapsamı gerektiğini belirterek bu alanları şu şekilde tanımlamıştır (Aktaran Doğan, 2014: 6-7):

- Ekonomik kabiliyetler; gelir elde etme, tüketme ve varlık kazanma yeteneği anlamına gelir.
- İnsani kabiliyetler; sağlık, eğitim, beslenme, barınma ve temiz suyu temel almaktadır
- Politik kabiliyetler; insan hakları ve kamu politikaları ve politika öncelikleri üzerinde söz hakkını içermektedir.
- Sosyo-kültürel kabiliyetler; kişinin toplumda değerli bir birey olarak yer alma yeteneğine ilişkindir.

- Koruyucu kabiliyetler; insanların ekonomik ve dışsal şoklara karşı koyabilme gúcünü kapsar.

Yoksulluk, amaca góre farklı türler altında sınıflandırılabilir. Mutlak yoksulluk, gıda yoksulluğu, gıda dışı yoksulluk, nisbi/görelî yoksulluk ve insani yoksulluk bu sınıflamalardan bazılarıdır.

Mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da bireylerin fiziksel yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi olarak tanımlanmaktadır. Bir kişi ya da hanehalkının hayatını sürdürebilmesi için tüketmesi gereken temel gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin maliyeti gıda yoksulluğu ya da açlık sınırı olarak kabul edilmektedir. Gıda dışı yoksulluk, birey ya da hanehalkının beslenme ihtiyacının yanında; giyim, barınma, ulaştırma, enerji, haberleşme gibi temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan minimum harcama miktarını karşılayacak gelirden yoksun olma durumudur. Görelî yoksulluk ise, bireylerin ya da hanehalkının refah düzeyinin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Refah ölçüsü olarak amaca góre, tüketim ya da gelir düzeyi seçilmektedir . Görelî yoksulluk kavramı, açlık sınırının üzerinde bir yaşam sürmelerine rağmen toplumun ortalama yaşam standardını yakalamada yetersiz kalanların durumunu ortaya koymak üzere geliştirilmiş bir kavramdır (Çalışkan, 2010: 99-101).

Bireysel gelir dağılımı, millî gelirin toplumu oluşturan birey ya da hane halkları arasındaki dağılımını gösteren gelir dağılımı kavramıdır. Bireysel gelir eşişsizliğini ölçmek amacıyla çeşitli ölçme

araçları geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzdelerle dilimleme yöntemi, değişim aralığı ve değişim katsayısı, gelir eşitsizliğini ölçmek amacıyla kullanılan başlıca ölçme teknikleridir. Ancak, literatürde en yaygın olarak kullanılan araçlar; yüzdelerle dilimleme yöntemi, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısıdır (Çalışkan, 2010: 93, 97).

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2015'e göre toplumun en zengin %20'sinin gelirinin en yoksul %20'sinin gelirine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7,4'den 7,6'ya yükseldi. Yüzde 20'lik dilimler halinde hanehalklarının gelirden aldığı pay, Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 5.3: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar, 2014-2015 ve 2017-2018

Yüzde 20'lik fert grupları	2014	2015	2017	2018
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk yüzde 20 (En düşük)	6,2	6,1	6,3	6,1
İkinci yüzde 20	10,9	10,7	10,7	10,6
Üçüncü yüzde 20	15,3	15,2	14,8	14,8
Dördüncü yüzde 20	21,7	21,5	20,9	20,9
Son yüzde 20 (En yüksek)	45,9	46,5	47,4	47,6
P80/P20 oranı	7,4	7,6	7,5	7,8
Gini Katsayısı	0,391	0,397	0,405	0,408

Kaynak: TÜİK, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21584> (erişim tarihi, 15.11.2016). ve TÜİK, 2019b, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30755> (erişim tarihi: 10.12.2019) verilerinden hazırlanmıştır.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, 2015 yılında yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,3 puanlık düşüş ile %14,7 olarak gerçekleşmiştir. Medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak %21,9 olmuştur (TÜİK, 2016). Buna karşın 2019 verilerine göre ise eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre, 2018 yılında yoksulluk oranı 2017 yılına göre 0,4 puanlık artış ile %13,9 olmuştur.. Medyan gelirin %60'ı dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre ise 2018 yılında yoksulluk oranı 2018 yılına göre 1,1 puan artarak %21,2 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019b).

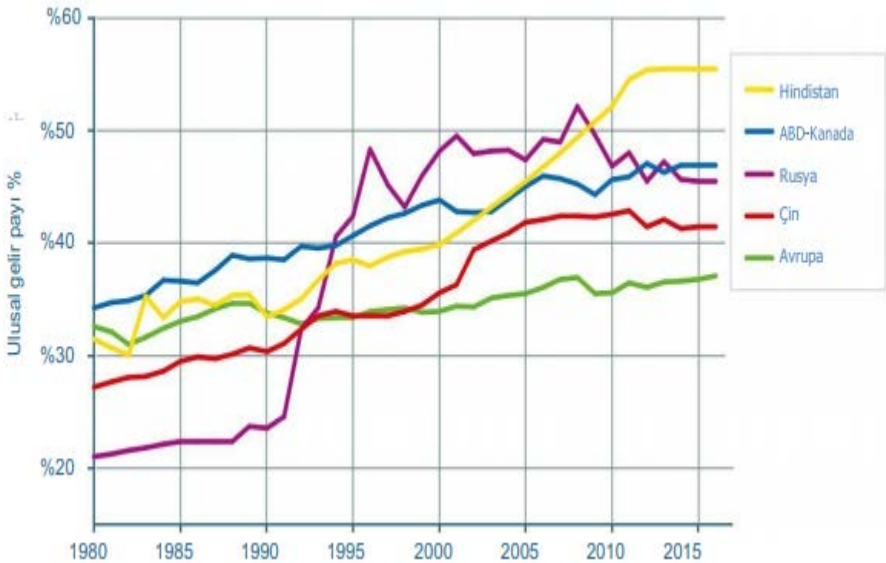
Finansal sıkıntıda olma durumunu ifade eden maddi yoksunluk; çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon, otomobil sahipliği, beklenmedik harcamalar, evden uzakta bir haftalık tatil, kira, konut kredisi, borç ödemeleri, iki günde bir et, tavuk, balık içeren (veya vejetaryenler için eşdeğer yiyecekler) yemek ve evin ısınma ihtiyacının ekonomik olarak karşılanamaması şeklinde tanımlanmaktadır. Belirtilen dokuz maddenin en az dördünü karşılayamayanların oranı olarak tanımlanan ciddi maddi yoksunluk oranı 2014 yılında %29,4 iken 2015 yılında %30,3'e yükselmiştir.

Bu göstergelerden, evden uzakta bir haftalık tatili karşılayamayanların oranı %71,4, iki günde bir et, tavuk ya da balık içeren (veya vejetaryenler için eşdeğer yiyecekler) yemek masrafını karşılayamayanların oranı %35,8 ve beklenmedik harcamaları

karşılayamayanların oranı %32,6 olmuştur (TÜİK, 2016). Sözü edilen dokuz maddenin en az dördünü karşılayamayanların oranı olarak tanımlanan ciddi maddi yoksunluk oranı 2017 yılında %28,7 iken 2018 yılında 2,2 puan düşerek %26,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019b).

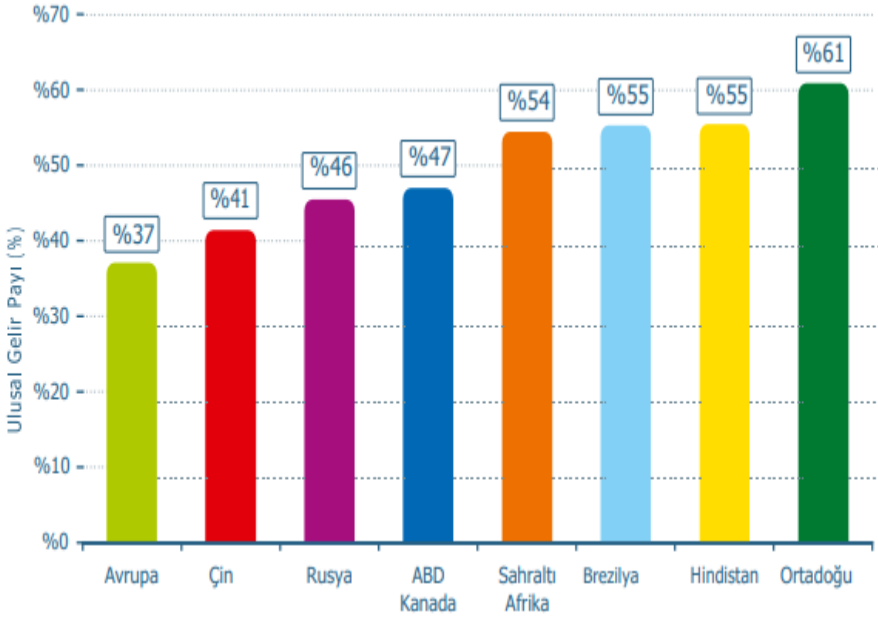
Ülkemizde olduğu gibi küresel düzeyde de gelir dağılımı eşitsizliği giderek artmaktadır. Dünyadaki en zengin 42 kişinin mal varlığı, dünya nüfusunun %50'sine tekabül eden 3,6 milyar insanla eşittir; en zengin 10 ülkenin geliri de en fakir 10 ülke gelirinin tam 77 katıdır (İNSAMER, 2018:1).

Grafik 5.3: Dünyada En Zengin %10'luk kesimin gelir payları, 1980–2016



Kaynak: World inequality Lab, 2018: 10

Grafik 5.4: Dünya genelinde ulusal gelirden en çok pay alan %10, 2016



Kaynak: World inequality Lab, 2018: 9

Gelir dağılımındaki adaletsizlik, toplumda “yoksulluk alt kültürü” ve “zenginlik alt kültürü” şeklinde toplumun genel kültüründen sapma olarak niteleyebileceğimiz iki alt kültürün gelişimine yol açmaktadır. Yoksulluk kültürünün sosyal ve psikolojik yönü, Orhan Türkdoğan’ın ifadeleriyle, daha ziyade kalabalık mahallelerde yaşanan, tenhaliğin olmayışı, sürü hayatı, alkol ve madde bağımlılığının yüksekliği, aile içi şiddet dahil fiziki şiddete sık başvurma, aile sorumluluklarını ihmal olarak yansımaktadır.

Sosyolojik açıdan yoksulluk alt kültürü, toplum kültürüyle bütünleşme imkanlarının kopukluğu, düşük düzeyde teşkilatlanma,

sivil topluma katılım azlığı, sürekli bir geçim mücadelesi içinde bulunma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Öte yandan toplumun hakim kültürüyle kaynaşamayan; ondan belli ölçüde inhiraf eden zenginlik alt kültürü de gelirden en çok pay alan kesimde gözlenmektedir. Her iki alt kültür de geniş toplum ve hakim kültürde bulunmayan değerler ve normlar takımı ile ifade edilen hakim kültürden saparak sosyal problem alanları haline gelen grupları temsil eder. Toplumun hakim kültüründen sapma şeklinde ortaya çıkan bu alt kültürler, zaman içinde toplumda sosyal erozyona sebep olabilecek zararlara yol açabilirler. Toplumsal değerlerden sapmayla birlikte, madde bağımlılığı, şiddete başvurmada artış, ailenin yozlaşması, anomi, çocukların çalıştırılması, çocuk işçiliği, ahlaki sapsmalar vb. gibi sosyal sorunların bu alt kültür gruplarında daha yoğun ortaya çıkabileceği söylenebilir (Türkdoğan, 1996: 18 vd.).

5.3.3. Konut Problemi ve Gecekondulaşma

Gecekondulaşma kavramı köy ve kent ayrışmasından farklı bir konumu ifade etmektedir. Gecekondulaşma, “bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak sahibinin iradesi dışında izinsiz veya imar yasa ve planlarına aykırı olarak yapılan, yeterli kentsel hizmetleri alamayan, genellikle göç yoluyla kente gelmiş dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türü” şeklinde tanımlanabilir (Keleş, 1990). Bu teknik tanımın ötesinde gecekondu ve gecekondulaşma sosyo- ekonomik hayatı temelden etkileyebilecek özelliklere sahiptir.

Sosyal bilimler açısından gecekondulu kavramı, kentin planlanmış altyapısı tamamlanmış kesimlerinde yerleşmeye geliri yeterli olmayanlar tarafından kentin çevresindeki ya da kente yakın kentleşmemiş topraklar üzerinde barınma ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kendi imkanlarıyla kurdukları sağlık açısından da yetersiz konutlar olarak tanımlanmaktadır (Şenyapılı, 1978:85; Erkan, 2004:142).

Gecekondulu problemi, köyden ve kırsal alandan göç eden ailelerin sayısı, kentin emebileceği miktardan fazla olduğunda ve ailelerin mevcut kent yapısına bütünleşmesinin sağlanamaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Wallerstein'in Dünya Sistemi Yaklaşımı çerçevesinde, merkez, periferi ve çevre ülkeler şeklindeki üçlü dünya sınıflandırmasının (Avcıoğlu, 2014) çevre ülke kısmındakilerin büyük bir kısmı, gecekondulaşmanın baskısı altındadır. Kurulu kentin periferisinde yoksulluğun yapıştığı koloniler şeklinde yaşayan ailelerin manzarası, bu baskının görünümünü verir (Juppenlatz, 1970: 11-12).

Gecekondulaşma probleminin kaynağı, kırsal kesimden göçenlerin varlığı ve mülk sahiplerinin kent kenarındaki gecekondulaşmaya, bir anlamda kent hayatının dejenerasyonuna buradaki toprağı satarak katkıda bulunmasıdır. Söz konusu gettolar, kent standartlarında var olan temizlik, sağlık ve belediye hizmetleri gibi kentsel hizmetleri, yerel otoriteleri yok sayarak akamete uğratabilmektedirler. Gecekondular, kamu arazisinin ve özel mülklerin kullanımını yasadışı yollardan da elde edebilmektedirler.

Ekonomik olarak baskı altında bulunan sıkışık kırsal bölgelerden göç eden gecekondular, yasal yollardan satın alamadıkları ya da kiralayamadıkları durumda işgal yoluyla “başlarını sokacak bir göz ev” konduracakları bir toprağı elde edebilmektedirler. Fakat burada bu kesimin “kendini geliştirme” amacı gibi ahlaki bir meşrulaştırma argümanı da söz konusudur (Juppenlatz, 1970: 13-14).

Çevre ülkelerin idari kapasitesi yetersiz olduğundan gecekondulaşma problemi, yoksullaşma problemiyle beraber büyüyerek devam etmektedir. Bu mesele, kalkınmakta olan çevre ülkelerde, refah ve yoksulluk ile modernleşme ve geleneğin birlikte var olması bağlamında da önemlidir. Burada, kentin yoksul nüfusunun meşgul olduğu düşük verimliliğe sahip geleneksel faaliyetlerin, modern endüstrileşmenin sonucu olduğu ve ona bağımlı olduğu vurgulanmalıdır. Nitekim, yoksulluk, aşırı ve çarpık kentleşmenin sonucudur. Bu sonuç, merkez çevre işbölümünün doğasına da uygundur.

Kırdan kente göç, sanayi devriminden bu yana merkez ile çevre ülkeler arasındaki farkı ortaya koyan önemli göstergelerden biridir. İngiltere örneğinde olduğu gibi, Amerika’da da gelişmişlik ölçütü olarak temel ekonomik sektörlerdeki işgücünün oranına bakılmaktadır. Sanayileşmenin ilk dönemlerinde birinci sektör olarak da adlandırılan tarımsal istihdam baskın iken, daha sonraki dönemlerde insanlar sınaî üretim ve hizmetler sektörüne (ikinci sektör) yönelmiş; dolayısıyla tarımsal istihdamın oranı düşmüştür. 1990’ların başında ise Amerikan işgücünün %80’i perakendecilik ve

hizmetler gibi üçüncü sektör ile yönetim ve bilişim gibi dördüncü sektörde istihdam edilmektedir. Tarımsal istihdamın oranı ise %3'ün altına düşmüştür (Wheeler ve diğ., 1998:41). Çevre ülkelerde ise söz konusu değişime ilişkin veriler kentleşme oranları açısından incelenebilir. Tablo 5.4'te merkez ve çevre ülkelerde yıllara göre kentleşme oranları gösterilmektedir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Etüdler Dairesi Nüfus Bölümü'nün yaptığı hesaplamalara göre, nüfusun köy-kent dağılımı bakımından azgelişmiş ülkelerin, 2025 yılında ancak gelişmiş ülkelerin 1950'deki seviyesine erişebilecekleri anlaşılmaktadır.

Gecekondu problemi, 1950'lerde başlayan sanayileşme ve tarımda makineleşmeyle ortaya çıkmakla birlikte, daha sonra terör sorunu, bölgeler arası dengesizlikler, kentin çekiciliği, kırsalın iticiliği eklenince yaygın bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşüm politikaları, imar affı uygulamaları, gecekondu bölgelerinde kentsel hizmetlerin yaygınlaşması, okullaşma, sağlık ocağı gibi hizmetlerin götürülmesi, vb. gibi gelişmeler ciddi iyileşmeler sağlamış olsa da, gelir dağılımındaki adaletsizliğin derinleşmesiyle, zengin ve fakir semtler ayrımının ortaya çıkması, gecekondu kültürünü yeni bir düzleme taşımıştır.

Tablo-5.4: Merkez ve Çevre Bölgelerde Yıllara Göre Kentleşme Oranları (1950-2030)

Yıllar	Gelişmiş Ülkeler		Azgelişmiş Ülkeler	
	Kent Nüfusu (%)	Kır Nüfusu (%)	Kent nüfusu (%)	Kır Nüfusu (%)
1950	52.1	47.9	18.1	81.9
1955	55.2	44.8	19.7	80.3
1960	58.4	41.6	21.7	78.3
1965	61.5	38.5	23.7	76.3
1970	64.6	35.4	25.2	74.8
1975	66.9	33.1	26.9	73.1
1980	68.7	31.3	29.5	70.5
1985	69.9	30.1	32.3	67.7
1990	71.2	28.8	35.2	64.8
1995	72.3	27.7	37.7	62.3
2000	73.2	26.8	40.3	59.7
2005	74.1	25.9	42.9	57.1
2010	75.2	24.8	45.5	54.5
2015	76.4	23.6	48.0	52.0
2020	77.8	22.2	50.7	49.3
2025	79.3	20.7	53.4	46.6
2030	80.8	19.2	56.1	43.9

Kaynak: Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, 2007.

Gecekondu bölgeleri, mültecilerin ve göçmenlerin yaşadığı semtler şeklinde de tezahür etmektedir. Dolayısıyla, gecekondu alt kültürünün ürettiği sosyal sorunlar, mevcudiyetini devam ettirmektedir. Gecekondu semtleri, yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, şiddet, kadına yönelik, aile içi şiddet, eğitim imkânlarının az olması, okuma oranlarının düşük olması, çocuk işçiliğinin yaygınlığı, sosyal faaliyet alanlarının yetersizliği, toplumsal kültüre katılım imkânlarından mahrumiyet şeklindeki sosyal sorunların ortaya çıktığı mekânlar olma özelliğini devam ettirmektedir.

Gecekondu bölgelerinde düşük gelir, yetersiz beslenme, sağlıksız çevre koşulları, sosyalleşme azlığı, gibi sorunlar, asgari hayat standardının gerisinde kalmak şeklinde ifade edilebilir.

5.3.4. Engellilik

Dünya Sağlık Örgütü'nün Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması (ICF) (2004), engelliliği sakatlık, faaliyet sınırlılığı ve katılım kısıtlılığı için şemsiye bir terim olarak kullanmaktadır. Engellilik, (beyin felci, Down sendromu, depresyon ve benzeri) sağlık sorunları olan bireylerin (negatif tavırlar, erişilemeyen ulaşım ve kamu binaları, sınırlı sosyal destek gibi) kişisel ve çevresel faktörlerle etkileşimlerinde ortaya çıkan olumsuz durumları ifade eder.

Bir milyardan fazla insanın veya (2010 dünya nüfus tahminlerine göre) dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'inin bir tür engellilik ile yaşadığı tahmin edilmektedir. 15 yaş ve üstünde kişiler arasında engellilik ile yaşamak durumunda olan kişi sayısını Dünya

Sağ-lık Araştırması (World Health Survey) 785 milyon (% 15.6) olarak belirtirken, Küresel Hastalık Yüğü (Global Burden of Disease) çalışması bu sayıyı yaklaşık 975 milyon (% 19.2) olarak tahmin etmektedir. Dünya Sağlık Araştırması bu kişiler arasından 110 milyon kişinin (% 2.2) işlevlerini yerine getirme konusunda çok ciddi zorluklar yaşadığını tahmin etmekteyken, Küresel Hastalık Yüğü – kuadripleji, şiddetli depresyon veya körlük gibi durumlara denk düşen engellilik kategorisi olarak- “şiddetli engellilik” yaşayan kişi sayısını 190 milyon (% 3.8) olarak tahmin etmektedir. 13 milyonu (% 0.7) “şiddetli engellilik” olmak üzere 95 milyon olarak tahmin edilen çocuk engelliliğini (0-14 yaş) sadece Küresel Hastalık Yüğü çalışması ölçmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011:2).

Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik’te engelli kavramı, (Md. 4/b) “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal kabiliyetlerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” şeklinde tanımlanmaktadır.

Engelli grupları, engelliliğin kaynaklandığı rahatsızlık çerçevesinde ortopedik engelliler, görme engelliler, işitme ve konuşma engelliler, zihinsel engelliler, duysal ve davranış bozukluğu olanlar: Otistik engelliler (Otizm) vb., öğrenme bozukluğu olanlar ve süregelen hastalıklılar şeklinde sayılabilir.

Tablo- 5.5: Genel nüfus içinde yaş grubu ve cinsiyete göre en az bir engeli olan nüfus, 2011

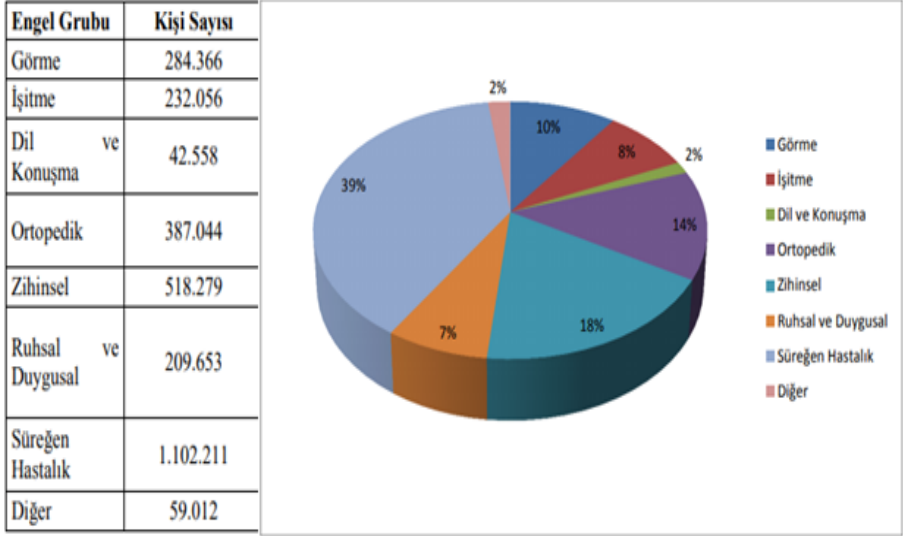
Engelli Birey	Nüfus Oranı (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
<i>Tüm yaş grupları</i>	6.9	5.9	7.9
3-9	2.3	2.5	2.1
10-14	2.1	2.4	1.8
15-19	2.3	2.6	2.0
20-24	2.7	3.4	2.0
25-29	2.6	3.0	2.3
30-34	3.2	3.4	3.0
35-39	4.0	4.0	4.1
40-44	5.1	4.7	5.6
45-49	6.9	5.9	7.8
50-54	8.8	7.1	10.7
55-59	12.1	9.2	15.0
60-64	16.5	12.3	20.4
65-69	23.0	18.3	27.2
70-74	31.9	26.3	36.3
75+	46.5	40.9	50.3

“En az bir engeli olan nüfus” engellilikle ilgili en az bir işlevi (fonksiyonu) yerine getirmede çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten 3 ve daha yukarı yaştaki nüfustur.

Kaynak: TÜİK, 2011 Nüfus ve Konut Araştırması, 2011

Ulusal Engelli Veri Tabanında yer alan verilere göre, süreğen hastalık hariç raporu bulunan ve veri tabanına işlenen engellilerin toplamı, 1.732.968 olup Türkiye nüfusuna oranı %2,11; süreğen hastalık dahil raporu bulunan ve veri tabanına engellilerin toplamı ise 2.835.179 olup ülke nüfusuna oranı % 3,46 şeklinde bulgulanmaktadır.

Grafik – 5.5.Ulusal Engelli Veri Tabanı'nda Yer alan Engel Grupları ve Oranları, 2019



Kaynak: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019

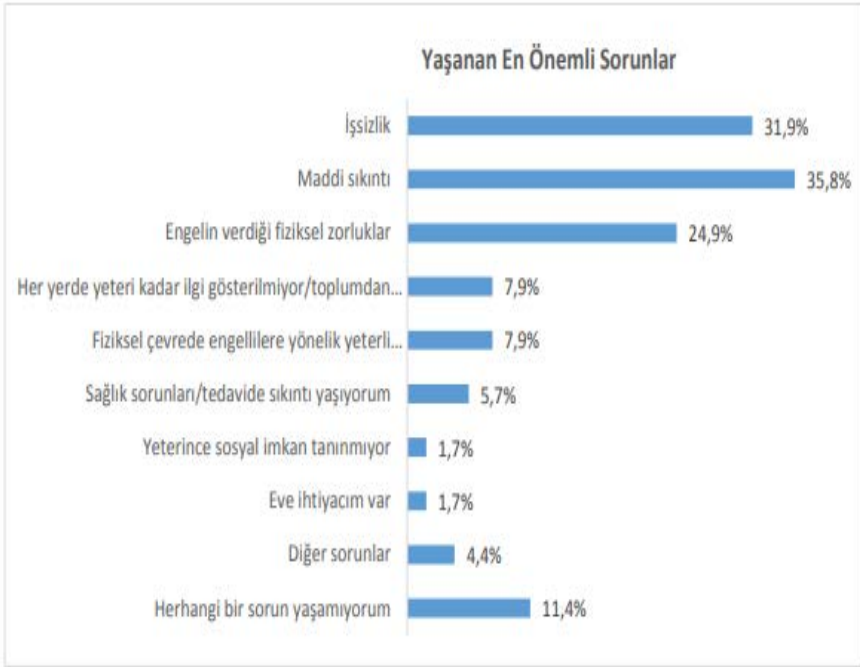
Engellilerin karşılaştığı belli başlı sosyal problemler yapılan araştırmalarda şu şekilde sıralanmaktadır (Genç, 2015):

- Bakım sorunları
- Ekonomik sıkıntılar
- Psikolojik sorunlar
- Sosyal dışlanma
- Rehabilitasyon ihtiyacı ve sorunu
- Bedensel engel nedeniyle uyum sorunları
- İşsizlik ya da işgücü piyasasında ayrımcılık
- Eğitim sorunları

- Sağlık sorunları.

Şanlıurfa'da Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın yürüttüğü bir çalışmada karşılaşılan sorunlar, işsizlik, maddi sıkıntılar, engelin verdiği fiziksel zorluklar, vb. şekilde sıralanmaktadır.

Grafik-5.6: Şanlıurfa Kentinde Engellilerin Karşılaştığı En Önemli Sorunlar, 2014



Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014.

Engelli vatandaşların hayat standartlarının iyileştirilmesi, topluma katılımlarının sağlanması, eğitim ve çalışma hayatına katılımlarının sağlanabilmesi amacıyla hukuki düzenlemeler ve uygulamalar geliştirilmektedir. Kentsel yaşamın engellilerin erişilebilirliğine uygun olarak düzenlemesi yasal olarak zorunludur.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun hükümlerine göre yapıll çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanmalıdır. Bu çerçevede kentsel alanlar, toplu taşıma araçları, kamu hizmet binaları, eğitim bina ve ortamları, çalışma alanları konutlar, haberleşme servis sağlayıcıları ve kurumsal internet erişimi hizmetlerinde erişilebilirlik ve ulaşılabilirliğin sağlanmasına yönelik uygulama ve düzenlemeler hayata geçirilmektedir.

Engelliler, sağlık kurulu raporu olarak, eğitim, sağlık ve çalışma haklarını mevzuat çerçevesinde, kendilerine ilişkin olarak düzenlenen olumlu ayrıcalıklardan faydalanarak kullanabilirler. Bunun dışında kentsel alanda geçiş ve park önceliği, sosyal kültürel alanlarda ücretsiz yararlanma vb. gibi birtakım önceliklerden yararlanabilirler.

5.3.5. Yaşlılık

DSÖ yaşlılığı ‘Yaşamsal fonksiyonların sürekli azalması, tüm organizmanın verimliliğinde görülen azalma, çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması’ olarak tanımlamıştır. 65 yaş genel emeklilik yaşı olduğu için, birey sosyal güvencelerden yararlanmaya, başladığı için bu yaş sosyal ve ekonomik yaşlılığın da başlangıcıdır.

– 65 - 74 yaş Genç Yaşlılık,

– 75 - 84 yaş İleri Yaşlılık,

– 85 yaş ve üstü Çok ileri Yaşlılık olarak adlandırılmaktadır

(Dicle Üniversitesi, 2016b)

Dünya Sağlık Örgütünün 1970-2025 yılları arasındaki öngörülerine göre beklenen yaşlı insan oranı %22,3 ile 624 milyon olarak belirlenmiştir. 2025 yılında yaklaşık 1,2 milyon insanın 60 yaş ve üzeri yaşta olacağı ve 2050 yılında ise 2 milyona ulaşacak olan yaşlı nüfusunun %80'inin gelişmekte olan ülkelerde yaşayacağı ifade edilmektedir. 2002 yılındaki verilere göre gelişmekte olan ülkelerdeki 60 yaş üzeri insan sayısı 400 milyon olduğu bilinirken 2025 yılında 840 milyona ulaşacak yaşlıların %70'inin gelişmekte olan ülkelerde özellikle de Asya kıtasında yaşayacağı öngörülmektedir.

Ülkemiz de yaşlanma sürecinin hızlı olduğu gelişmekte olan ülkeler arasındadır. 1955 nüfus sayımında yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı %3,4 tespit edilirken 2010'daki nüfus sayımında bu oran %7,1'e yükselmiştir. Mevcut demografik eğilimlerin devam edeceği varsayımından hareketle yapılan hesaplamalar, 21. yüzyılın tüm dünyadaki beklentilere paralel olarak Türkiye'de de yaşlı yüzyılı olacağına işaret etmektedir (Beğer ve Yavuzer, 2012:14-15).

Yaşlı nüfusun hızla artması ile uzun yaşamın getirdiği yalnızlık, yoksulluk, engellilik, kronik hastalıklar, bakım ve destek gereksinimi; yaşlı sorunları ve yaşlılık hizmetlerinin tüm yönleri ile yeniden ele alınmasını gündeme getirmiştir. Yaşlı bireylerin günümüzde en önemli sorunları arasında ekonomik güvence yokluğu, bakım ihtiyacı ve yalnızlık yer almaktadır. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş ile birlikte aileler küçülmüş, yaşlıların bakım sigortası olarak görülen genç kuşaklar kendi çekirdek ailelerini kurup, ana-baba

kuşağından uzaklaşmış böylelikle yaşlılık, önemli ekonomik ve psiko-sosyal sorunların yaşandığı bir dönem haline gelmiştir (Danış, 2016).

5.3.6. Sosyal Güvencesizlik/Kayıtdışı Çalışma

Kayıtdışılık anlamında enformelleşme kavramı March ve Taqqu (1986)'ya göre tanımlanma açısından kabul görmüş iki unsurla çerçevelendirilmektedir. Bunlardan birincisi, yasal olarak kayıtlı olmama, başka bir deyişle görünmezlik, ikincisi ise örgütsel bir yapının bulunmayışı yani örgütsüzlüktür.

Kayıtdışılığın yaygın olduğu marjinal sektör kavramı ise küçük boyutlu, tek kişilik, yatay ve dikey örgütlenme göstermeyen, düşük verimli ve genelde geçici karakter taşıyan işleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Şenyapılı, 1981:26-29; Erkan, 2004:147; Özer, 2004:78-80). Günümüzde modern-geleneksel ekonomi şeklinde bölümlenebilecek olan kent ekonomisinde, geleneksel olan, hanehalkı ekonomisi ile pazar ekonomisini kapsarken; enformel sektör hem marjinal sektörü hem geleneksel ekonomiyi hem de modern ekonomideki geleneksel özellikleri taşıyan ve kayıtdışılık eğilimleri gösteren kesimleri içermektedir. (Şenyapılı, 1981:18 vd.; Özşuca ve Toksöz, 2003:15-21).

Daha çok marjinal işlerde yoğunlaşan kayıtdışılık, yüksek vasıf, dolayısıyla yüksek ücret gerektirmeyen; örgütlenme düzeyinin düşük olduğu, modernleşme ve uzmanlaşmanın zayıf olduğu ekonomik faaliyet alanlarında ortaya çıkmaktadır. Günümüzde özellikle göçmenler kayıtdışı olarak çalışmaktadır.

Her ne kadar emek yoğun teknolojilerin kullanıldığı endüstrileşmiş sektörlerde vasıflı ve yüksek ücretli elemanlar çalıştırılacağı varsayılsa da modern teknolojilerin kullanıldığı endüstrilerde bile yüksek vasıf gerektirmeyen işlerde kayıtdışı çalıştırmanın yaygın olduğu alanlar vardır. Bunun yanında özellikle gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'lerin ve aile işletmelerinin geleneksel üretim ilişkilerine yakın olması, modern anlamda kurumsallaşmanın yeterince gelişmemiş olması, kişisel ilişkiler ve güvene dayalı bir çalışma ilişkisi olması kayıtdışılığı artırmaktadır. Yine ile ilişkileri ile ekonomik faaliyet yürüten ekonomik girişimlerde ailenin tüm fertleri ve yakın çevre kayıt dışı çalışabilmektedir.

Kayıtdışı çalışmanın yoğun olduğu sektörlerde, iş garantisi yoktur. Düşük ücretlerle çalışılmaktadır. Sosyal güvenceler sağlanmamaktadır. Cinsiyet ayrımcılığına dayalı düşük ücretler verilmesi gibi sorunlar yaygındır.

Sosyal güvenlik açısından kayıt dışı istihdam, “niteliği itibariyle yasal işlerde çalışarak istihdama katılan kişilerin, çalışmalarının gün veya ücret olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesi” olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre sigortalıların Sosyal Güvenlik Kurumuna hiç bildirilmemesi, çalışma gün sayılarının eksik bildirilmesi ve sigorta primine esas kazanç tutarlarının eksik bildirilmesi şeklinde üç türlü kayıt dışı çalışma söz konusudur (SGK, 2018).

Türkiye’de kayıt dışı çalışmaya ilişkin başlıca göstergeler aşağıda gösterilmektedir.

Tablo-5.6: Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2002	90,14	31,74	36,4	29,19	-	52,14
2003	91,15	31,55	36,43	29	-	51,75
2004	89,9	33,83	37,28	31,96	-	50,14
2005	88,22	34,32	38,11	32,27	-	48,17
2006	87,77	34,06	38,12	31,88	-	46,97
2007	88,14	32,34	35,51	30,63	-	45,44
2008	87,84	29,76	31,61	28,77	-	43,5
2009	85,84	30,08	33,43	28,4	-	43,84
2010	85,47	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,85	27,76	31,5	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	83,33	22,1	20,03	20,95	35,8	33,97
2018	82,73	22,28	20,29	21,46	34,39	33,42

Kaynak:SGK,http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani (erişim tarihi, 20.12.2019)

5.4. Toplumsal Güvensizlik, Şiddet Eğilimi ve Kadına Yönelik Şiddet

Sosyal güven, toplumda insanların bir diğerine karşı kendini emniyette hissetmesi, zarar gelmeyeceğini bilmesidir. Sosyal güvensizlik ise, toplumdaki arıza sapmaların, adli vakaların artmasıyla ortaya çıkan kendini emniyette hissetmeme durumudur. “Müslüman, başkalarının kendisinden emin olduğu kişidir”. Ancak, kentleşmenin, sanayileşmenin, bireyselleşmenin artmasıyla geleneksel komşuluk ilişkileri, vb aidiyet davranışlarının ortadan kalkması ve buna bağlı olarak toplumdaki değerlerin aşınması sonucu oluşan belirsizlik ortamı, güven duygusunu aşındırmaktadır. Toplumsal değerlerden yoksun insan tipleri arttıkça güven azalmaktadır (Göktürk, 2016).

Sosyal değerlerden sapmalar, toplumdaki oto-kontrol mekanizmalarının çökmesi, sosyal hayatın olumsuz etkilenmesine yol açmakta, adli vakalar artmaktadır. Bu vakalardaki artış da toplumsal güvensizliği derinleştirmektedir.

Şiddet, modernizmin getirdiği, insanın hayata rasyonel yaklaşımının, hayata proje muamelesi yapmasının bir neticesidir. Zannedildiğinin aksine, eğitimsiz insanların başvurduğu bir olgu değil; tam tersine, seküler eğitim sürecinin sonucu olarak insanların kazandığı bir tutum olarak ortaya çıkmaktadır. Planladığı gibi gitmeyen işleri, planladığı gibi olmayan insanları, planlarına uymuyor diye, kendi tasarladığı projeye şiddet yoluyla uygun hale getirmeye çalışmasıdır.

Nietzsche'nin Prokrustes masası örneği, bunu güzel izah eder. Efsaneye göre, gezginleri, tüccarları yakalayan iyi niyetli bir dev olan Prokrustes onları misafir eder. Sonra gece yatağına yatırır. Ancak, yatağına uygun olmayan misafirleri, uzunsa ayağını keserek, kısaysa ayağını çekip sündürerek yatağına uygun hale getirir. Şiddet, günümüz insanın çevresindekileri yatağına uygun hale getirme yöntemidir. Değerler sistemimizdeki tevekkül, rıza, hoşgörü, tahammül, muhabbet, merhamet, şefkat kavramlarının yerini, modern seküler manada, bireyselleşme, ego tatmini, kişisel gelişim, hırs, rekabetçi başarı, hedonist ve hazzı dünya vb kavramlar alınca; alınyazısının yerini şans kavramı alınca, şiddet olgusu da artmaktadır (Göktürk, 2016).

Esasen, mesele, kadına ve çocuğına yönelik şiddet değil; varlığına yönelik şiddettir. Kadın ve çocuk dinimizde bize Allah'ın emanetidir. Kaldı ki etrafımızdaki tüm varlık, bizim için bir emanettir. Şiddet, varlığın birliğine müdahaledir. Bu bağlamda, tabiata çatışmalı yaklaşımının sonucudur. Batının çatışmacı yönetim anlayışına göre tabiat, hükmedilmesi, alt edilmesi, mücadele edilmesi gereken bir ortamdır.

Türk-İslam terbiye anlayışında da esasen şiddet yoktur. Kadının, çocuğın dövülmesi, darbedilmesi, toplumun terbiye anlayışında yoktur. Nasihatle terbiye etmek, sabretmek ve öğüt vermek esastır.

Tablo-5.7: Kişiler Arası Güven. 100 kişi içinde “Çoğu insana güvenebilirim” Diyenlerin Sayısı 2005-2014

Düşük düzeyde güvenenler		Orta düzeyde güvenenler		Yüksek düzeyde güvenenler	
Gana	7	Arjantin	18	Japonya	36
Peru	7	Slovenya	19	Tayland	37
Türkiye	8	Uruguay	19	ABD	37
Malezya	9	İspanya	19	Almanya	39
Kolombiya	9	Mısır	20	Hong Kong	44
Şili	12	Polonya	20	Avustralya	49
Fas	13	Ukrayna	24	Yeni Zelanda	52
Gürcistan	13	Rusya	26	Çin	55
Romanya	14	Hindistan	26	İsveç	63
Meksika	14	Kore	27		

Kaynak: Çağlar, 2015: Dünya Değerler araştırması verileri ortalaması

Sosyal güven, aile konusunda değinildiği gibi, ailede başlayan dayanışma, bağlılık, güven duygularının topluma yansmasıyla toplumlar için büyük bir kazanım olan sosyal sermayeyi oluşturacaktır. Toplumların ekonomik hamle yapmasından milli savunma reflekslerinin gelişmesine kadar ortak hareket etmeyi gerektiren sosyal güven, bizim gibi “değerler etrafında bütünleşmiş” bir toplumda en yüksek seviyede olması beklenirken maalesef, en düşük gerçekleşen ülkeler arasındadır.

Modern toplumlarda sosyal güven, daha çok kurumlara yönelmektedir. Fonksiyonel bütünleşme içerisinde toplumu kuran kurumsal yapısı çerçevesinde bireylerin bu kurumların ürettiği hukuk çerçevesinde davranacağına dair bir güven de vardır. Modern toplumun insanı birbiriyle ilişkisinde, “uygar ilgisizlik” tavrıyla

hareket eder. Kaldırımında karşılaştan iki kişi, göz ucuyla diğerini takip eder ama, bir diğerini yokmuş gibi davranarak yoluna devam eder. Oysa bizim kültürümüz birbirini yok saymayı değil; bilakis, birlikte yaşamının getirdiği bir sonuç olarak diğerinin varlığını “selamlaşma kültürü” ile kabul edip ona güvenini izhar etmesini bekler. “Selamı aranızda yayın” emri, esasen, toplumsal güveni en yükseğe çıkaracak bir uygulamadır.

Toplumsal güveni zedeleyen unsurlardan biri olarak toplumdaki arızî patolojik vakaları, özellikle görsel materyallere yer vererek televizyon programlarında, görsel medyada, basılı medyada ve internet mecralarında, sosyal ağlarda çok yaygın hadiselermiş gibi gündemde tutmak, üçüncü sayfa haberlerinin ana haberlerde ilk haberler olarak yer verilmesi, gündüz kuşağında kadın ve çocukların seyir zamanlarında bu vakaların işlendiği programların yaygınlaşması, sosyal güveni zedelemektedir.

İstatistikler, sosyal güvenin bize oranla çok yüksek olduğu ülkelerde toplumsal sapma olarak niteleyebileceğimiz tecavüz, gasp, cinayet, hırsızlık, cinnet geçiren insanların yaptığı toplumsal eylemler, aile içi şiddet, genel anlamda şiddet ve hatta terör vakalarının ülkemize göre kat be kat fazla olduğu malumdur. Ama o ülkelerde, bu tip haberler hiçbir zaman görsel materyallerle sunulmadığı gibi, hiçbir zaman değerli bir haber olarak görülüp ana haber bültenlerine konu edilmez. Bu tip vakalara “üçüncü sayfa haberi” denmesinin sebebi de toplumda infial uyandıracak materyallerin gösterilmemesinin ve anlatılmamasının bir gereğidir. Bu tür patolojik vakalar, “şuyûu vukûundan beter” hale getirilerek, “sû-i misal emsal olmaz” kuralının

tersine, toplumdaki herkes potansiyel bir suçluymuş gibi gösterilip insanlar birbirine karşı güvensiz hale getirilip birbirinden uzaklaştırılmaktadır.

Bir diğer husus da karşılaşılan kriminal vakaların sebebi olan değerler sistemindeki aşınma, eğitim sorunları, işsizlik, yoksulluk, anomi gibi olgular araştırılarak sorunun çözümüne yönelik sosyolojik tedbirler almak, değerler sistemini tahkim edecek kurumları ihdas ve ihya etmek yerine, hukuki düzenlemeler yaparak yüzeysel ve palyatif çözüm yollarına gidilmekte ve sorunlar kalıcı hale getirilmektedir.

Eric Uslaner, sosyal güven kavramını üç ayrı kategoride ele almaktadır. “Stratejik/kısmi güven” şeklinde adlandırdığı birinci kategoride, toplumda iki kişinin birbirlerinin sözlerine, kişiliklerine güvenmesi söz konusudur ki toplumda işbirliği için temel oluşturmaktadır. İkinci tip güven anlayışı, “ahlaki/genelleştirilmiş güven” olup toplumda insanların nasıl davranacağını bilmeye odaklanmaktadır. Üçüncü tür güven anlayışı ise, bireylerin kurumlara duyduğu güven olup devletin ekonomide, eğitimde, adalet dağıtımında, savaşta ve barışta, toplumsal düzeni tesis etmede ne kadar başarılı olduğuna bağlı olarak artmaktadır (Uslaner, 2004’ten aktaran Erdoğan, 2019: 6).

Putnam’ın oluşturduğu sosyal güven endeksinde yer alan belli başlı değişkenler, üye olunan sivil toplum kuruluşu sayısı, bir yıl içinde kişilerin katıldığı sivil toplum faaliyetlerine ilişkin sayılar, katılınan toplantı sayısı, herhangi bir toplumsal projede çalışılıp çalışılmadığı, gönüllü faaliyetlere katılma, 1000 kişiye düşen sivil ve sosyal örgüt sayısı, 1000 kişiye düşen kâr amacı gütmeyen örgüt

sayısı, bireylere genel olarak güvenilip güvenilmeyeceği konusundaki görüşleri şeklinde sıralanabilir (Erdoğan, 2019: 7).

Bu bağlamda, hızlı kentleşmeyle gelen dikey kentleşmenin mahalle kültürünü ortadan kaldırması, gelir dağılımındaki adaletsizliğe bağlı olarak yoksul ve zengin semtlerin birbirinden ayrılması, sosyal güveni zedelemektedir. Öte yandan, toplumdaki en yaygın sivil toplum örgütleri diyebileceğimiz dini temelli vakıf ve derneklerin yaşanan sosyal hadiseler sonucu genelleme yapılarak hepsinin potansiyel sorunlu kurumlar gibi gösterilmesi, darbe geleneğinin sivil toplum örgütleri üzerinde potansiyel tehlike algısıyla baskı unsuru olarak kullanılması ülkemizde sivil topluma katılım konusunu riskli hale getirmiştir. Özellikle “FETÖ” gibi dini duyguları suiistimal ederek büyüyen dış istihbarat servislerinin aparatı olarak işlev gören bir örgüt üzerinden ülkemizde dini faaliyette bulunan bütün vakıf ve dernekler belli bir kesim tarafından “güvensiz” ilan edilmekte ve hedef haline getirilmektedir.

Öte yandan, toplumda değerler sisteminin sosyalleştirme yoluyla genç kuşaklara aktarılmasını sağlayacak sosyal kurumlar, işlevlerini yerine getirememektedir. Eğitim kurumları, küresel sistemin pozitivist temelli eğitim anlayışını esas aldığı için ahlaki ve dini değerler aktarılamamaktadır. Gelişen teknolojik imkânlarla internet ve akıllı telefonlar aracılığıyla bütün sosyalleştirme kurumları (aile, eğitim, dini, milli kurumlar) baypas edilerek küresel sistemin ürettiği içerikler sosyalleştirme fonksiyonunu yerine getirecek şekilde doğrudan gençlere ulaşabilmektedir. Yerleşim ve yaşam tarzı değişikliğiyle

mahalle kültürü, sokak kültürü, komşuluk kültürü, sıla-i rahim dediğimiz aile bağları zayıflatılmıştır.

Sosyal uyum şeklinde de ifade edilen sosyal güven, 2018 yılında yapılan “Türkiye’de Sosyal Uyum” araştırmasında, “toplumsal bağlantılılık”, “sosyal ilişkiler” ve “ortak fayda anlayışı” şeklinde üç temel bileşen üzerinden değerlendirilmiştir (Ataseven ve Bakış, 2018: 8).

Ekonomi, teknoloji, kentleşme vb. gibi alanlarda yaşanan hızlı dönüşüme bağlı olarak, birlikte yaşam kültürünün zayıfladığı, farklı toplumsal kimlikler üretildiği, farklı kimliklerin birbirine güveninin zayıfladığı, söylenebilir. Ortak kimlik oluşturmada en önemli etken olan medeniyet değerlerinin anomik bir yozlaşmayla zayıflaması sonucu, toplumda kültür değişmelerinin istikameti kaybolmuştur. Farklılık üzerine kurgulanan toplumsal kimlikler birbirinden uzaklaşmaktadır. Güven kaybının temelinde farklı aidiyetlerin iletişim zayıflığı ve birbirini anlama çabası zayıflığı vardır.

5.5. Sosyal Donatı Eksiklikleri

Sosyal donatı kavramı, bu çalışmada, kültürel etkinlik alanlarını da kapsayacak şekilde geniş anlamda kullanılmaktadır. Sosyal donatı, kentsel yaşam alanlarında, sakinlerin barınma ihtiyaçlarının dışında sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermelerine imkan veren mekanlar anlamında kullanılmaktadır.

Sosyal etkileşim açısından ve sosyalleşme bakımından bu mekanlar önemli olduğu gibi, boş zamanların değerlendirilmesinde de önem arz eden faktörler arasındadır.

Sosyal etkileşimin sağlanabilmesi açısından sosyal donatılar önem arz etmektedir. Konutların, barınak mantığından çıkartılarak, çevresi ve sosyal yapısıyla birlikte, bir yaşam alanına dönüştürülmesi, sosyal donatıların geliştirilmesi ve sayılarının artırılmasıyla mümkündür. Bunun için farklı tipolojide apartmanlar gruplar halinde, ortak kullanım alanları olacak şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca günümüz kentsel tasarım mantığının temelini oluşturan ada ve parsel sistemi yerine, mahalle ve sokak sistemi oluşturulmalıdır. Bu noktada geleneksel Türk mahalle sistemi iyi bir örnek teşkil etmektedir. Mahalle ölçeğinde kullanıcıların yaya olarak yürüyerek ulaşabilecekleri mesafelerde ibadethane, kütüphane, kıraathane, okul, sağlık ocağı, market, kapalı spor salonu, kafe, vb. sosyal donatılar geliştirilmelidir (Şensoy ve Karadağ, 2012:287).

Sosyal donatı kavramıyla, okul, sağlık ocağı, market, açık-kapalı spor salonları, kafeler, gençlik merkezleri, kütüphane, ibadethane, kültür merkezi, toplum merkezi, konferans salonu, okuma salonu, kurs merkezleri, hatta yeşil alanlar, vb. gibi mekanlar kastedilmektedir. Özellikle günümüzde, çocuk ve gençler açısından geleneksel sokak ve mahalle kültürünün giderek kaybolması nedeniyle ve sokakların daha güvensiz mekânlar haline gelmesi nedeniyle kurumsallık arz eden sosyal donatılar hem sosyalleşmek ve sosyal-kültürel donanım kazanmak hem de vakit geçirmek bakımından önem kazanmaktadır.

5.6. Çocuklara Yönelik Riskler

5.6.1. Çocuklarda Kronik Hastalıkların Yaygınlığı

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre, çocuk kavramı, “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi” ifade etmektedir. Medeni Kanun'a göre de 18 yaşını ikmal etmeyenler, “küçük” kabul edilmektedir. Ergin olma yaşı Türk hukukunda on sekiz yaştır. 18 yaşını dolduran, ayırt etme gücüne sahip ve haklardan kısıtlı olmayan kişi ergin kabul edilir. Evlenme kişiyi ergin kılar. (MK.11)

Sağlık ve gelişim açısından çocukluk dönemi temelde yeni doğan evresi, bebeklik evresi, erken çocukluk evresi, geç çocukluk evresi ve ergenlik dönemi olmak üzere beş döneme ayrılmaktadır (Ülke Kürkçüoğlu, 2016):

- Yeni Doğan Bebek (0-4 Hafta)
- Bebeklik Dönemi (4 Hafta- 2 yıl)
- İlk Çocukluk Dönemi (2-6 Yıl)
- Son Çocukluk Dönemi (6-11 Yıl Kızlarda, 6-13 Yıl Erkeklerde)
- Ergenlik Dönemi (11-20 Yıl Kızlarda, 13-20 Yıl Erkeklerde)

Çocukluk döneminde sık görülen hastalıklar, Anemi, ishal, pnömoni, malnütrisyon, diş çürüğü, kazalar, görme bozuklukları vb. şekilde ortaya çıkmaktadır. Beş yaş altındaki çocukların ölüm başta

gelen nedenleri arasında pnömoni, ishaller hastalıklar, malnutrisyon, kızamık ve sıtma gibi hastalıklar sayılmaktadır (Saka, 2011).

Kronik çocukluk hastalıkları; ortopedik sorunlar, doğuştan kalp hastalıkları, epilepsi, kronik böbrek yetmezliği, kanserler, hemofili, diyabet, kistik fibrozis, astım, gelişim bozuklukları, gibi çok çeşitlidir (Mammadov, 2016).

Süregen olmaları bakımından bu hastalıklara, fiziksel, zihinsel ve ruhsal bozuklukları da eklemek mümkündür. Gelişim bozuklukları, öğrenme güçlüğü, otizm, kas-iskelet sistemi rahatsızlıkları bu çerçevede değerlendirilebilir.

Son yıllarda yapılan çalışmalarda, çocuklarda diyabet, obezite, astım, görme bozukluğu, metabolik bozukluk, hipertansiyon gibi kronik rahatsızlıkların görülme sıklığının arttığı tespit edilmiştir (Özcebe, 2012:363-404).

5.6.2. Çocuk İşçiliği

“Çocuk işçiliği” çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır. Buna göre çocuk işçiliği çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılarından tehlikeli ve zararlı işleri, okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitimlerini aksatan işleri, okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işleri ve çocukları okulla beraber aşırı uzun süren ve ağır işleri beraber yürütmek zorunda bırakan işleri kapsamaktadır (ILO, 2016).

İş Kanunu'na göre, 18 yaşını tamamlamış kişiler” yetişkin işçi”, 15-18 yaş arası çalışanlar “genç işçi”, 15 yaşın altında çalışanlar ise “çocuk işçi” olarak kabul edilmektedir. İş Hukukumuzda göre, 15 yaşını tamamlamayanların herhangi bir işte çalıştırılmaları yasaktır. Ancak, 14 yaşını tamamlayanlar, fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini engellemeyecek şekilde ve okullarına engel olmamak üzere, “hafif işlerde” çalıştırılabilirler.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çerçevesinde okuluna devam eden genç işçi veya çocuk işçiler eğitim dönemlerinde eğitim saatleri dışında günde en çok 2 saat çalıştırılabilirler. Eğitimleri devam ederken haftalık çalışma saatleri toplam 10 saati aşamaz.

Anılan Yönetmelik çerçevesinde, eğitimine devam eden fakat okulu kapalı dönemde olan veya temel eğitimini tamamlamış, sonrasında eğitimine devam etmemiş 15 yaşını tamamlamamış çocuk işçiler günde en fazla 7 saat, haftada ise toplamda 35 saat çalıştırılabilirler. Fakat 15 yaşını tamamlamış genç işçiler günde 8 saat çalıştırılabilirler. Haftalık çalışma saatleri ise en fazla 40 saat olabilir.

2002 tahminlerine göre, Türkiye’de 6–14 yaş arası çocukların %4,2’si ve 15–17 yaş arası çocukların %28’i çalışıyordu. TÜİK’in 2012 yılı Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre, ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı %5,9’dur. Bu yaş grubundaki istihdam oranı 2006 yılı sonuçlarına göre aynı düzeyde kalırken, çalışan çocuk sayısında 3 bin kişilik artış gerçekleşti. Çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6, 15-

17 yaş grubunda ise %15,6'dır. Çalışan çocukların %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer aldı.İşteki duruma göre; çalışan çocukların %52,6'sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2'si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir(TÜİK, 2013).

5.6.3.Çocuklarda Madde Bağımlılığı

Yapılan çeşitli araştırmalarda 18 yaş altındaki bireylerin bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma oranlarının yükseldiği gözlenmektedir.

Ülkemizde gençler arasında yapılan çalışmalarda yarısından fazlasının sigara deneyiminin olduğu, ilköğretimde ise yaşam boyu en az bir kez tütün kullanma oranının % 16 olduğu görülmektedir. Yaşam boyu en az bir kez alkol kullanımı %35-45, esrar kullanımı %4, uçucu madde kullanımı % 4, ekstazi kullanımı için ise %2-2,5 oranları verilmektedir. Tütünden sonra en sık kullanılan maddeler sırasıyla alkol, uçucu maddeler ve esrardır. Sigara ve alkol dışında tüm maddelerde kullanım sıklığında bir artış söz konusudur. Bu artış ekstazide daha da belirgindir ((Üsküdar; Üniversitesi NP Hastanesi, 2016).

Çocuk ve gençlerde madde kullanımı ve bağımlılığını tetikleyen risk faktörlerini üç grupta toplanmaktadır (Üsküdar; Üniversitesi NP Hastanesi, 2016):

- Biyolojik faktörler (örn. genetik faktörler),

- Psikolojik ve davranışsal faktörler (örn. emosyonel bozukluklar, öğrenme güçlükleri, dürtüsellik, davranış bozuklukları),
- Sosyal ve çevre ile ilgili faktörler (örn. ebeveynlerin madde kullanıyor olması, aile desteğinin az olması, akademik başarının düşük olması, akran ilişkileri, ekonomik ve sosyal desteğin olmaması vb.).

Eğer bu faktörlerden bir tanesi dahi güçlü bir olumsuz etkiye sahip ise madde kullanma olasılığı yüksektir. Bu faktörlerden bir veya daha fazlası olumlu yönde güçlü ise genci madde kullanımına karşı koruyabilmektedir.

5.6.4. Çocuklarda Bilişim Teknolojileri ve İnternet Bağımlılığı

İnternet ve teknoloji bağımlılığı diğer bağımlılıklarda olduğu gibi kişinin bağımlısı olduğu teknolojik ürüne ulaşamadığında yoksunluk yaşadığı bir durum olarak tanımlanmaktadır. Teknoloji bağımlılığının başlıca belirtileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Yeşilay, 2016):

- Yalnızca birkaç dakika diyerek saatler harcamak.
- Çevrenizdekilere ekran karşısında geçirdiğiniz zaman hakkında yalan söylemek.
- Uzun süre bilgisayar kullanmaktan dolayı fiziksel sorunlardan şikâyet etmek.
- Anonim bir kişiliğe bürünmek, insanlarla internet üzerinden konuşmayı yüz yüze konuşmaya tercih etmek.

- İnternete girmek için yemek öğünlerinden, derslerden ya da randevulardan ödün vermek.

- Bilgisayarınızın başında çok fazla zaman geçirdiğiniz için suçluluk duyuyorken bir yandan da büyük bir zevk almak ve bu iki duygular arasında gidip gelmek.

- Bilgisayarınızdan uzak kaldığımız zaman gergin ve boşluktaymış gibi hissetmek.

- Gece geç saatlere kadar bilgisayar başında kalmak.

Teknoloji bağımlılığının neden olduğu sorunlar, fiziksel şikayetler ve sosyal problemler olarak sınıflandırıldığında önemli sorunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

Fiziksel Şikâyetler:

- Gözlerde yanma
- Boyun kaslarında ağrı ve sertleşme
- Beden duruşunda bozukluk
- Elde uyuşukluk
- Halsizlik

Sosyal Alanda Görülen Şikâyetler:

- Akademik başarıda düşüş
- Kişisel, aile ve okul sorunları
- Zamani idare etmede başarısızlık
- Uyku bozuklukları

- Yemek yememe
- Aktivitelere azalma
- İnternet arkadaşları dışında izolasyon

TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (2016) sonuçlarına göre, Türkiye genelinde İnternet erişim imkanına sahip hanelerin oranı 2016 yılı Nisan ayında %76,3 oldu.

Evden internet erişimi olmayan hanelerin %59'u bağlanmama nedeni olarak internet kullanımına ihtiyaç duymadıklarını, %29,4'ü interneti, iş, okul, internet kafe gibi başka yerlerde kullandıklarını belirtmiştir. Hanelerin 2016 yılı Nisan ayında %96,9'unda cep telefonu veya akıllı telefon bulunmaktadır.

İnternet kullanım amaçları dikkate alındığında, 2016 yılının ilk üç ayında internet kullanan bireylerin %82,4'ü sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşırken, bunu %74,5 ile paylaşım sitelerinden video izleme, %69,5 ile online haber, gazete ya da dergi okuma, %65,9 ile sağlıkla ilgili bilgi arama, %65,5 ile mal ve hizmetler hakkında bilgi arama ve %63,7 ile İnternet üzerinden müzik dinleme (web radyo) takip etti.

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (2015) verilerine göre ise İnterneti 2015 yılının ilk üç ayında kullanan bireylerin %74,4'ü ev ve işyeri dışında internete kablosuz olarak bağlanmak için cep telefonu veya akıllı telefon kullanırken, %28,9'u taşınabilir bilgisayar (dizüstü, netbook, tablet vb.) kullanmıştır. Bu

oranlar 2014 yılının aynı döneminde sırasıyla %58 ve %28,5 olarak tespit edilmiştir.

TÜİK tarafından yapılan 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya (2013) araştırması sonuçlarına göre, 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya başlama yaşı ortalama 9'dur. İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya ortalama başlama yaşı 06-10 yaş grubunda 6, 11-15 yaş grubunda ise 10'dur.

Haftalık ortalama İnternet kullanım süreleri dikkate alındığında, 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların %38,2'si İnterneti iki saate kadar, %47,4'ü üç ile on saat arasında, %11,8'i on bir ile yirmi dört saat arasında %2,6'sı ise yirmi dört saatin üzerinde kullanmıştır. İnternet kafe, 06-15 yaş grubu İnternet kullanan çocukların %21,4'ü tarafından tercih edilirken, 06-10 yaş grubunun %8,7'si, 11-15 yaş grubunun ise %28,8'i tarafından tercih edilmiştir.

06-15 yaş grubu çocuklar İnterneti en çok %84,8 ile ödev veya öğrenme amacıyla kullanırken, bunu %79,5 ile oyun oynama, %56,7 ile bilgi arama, %53,5 ile sosyal medya ağlarına katılma takip etmektedir. Cep telefonu kullanım amaçları arasında ilk sırayı %92,8 ile konuşma alırken, bunu %66,8 ile oyun oynama, %65,4 ile mesajlaşma ve %30,7 ile İnternete girmek takip etti.

2013 yılı verilerine göre, 06-15 yaş grubundaki çocukların %92,5'i hemen her gün TV izledi. Bu oran 06-10 yaş grubundaki çocuklarda %94,8 ve 11-15 yaş grubu çocuklarda ise %90,2'dir. Günde ortalama dört saatin üzerinde TV izleyen çocukların oranı 06-

15 yaş grubunda %12 iken, 06-10 yaş grubunda %12,5, 11-15 yaş grubu çocuklarda ise %11,6'dır.

Hanelerde internet hattı ve akıllı cep telefonlarının artışına bağlı olarak bu oranlar artmaya devam etmektedir.

Amacın dışında gereğinden fazla internet kullanımı için Young (1998) internet bağımlılığı (internet addiction), Morahan-Martin ve Schumacher (2000) patolojik internet kullanımı (pathological internet use), Davis, Flett ve Besser (2002) problemlili internet kullanımı (problematic internet use) kavramlarını kullanmayı tercih etmişlerdir (Caplan, 2002; Özcan ve Buzlu, 2005'den aktaran Ayas ve Horzum, 2013: 46-47) Young (1996) internet bağımlılığını sarhoş edici madde içermeyen bir dürtü kontrol bozukluğu olarak tanımlamıştır (İlgili yazarlardan kavramları aktaran, Ayas ve Horzum, 2013: 46-47).

5.6.5. Suça Sürüklenen ve Suç Mağduru Çocuklar

Çocuk Koruma Kanunu'nda ve ilgili Yönetmelik'te suça sürüklenen çocuk, "Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu" ifade etmektedir. Suç mağduru çocuk ise, suçtan zarar gören çocuğu ifade etmektedir.

TÜİK raporlarına (2015) göre, Türkiye genelinde 2014 yılında güvenlik birimlerine gelen veya getirilen 290 414 çocuğun %45,2'sini mağdur çocuklar oluşturdu. %55,7'si erkek, %44,3'ü ise kız çocuğu olan bu çocukların %87,4'ü suç mağduru, %12,4'ü takibi gereken olay

mağduru olurken %0,2'si de kabahat mağduru oldu. Suç mağduru çocuklar sırasıyla en çok yaralama, cinsel suçlar ve aile düzenine karşı suçlardan mağduriyet yaşadı.

Suçta sürüklenen çocuk sayısı 2014 yılında bir önceki yıla göre %1,8 arttı. Suçta sürüklenme nedeni ile 2014 yılında güvenlik birimlerine getirilen 117 486 çocuğun %38,5'ine yaralama suçu isnat edildi. Bu suçu %26 ile hırsızlık, %7,5 ile de uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak suçu izledi. Son 5 yılda en çok kaybolup bulunan ve mağdur olan çocukların sayısı arttı. Son 5 yılda güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklar arasında en çok kayıp müracaatı yapıp bulunan çocukların sayısı arttı; ikinci büyük artış ise güvenlik birimine mağdur olarak gelen çocuklarda tespit edildi. Suçta sürüklenen çocukların %39,1'i bağımlılık yapan madde kullandı.

Suçta sürüklenen çocuklarda bağımlılık yapan madde kullanma durumu; %69,2'sinde sigara, %7,4'ünde sigara ve esrar, %5,9'unda esrar, %5,4'ünde sigara ve alkol olarak tespit edildi. Bu çocukların %0,7'sinin 11 yaş ve altındaki çocuklar olduğu görüldü. Bonzai kullanan çocuklarda ise 2014 yılında bir önceki yıla göre %68,1 artış olduğu tespit edildi.

Hakkında kayıp müracaatı yapılan ve daha sonra bulunan çocuk sayısı 2014 yılında 2013 yılına göre %15,3 arttı. Kayıp (bulunan) çocukların 2014 yılında %45,6'sı erkek, %54,4'ü kız çocuğu oldu (TÜİK, 2015).

5.6.6. Çocukların Örgün Öğretim Dışında Kalması

Okul terki kavramı genel olarak öğrenim süreci devam ederken öğrencinin çeşitli nedenlerle okuldan ayrılması olarak ifade edilebilir. Terk terimi ayrıca, öğrenim hayatına başladığı hâlde öğrenimini başarıyla bitirdiğini gösteren herhangi bir diploma ya da sertifika benzeri bir belge almadan çeşitli nedenlerle okulu terk etmek olarak da tanımlanabilmektedir (UNICEF ve MEB, 2013: 37).

OECD verilerine göre ne eğitime devam eden ne de çalışan 15-19 yaş arası çocukların durumu değerlendirildiğinde rakamların çarpıcı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de 2009 yılında ne eğitime devam eden ne de çalışan 15-19 yaş arasındaki bireylerin oranının %37,7 olduğu ve bu oranın da OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Aynı verilere 2012 yılında bakıldığında bu oranın Türkiye’de %21,8, Avrupa Birliği genelinde ise %7,1 olduğu görülmektedir (Eurostat 2012 verilerinden aktaran UNICEF ve MEB, 2013: 57).

2012 yılında, örgün eğitim dışında olup çalışan 15-19 yaş grubu bireylerin oranı AB ülkelerinde ortalama %3,8 iken bu oran Türkiye’de %14,5’tir. Türkiye’de 15-19 yaş grubunda olup “ne eğitime katılan ne de çalışan” gençlerin oranının da AB ortalamasının oldukça üstünde olduğu görülmektedir. Örneğin, 2012 yılında bu oran AB ülkelerinde ortalama %7,1 iken Türkiye’de %21,8’dır (Eurostat verilerinden aktaran UNICEF ve MEB, 2013: 60).

ALTINCI BÖLÜM

SOSYAL PROBLEMLER VE SOSYAL RİSK ANALİZİ: KAHRAMANMARAŞ KENTSEL ALANI ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde, sosyal problemlerin grup ve kişiler bazında sosyal riskler olarak tezahürü araştırılmaktadır. Çalışmanın saha araştırması verileri, “Kahramanmaraş Valiliği Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü Çocuk Koruma Hizmetlerinde Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2017-2019” (Yılmaz ve Sak, 2016) çalışması için gerçekleştirilen saha araştırmasında elde edilen veriler Kahramanmaraş Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’nün izniyle, kullanılarak hazırlanmıştır.

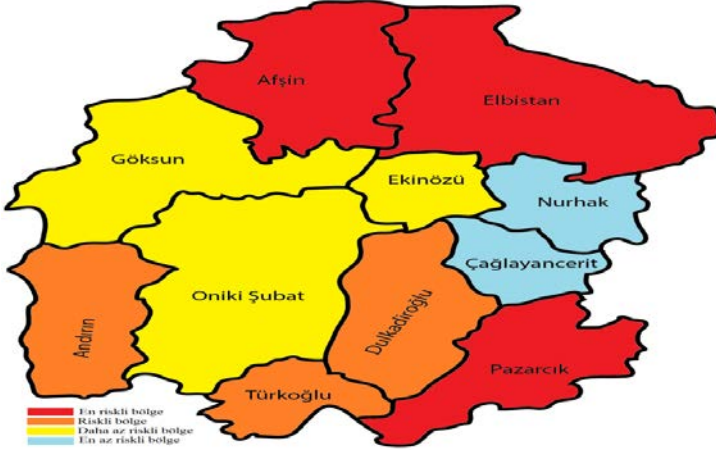
Çalışmanın bu bölümünde önce Kahramanmaraş’taki riskli mahallelerin sosyal risklilik durumları yine Kahramanmaraş Valiliği’nin İl Risk Haritası’ndan (2015) hareketle özetlenecektir. Daha sonra riskli mahallelerde gerçekleştirilen saha çalışmasının sayısal verileri, analiz edilerek bu mahallelerde sosyal risklerin sosyolojik yansımaları değerlendirilecektir.

6.1. Araştırma Alanı Olarak Kahramanmaraş İli Merkez İlçelerinin Sosyal Risklilik Durumu

6.1.1. Araştırma Alanı Hakkında Kısa Bilgi

Sosyal risk araştırması, Kahramanmaraş’ın iki Merkez İlçesi Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerinin kentsel alandaki merkez mahallelerinde yürütülmüştür.

Harita-6.1: Kahramanmaraş İl Haritası



Kahramanmaraş'ın toplam nüfusu 2015 yılı TÜİK ADNKS verilerine göre 1 096 610 olup; Dulkadiroğlu İlçesi'nin toplam nüfusu 218 067; Onikişubat İlçesi'nin toplam nüfusu ise 384 953 olarak tespit edilmektedir. Dulkadiroğlu ve Onikişubat İlçelerinin kentsel alanlarında bulunan mahalleler ve nüfusları Tablo 6.1'de gösterilmektedir.

Tablo 6.1: Dulkadiroğlu ve Onikişubat İlçeleri Merkez Mahalleleri ve Nüfusları (2015)

Onikişubat İlçesi Merkez Mahalleleri ve Nüfusları		Dulkadiroğlu İlçesi Merkez Mahalleleri ve Nüfusları	
5 Nisan Mah.	4600	Aksu Mah	5255
Abdülhamid Han	6422	Arslanbey Mah	217
Akif İnan	5989	Aslan Bey Mah	6621
Akçakoyunlu	2209	Bağlarbaşı Mah	8219
Barbaros	6317	Bahçeli Evler Mah	3141
Bin Evler	8066	Ballica Mah	2244
Dumlupınar	7434	Bayazıtlı Mah	3522
Ertuğrul Gazi	6435	Büğlek Mah.	1785

Fatih	5027	Çınarlı Mah.	326
Gayberli	3363	Divanlı Mah.	4256
Hacı Bayram Veli	4367	Doğu Kent Mah.	11827
Haydar Bey	37974	Dulkadiroğlu Mah.	6041
Hayrullah	5285	Duraklı Mah.	8063
Hürriyet	16866	Egemenlik Mah.	2992
Karacaoğlan	8793	Ekmekçi Mah.	728
Karamanlı	7292	Erkenez Mah.	4315
Mağralı	6656	Eyüp Sultan Mah.	2474
Mercimektepe	4189	Fevzi Paşa Mah.	2103
Mevlana	4285	Gazi Paşa Mah.	3257
Mimar Sinan	10528	Genç Osman Mah.	1464
Molla Gürani	4298	İsa Divanlı Mah.	3525
Necip Fazıl	8454	İsmet Paşa Mah.	2764
Orhangazi	601	İstasyon Mah.	1768
Oruç Reis	5152	Kanuni Mah.	7199
Osman Gazi	7727	Kapıçam Mah.	354
Piri Reis	12102	Karacasu Feriuhş Mah.	2868
Saçaklızade	7474	Karacasu Karaziyaret Mah.	8430
Selimiye	1492	Karacasu Karşıyaka Mah.	2586
Selçuklu	6730	Karacasu Kırım Mah.	2104
Serintepe	9909	Karacasu Mamaraş Mah.	359
Süleymanşah	8826	Karamanlı Mah.	915
Tavşan Tepe	6981	Kayabaşı Mah.	4353
Yunus Emre	6566	Kurtuluş Mah.	1368
Yusuflar	6328	Mehmet Akif Mah.	3964
Yürükselim	3367	Menderes Mah.	2764
Çamlık	2725	Namık Kemal Mah.	8828
Üngüt	5996	Osmanbey Mah.	808
İstiklal	4132	Pınarbaşı Mah.	2988

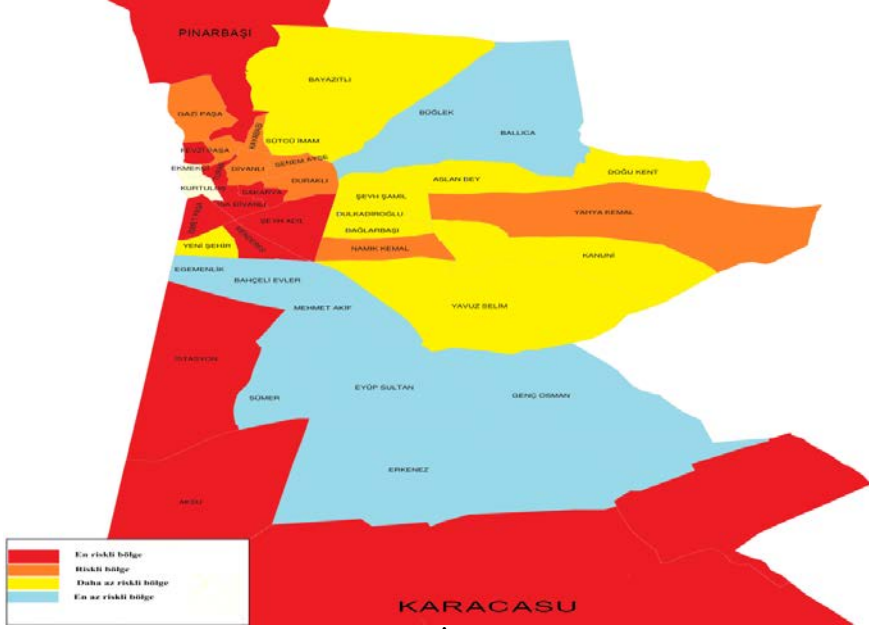
Şazi Bey	5690	Sakarya Mah.	3050
Şehit Abdullah Çavuş	13825	Senem Ayşe Mah.	2578
Şehit Evliya	2821	Şeyh Adil Mah.	6865
		Şeyh Şamil Mah.	4522
		Seyrantepe Mah.	187
		Sümer Mah.	4884
		Sütçü İmam Mah.	3708
		Turan Mah	1471
		Yahya Kemal Mah.	9088
		Yavuz Selim Mah	7233
		Yeni Şehir Mah	5370
Toplam	293293	Toplam	185 751

Kaynak, TÜİK ADNKS, 2015 Yılı Verileri

6.1.2. Araştırma Alanı: Dulkadiroğlu ve Onikişubat İlçeleri Sosyal Risklilik Durumu

Kahramanmaraş Valiliği tarafından yapılan “Kahramanmaraş Valiliği İl Risk Haritası” çalışmasında merkez ilçeler olan Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerinde en riskli olarak on sekiz mahalle belirlenmiştir. Bu mahallelere ilişkin İl Risk Haritası çalışmasında elde edilen bulgular aşağıda özetlenmektedir:

Harita-6.2: Dulkadiroğlu İlçesi Risklilik Durumu



Kaynak: Kahramanmaraş Valiliği İl Risk Haritası, 2015

Haritada, Dulkadiroğlu İlçesi Merkez mahalleleri sosyal risklilik durumu gösterilmektedir. Haritada kırmızı renk, “en riskli bölge”, turuncu renk, “riskli bölge”; sarı “daha az riskli bölge”, mavi ise “en az riskli bölge” olarak tespit edilen mahalleleri göstermektedir.

İl Risk Haritası (2015) çalışmasına göre, Dulkadiroğlu ilçesinde koruyucu ve destekleyici tedbirler en fazla nüfusa sahip olan, Namık Kemal Mahallesi en yüksek sayıya ulaştığı görülmektedir. Ancak sayısal veriler nüfusa oranlandığında en riskli mahallelerin; İstasyon (%0,0051), Namık Kemal (%0,0023), Kayabaşı(%0,0020), Sakarya (%0,0019) ve Sütçü İmam (%0,0016) mahallelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Dulkadiroğlu ilçesinde suça sürüklenen ve suç mağduru çocukların yoğun olduğu mahalleler, İl Risk Haritası (2015) çalışmasına göre Beşenli (%1,82), Çiğli (%1.41) ve Elmalar (%0,71)

gibi dış mahaller ile İsmet Paşa (%0,75), Kurtuluş (%0,67) ve Ekmekçi (0,77) mahalleleridir.

Tüm ilçelerin durumu değerlendirilirken de bahsedildiği üzere uyuşturucu madde kullanımı yönünden, Dulkadiroğlu ilçesinin en riskli Mahallesi Karacasu olarak görülmektedir. Bu mahallenin yüksek riskli çıkmasının nedeni uyuşturucu sevkiyatının yoğun olduğu yol güzergahında olmasıdır. Dulkadiroğlu ilçesinin geneline bakıldığında, istisnaların dışında, uyuşturucu kullanımının kent merkezine yakın mahallerde yoğunlaştığı görülmektedir. En riskli mahalleler sırasıyla İsmet Paşa (%0,45), Karacasu (%0,35), İstasyon (%0,34) ve Kurtuluş (%0,34) mahalleleridir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere Karacasu mahallesinin özel konumu göz önünde bulundurulmalıdır.

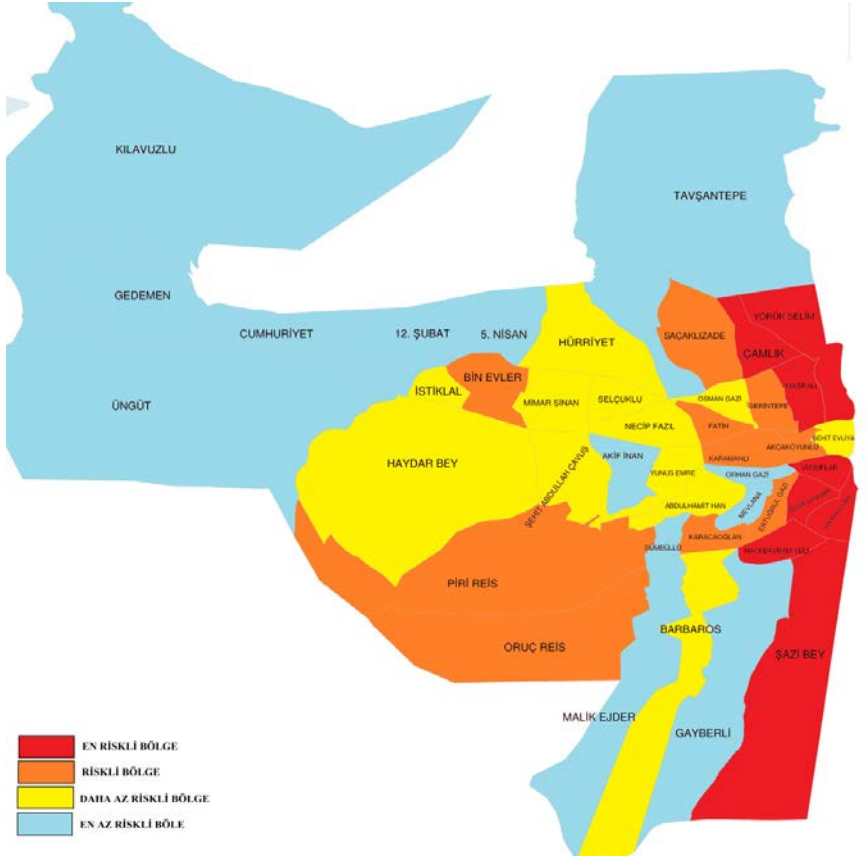
İl Risk Haritası (2015) çalışmasına göre, Dulkadiroğlu İlçesinde kadına yönelik şiddetin sayısal verileri incelendiğinde riskli bölgelerin çoğu zaman benzer özellikler taşımadığı, neredeyse ilçenin geneline yayılan bir risk tablosu olduğu görülmektedir. Bu durum kadına yönelik uygulanan şiddetin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler sergilemediği, sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi konumun ne olursa olsun kadına yönelik şiddetin her türlü popülasyonda var olduğu yorumunu yaptırabilir. Kadına yönelik şiddetin en yoğun görüldüğü mahalleler sırasıyla Kurtuluş (%0,47), İstasyon (%0,40), Aksu (%0,24), Kayabaşı (%0,23) ve Namık Kemal (%0,22) mahalleleri olarak gözlenmektedir.

Dulkadiroğlu ilçesi mahalleleri nüfusa oranla özel eğitime gereksinim duyan çocuklar açısından değerlendirildiğinde, İl Risk Haritası (2015) çalışmasına göre, en yüksek riskli mahallenin Turan

mahallesi (%1,55) olduğu gör÷lmektedir. Turan mahallesi en yakın oran İstasyon Mahallesi (%0,6) olarak gör÷lmektedir. Dulkadiroğlu İlçesinde engelli evde bakım açısından en riskli mahallelerin Senem Ayşe (%1,07), Sakarya (%1,05) ve Sümer Mahalleri (%0,86) olduğu gör÷lmektedir.

Dulkadiroğlu ilçesindeki intihar vakalarının sayısal verileri incelendiğinde yine İl Risk Haritası (2015) çalışmasına göre en yüksek riskli mahallenin % 0,12 ile Sakarya mahallesi olduğu, bu oranı % 0,8 lik ve %0,6 lık risk göstergesi ile Kanuni ve Yavuz Selim Mahallelerinin izlediği gör÷lmektedir.

Harita-6.3: Onikişubat İlçesi Risklilik Durumu:



Kaynak: Kahramanmaraş Valiliği İl Risk Haritası, 2015

Haritada, Onikişubat İlçesi Merkez mahalleleri sosyal risklilik durumu gösterilmektedir. Haritada kırmızı renk, “en riskli bölge”, turuncu renk, “riskli bölge”; sarı “daha az riskli bölge”, mavi ise “en az riskli bölge” olarak tespit edilen mahalleleri göstermektedir. Buna göre belli sosyal risk başlıklarında ilgili mahallelerin risklilik durumları aşağıda özetlenmektedir (Kahramanmaraş Valiliği, 2015).

Onikişubat ilçesinin koruyucu ve destekleyici tedbirler açısından oluşturulan risk haritasına bakıldığında, riskli olan mahallerinin kentin merkezine yakın bir bölgede kümелendiği görülmektedir. Tedbir kararları açısından en riskli mahallelerin; Yürükselim (%0,17), Yusufklar (%0,15), Sümbüllü (%0,12), Dumlupınar(0,07) mahallelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Onikişubat İlçesinin birincil riskli bölgesinin ilçenin kuzey ve batı kısmında yer alan; Kavlaklı (%2,08), Suçatı (%1,61), Ilıca(%1,12), Hasancıklı (%0,91), Tekir (%0,71)ve Dereboğazı (%0,77) gibi dış mahallelerin olduğu görülmektedir. Onikişubat ilçesinde Uyuşturucu kullanımı yönünden en riskli Mahallenin yaklaşık % 0,6'lık oranla Yürükselim mahallesi olduğu bunu sırasıyla %0,41'lik risk oranıyla Şazibey, % 0,27'lik oranla Hacı Bayram Veli ve %0,26'lık risk oranıyla Çamlık mahalleleri takip etmektedir.

Onikişubat ilçesinde kadına yönelik şiddetin sayısal verileri incelendiğinde, Dulkadiroğlu ilçesine benzer bir şekilde riskli bölgelerin çoğu zaman benzer özellikler taşımadığı, neredeyse ilçenin geneline yayılan bir risk tablosu oluştuğu görülmektedir. Bu durum kadına yönelik uygulanan şiddetin sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler sergilemediği, sosyo-ekonomik, kültürel ve coğrafi konumun ne olursa olsun kadına yönelik şiddetin her türlü popülasyonda var olduğu yorumunu yaptırabilir. Sosyo-ekonomik anlamda ilçenin tezat olarak en uçlarında olan mahallelerin risk oranlarının benzer oranlarda olması kadına şiddetin her kültürde ve bölgede olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Kadına yönelik şiddetin en yoğun görüldüğü mahalleler sırasıyla Çamlık(%0,37), Mağralı

(%0,32), Fatih (%0,25), Yusufklar (%0,21), Haydarbey (%0,15) mahalleleri olarak gözlenmektedir.

Onikişubat ilçesinin nüfusa oranla özel eğitime gereksinim duyan çocuklar açısından değerlendirildiğinde en yüksek riskli mahallenin Zeytindere Mahallesi olduğu görülmektedir. Zeytindere (0,49) mahallesini sırasıyla; Dadağlı (%0,44), Altınova (%0,36), Dereboğazı (%0,33), Önsen (%0,28) ve Sümbüllü (% 0,27) mahallelerinin izlediği görülmektedir. Risk oranı en yüksek olan mahallelerin güneybatı bölgesinde yer alan dış mahallelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu mahallerinin birçoğu birbirine, çok yakın mesafelerde olan ve demografik anlamda birbirine benzer özellikler sergileyen mahallerdir.

Onikişubat ilçesinde engelli evde bakım açısından en riskli mahallelerin Köseli (%2,23), Kılavuzlu (%1,64), Karadere (% 1,23), Döngel (%1,23), Kürtül (%1,15) ve Tekir (%1,13) mahalleri olduğu görülmektedir. İlçenin birincil risk bölgelerinin iki kısmında yoğunlaştığı, bunlardan ilkinin ilçenin kuzeyinde yer alan dış mahaller olduğu, diğer birincil risk bölgesinin ise güneybatı bölgesindeki dış mahalleler şeklinde yoğunlaştığı söylenebilir

Onikişubat ilçesindeki intihar verileri incelendiğinde sayısal verilerin çok küçük rakamlar olduğu ve genelde birbirine eşit olduğu görülmektedir. Bu durum ilçenin intihar riskini belirlemede çalışmayı sınırlı hale getirmektedir. Bu sınırlılığın nedenleri, il genelinde intihar veri kayıtlarını yalnızca ilin güneydoğu bölgesinde bulunan Necip Fazıl Şehir hastanesinde tutulmasındaki payın yadsınamayacak kadar büyük olduğu tahmin edilmektedir. Onikişubat ilçesinde ikamet

edenler açısından Necip Fazıl Şehir Hastanesinin uzak bir konumda olması bu ilçede yaşayanları özel hastanelere gitmek durumunda bırakmaktadır. Özel hastanelerde de intihar veri kayıtları tutulmadığı Oniki Şubat ilçesinde intihar riskini belirlemek oldukça güç olmuştur. Suni veriler olsa da intihar vakaları açısından en riskli mahallelerin; Akçakoyunlu (%0,09) Çamlık (%0,07) ve Mağralı (%0,04) Mahalleleri olduğu söylenebilir.

6.2.Kapsam ve Yöntem

6.2.1. Araştırmanın Kapsamı

Kahramanmaraş İli Merkez İlçelerinde Sosyal Riskler ve Nedenleri araştırması, Kahramanmaraş Valiliği İl Risk Haritası (2015) çalışmasında Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerinin merkez mahallelerinde en riskli mahalleler olarak tespit edilen on sekiz mahallede yürütülmüştür.

Bu mahalleler, Dulkadiroğlu ilçesinde 1-Aksu, 2- Fevzipaşa 3- İsadivanlı 4-İsmetpaşa 5-İstasyon 6-Karaziyaret 7-Menderes 8-Pınarbaşı 9- Sakarya 10-Şeyhadil 11-Turan Mahalleleri, Onikişubat İlçesinde İse 12- Çamlık 13-Dumlupınar 14-Hacıbayramveli 15-Hayrullah 16-Mağralı 17-Şazibey 18-Yörükselim Mahalleleridir.

Dulkadiroğlu ilçesinde araştırma kapsamına alınan mahallelerin nüfusları, 2015 ADNKS verilerine göre Tablo 6.2.'de yer almaktadır.

Tablo 6.2: Araştırma Kapsamına Alınan En Riskli Mahalleler ve Nüfusları (2015)

Dulkadiroğlu İlçesi		Onikişubat İlçesi	
Aksu Mah	5255	Çamlık	2725
Fevzi Paşa Mah.	2103	Dumlupınar	7434
İsa Divanlı Mah.	3525	Hacı Bayram Veli	4367
İsmet Paşa Mah.	2764	Hayrullah	5285
İstasyon Mah.	1768	Mağralı	6656
Karaziyaret Mah.	1359	Şazi Bey	5690
Menderes Mah.	2764	Yürükselim	3367
Pınarbaşı Mah.	2988	Toplam	35524
Sakarya Mah.	3050		
Şeyh Adil Mah.	6865		
Turan Mah	1471		
Toplam	33912	Genel Toplam	69436

Kaynak: TÜİK, ADNKS Verileri, 2015

Tablo-6.3.: $\alpha=0.05$ İçin Örneklem Büyüklükleri

Evren Büyük- lüğü	+ 0.03 örnekleme hatası (d)			+0.05 örnekleme hatası (d)			+0.10 örnekleme hatası (d)		
	p=0. 5 q=0. 5	p=0. 8 q= 0.2	p=0. 3 q=0. 7	p=0. 5 q=0. 5	p=0. 8 q= 0.2	p=0. 3 q=0. 7	p=0. 5 q=0. 5	p=0. 8 q= 0.2	p=0. 3 q=0. 7
100	92	87	90	80	71	77	49	38	45
500	341	289	321	217	165	196	81	55	70
750	441	358	409	254	185	226	85	57	73
1000	516	406	473	278	198	244	88	58	75
2500	748	537	660	333	224	286	93	60	78
5000	880	601	760	357	234	303	94	61	79
10000	964	639	823	370	240	313	95	61	80
25000	1023	665	865	378	244	319	96	61	80
50000	1045	674	881	381	245	321	96	61	81
100000	1056	678	888	383	245	322	96	61	81
100000 0	1066	682	896	384	246	323	96	61	81
100 m	1067	683	896	384	245	323	96	61	81

Kaynak: Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.50

Tablo 6.3’de de görüldüğü üzere, araştırma evreni 69 436 kişiden oluşmaktadır. Söz konusu evrenden örneklem seçimi $\alpha=0.05$ için 0.95 güven düzeyinde Yazıcıoğlu ve Erdoğan’ın örneklem büyüklüğü hesaplamalarından hareketle gerçekleştirilmiştir.

Örneklem büyüklüğü tablosundan hareketle, 69 436 kişilik örneklem için %95 güven düzeyinde 383 örneklemin yeterli olduğu belirlenmiştir. Bu çerçevede hata payı ($\alpha=\pm 0.05$) %4.41 olarak tespit edilmiştir.

6.2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında ilgili mahallelerde tabakalı tesadüfi örnekleme yoluyla belli sokaklar belirlenmiş ve bu sokaklarda kapı numaraları esas alınarak üç evden birinde anket uygulanmıştır. Anketler, psikolog gözetiminde sosyal hizmetler öğrenimi gören öğrenciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Anketörlere saha çalışması öncesi eğitim verilmiş ve çalışmanın ve sahanın özellikleri anlatılmıştır.

Bu kapsamda belirlenen örneklemin iki katı olacak şekilde 750 hanede, önceden belirlenmiş ve gerekli saha eğitimleri verilmiş alanda öğrenim gören stajyer anketörler tarafından anketler yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmış ve anketlerin veri girişi ve analizi SPSS istatistik programı yardımıyla yapılmıştır. Veri girişi sırasında 491 anket analize uygun bulunmuş; diğerleri yarım kalma, eksik veri içermesi gibi nedenlerle analiz dışında bırakılmıştır. Buna göre anketlerin geri dönüş ve değerlendirilme oranı %65 olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada 94 soruluk “sosyal risklilik nedenleri” soru formu kullanılmıştır. Sosyal risklilikle ilgili her bir alt gruptaki sorularla ilgili güvenilirlik/iç tutarlılık analizi yapıldığında Tablo 6.4’te görüldüğü üzere güvenilirlik katsayısı “Cronbach Alpha” standartlaştırılmış maddeler açısından 0.770; normal değerler bakımından 0.657 olarak bulunmaktadır.

Tablo-6.4: Güvenilirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.657	.770	21

Cronbach Alpha katsayısı 0 ile 1 arasında değer almakta ve katsayı 1’e yaklaştıkça ölçeğin güvenilirlik düzeyi artmaktadır. Çalışmada bulguların 0.657 ve 0.770 değeri “oldukça güvenilir” düzeye işaret etmektedir. Güvenilirlik katsayısının 0.40’ın altında tespit edildiği sorular istatistiksel olarak güvenilir olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla çalışmada sosyal riskle ilgili her soru grubunun iç tutarlılığının “oldukça güvenilir” olduğu kabul edilmiş ve değerlendirmeye alınmıştır.

6.3.Araştırmanın Genel Bulguları

6.3.1. Demografik Bulgular

Bu başlık altında araştırmaya katılan hane halkının ortalama hane büyüklüğü, hane içi rollere dağılımları, çocuk sayısı, medeni durum ve nikah türü ve öğrenim durumuna ilişkin bulgulara yer verilmektedir.

Araştırmaya katılan haneler ortalama 4 kişilik ailelerden (%25.7) oluşmaktadır. Bunları 5 ve 3 kişilik aileler izlemektedir. Dolayısıyla alan çalışmasının yürütüldüğü mahallelerin Türkiye ortalamasında olduğu gibi çekirdek ailelerden oluştuğu söylenebilir. Araştırmaya katılan ailelerin %3.67'sinde ninelerin, %1.43'ünde dedelerin ve %1.22'sinde ise bazı yakın akrabasının birlikte yaşadığına ilişkin bulgu da bu tespiti doğrulamaktadır. Tablo 6.5'te hane büyüklüklerine ve hane içinde yaşayanların rollerine göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo-6.5: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı Ve Aile İçindeki Roller

Hane büyüklüğü	Kişi Sayısı		Hane İçi Role Göre Dağılım	Aile İçindeki Roller		
	Sayı	%		Sayı	Hanelerdeki toplam nüfus (N=1299) içinde %	Ankete katılanlar (N=491) içinde %
Cevapsız	8	1,6	Anne	457	35,18	93,08
1	24	4,9	Baba	422	32,49	85,95
2	81	16,5	Çocuk	389	29,95	79,23
3	86	17,5	Nine	18	1,39	3,67
4	126	25,7	Dede	7	0,54	1,43
5	98	20,0	Akraba	6	0,46	1,22
6	50	10,2				
7	12	2,4				
8	6	1,2				
Toplam	491	100,0		1299	100,00	

Tablo 6.6’da çocuk sayıları görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen hanelerden %27.7’si iki çocuk, %19.6’sı 1 çocuk; %18.5’i ise 3 çocukludur. Bu oranlar da Türkiye genelindeki çocuk sayılarına yakındır Katılımcı aileler genelde iki çocuklu aile olup, Kahramanmaraş’ta da Türkiye genelinde olduğu gibi az çocuklu aile yapısına doğru gidildiği gözlemlenmektedir.

Tablo-6.6: Hanedeki Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
Cevapsız veya yok	102	20,8
1	96	19,6
2	136	27,7
3	91	18,5
4	50	10,2
5	11	2,2
6	5	1,0
Toplam	491	100,0

Aile bireylerinin yaş dağılımları Tablo-6.7’de gösterilmiştir. Buna göre anket uygulanan 491 ailede toplam 1842 kişi yaşamakta olup bunların çoğunluğu 25-65 yaş grubunda yer almaktadır.

Tablo-6.7: Aile Bireylerinin Yaş Dağılımları

Aile Bireylerinin Yaş Dağılımı	Cevaplar		Katılımcı %si
	Sayı	%	
6 yaş ve altı	229	12,4	47,4
7-10 arası	145	7,9	30,0
11-14 arası	139	7,5	28,8
15-18 arası	156	8,5	32,3
19-24 arası	188	10,2	38,9
25-34 arası	276	15,0	57,1
35-44 arası	293	15,9	60,7
45-54 arası	195	10,6	40,4
55-64 arası	117	6,4	24,2
65-74 arası	71	3,9	14,7
75 ve üzeri	33	1,8	6,8
Toplam	1842	100,0	381,4

Tablo-6.7'ye göre ankete katılan ailelerde yaşayan nüfusun 1842 kişiden 1225'i (%66.6) çalışma çağında (15-65 yaş) yer almaktadır. Katılımcı aileler, genç nüfus görünümündedir. Ülkemizin “demografik fırsat penceresi” olgusu açısından nüfus yapısı iyi değerlendirildiğinde kalkınma hamlesi konusunda avantaj sağlanacaktır. Kahramanmaraş kentsel alan araştırması da “demografik fırsat penceresi” tezini doğrulamaktadır. Bu tezin gerçekleşebilmesi için eğitim düzeylerinin yükseltilmesi gerekmektedir. Tablo-6.9'daki öğrenim düzeyleri incelendiğinde bu fırsatın eğitim açısından yakalanmadığı görülmektedir. Tüm Türkiye'de olduğu gibi Kahramanmaraş'ın özellikle riskli mahallelerinde önemli konulardan biri mesleki eğitimidir.

Araştırmaya katılanların medeni durumları incelendiğinde, Tablo-6.8'de de görüldüğü üzere, cevap veren toplam hane halkı

(1451 kişi) içinden %61.5'inin evli, %34.8'inin bekar, %1.2'sinin boşanmış, %2.5'inin de dul olduğu görülmektedir.

Tablo 6.8: Medeni Durum ve Nikah Türü Dağılımı

Medeni Durum	Cevaplar		Katılımcı %si	Nikah türü	Cevaplar		Katılımcı %si
	Sayı	%			Sayı	%	
Evli	893	61,5	185,3	Resmi	861	97,2	198,8
Bekar	505	34,8	104,8	Dini	25	2,8	5,8
Boşanmış	17	1,2	3,5		886	100,0	204,6
Dul	36	2,5	7,5				
Toplam	1451	100,0	301,0				

Nikah türü açısından katılımcılar incelendiğinde evli olan 886 kişinin %97.2'sinin resmi nikahının olduğu; %2.8'inin dini sadece nikahla evlendiği görülmektedir.

Tablo-6.9'da aile bireylerinin öğrenim durumları gösterilmektedir. Ankete katılan hane halkının öğrenim düzeyi incelendiğinde öğrenim durumu belirtilen 1316 kişiden %39.4'ünün ilkokul mezunu, %17.8'inin ortaokul mezunu, %20.3'ünün lise mezunu olduğu görülmektedir. Ön lisans mezunu oranı %1.6; üniversite mezunu oranı ise, %7.9'dur.

Bu verilerden hareketle, riskli mahallelerde eğitim düzeyinin düşük olduğu söylenebilir. Eğitim öğrenim açısından nüfusun yeterli derecede değerlendirilemediği ve yükseköğrenim mezuniyet oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablo-6.9: Aile Bireylerinin Öğrenim Düzeyi

Aile Bireylerinin Öğrenim Düzeyi	Cevaplar		Ankete katılanlar (N=491) içindeki %
	Sayı	%	
Okur Yazar Değil	167	12,7	35,4
İlkokul	518	39,4	109,7
Ortaokul	234	17,8	49,6
Lise	267	20,3	56,6
Ön lisans	21	1,6	4,4
Üniversite	104	7,9	22,0
Lisansüstü	5	0,4	1,1
Toplam	1316	100,0	278,8

6.4. Sağlık Risklerine İlişkin Bulgular ve Değerlendirilmesi

6.4.1. Hanede Rastlanılan Kronik Hastalıklar

Araştırma kapsamında katılımcılara belli başlı kronik hastalıkların listelendiği bir liste sunulmuş ve bu hastalıkların ailede görülme durumu sorulmuştur. Tablo 6.10'da bu hastalıklara ilişkin veriler gösterilmektedir.

Tablo-6.10: Hanede Görülen Kronik Hastalıklar

Hanede Görülen Kronik Hastalıklar	Cevaplar		Anket %si
	Sayı	%	
Gribal Ateş	123	25,3	71,9
Alerji	79	16,2	46,2
Astım	43	8,8	25,1
Ayak Ağrıları	11	2,3	6,4
Bronşit	10	2,1	5,8
Çocuk Felci	6	1,2	3,5
Diyabet	50	10,3	29,2
Guatr	5	1,0	2,9
Kalp Hastalıkları	39	8,0	22,8
Kanser	5	1,0	2,9
Karaciğer Hastalıkları	5	1,0	2,9
Romatizma	7	1,4	4,1
Tansiyon Yüksekliği	30	6,2	17,5
Böbrek Yetmezliği	5	1,0	2,9
Mide Rahatsızlığı	6	1,2	3,5
Epilepsi	7	1,4	4,1
İşitme Sorunu	5	1,0	2,9
Bel Fıtığı	5	1,0	2,9
Diğer	46	9,4	26,9
Toplam	487	100,0	284,8

Katılımcı ailelerde en sık rastlanan kronik hastalıklar, ateşli hastalıklardan sonra alerji, astım, diyabet, kalp hastalıkları, tansiyon yüksekliği gibi hastalıklardır ve bu hastalıklar, Türkiye genelinde görülen kronik hastalıklarla örtüşmektedir.

6.4.2. Psikolojik-Ruhsal Durum ve İntihar Eğilimi

Katılımcı ailelerin % 12.6'sında psikolojik rahatsızlıklar bulunmaktadır ve bunlardan %9.2'si hastalığıyla ilgili tedavi görmüştür. Tablo 6.11'de psikolojik rahatsızlıklara ilişkin veriler yer almaktadır. Psikolojik rahatsızlığa ilişkin veriler, Türkiye genelinde psikolojik sıkıntıların artması ve psikiyatrik ilaç kullanım eğilimine uygundur. Yangınlaşan stres, gelecek kaygısı, gelir baskısı gibi sorunların bu eğilimi artırdığı söylenebilir.

Tablo-6.11: Psikolojik-Ruhsal Rahatsızlık Durumu ve Tedavi Görme Durumu

	Psikolojik Rahatsızlık Olup Olmadığı		Tedavi Görüp Görmediği	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	62	12,6	45	9,2
Hayır	422	85,9	174	35,4
Toplam	484	98,6	219	44,6
Cevapsız	7	1,4	272	55,4
Toplam	491	100,0	491	100,0

Katılımcıların intihar düşüncesine kapılma durumları ve intihar girişiminde bulunmaları, sosyal risklilik bakımından önemli bir göstergedir. Çünkü katılımcıların birinin ifadesiyle “ölümü tek kurtuluş yolu olarak görme” düşüncesi, insanlar toplumda yalnızlaştıkları ve kendilerini güçsüz hissettikleri zaman ortaya çıkmaktadır. Toplumda yalnızlaşma, sosyal dışlanma sonucu ortaya çıkabileceği gibi, kendini ifade edememe durumunda da ortaya

çıkabilir. Veriler, intihar düşüncesinin genellikle ekonomik sıkıntılardan kaynaklandığını göstermektedir.

Güçsüzlük ise, bireysel normlar ve grup normlarının çatışması durumunda ya da öğrenilmiş çaresizlik durumunda ortaya çıkmaktadır. Güçsüzlük, kişinin kaderini, hayatını, hedeflerini kontrol edemediği algısı ve buna eşlik eden olumsuz duygu durumu şeklinde tanımlanmaktadır. Bu durum, dışsal etkilere fazla açık olma ve ezikliğe de işaret etmektedir (Oktik, 2010:31-32)

Tablo-6.12: Katılımcıların İntihar Düşüncesine Kapılma Durumları ve İntihar Girişimi Durumları

	İntihar Düşüncesi		İntihar Girişimi	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	29	5,9	17	3,5
Hayır	451	91,9	457	93,1
Toplam	480	97,8	474	96,5
Cevapsız	11	2,2	17	3,5
Toplam	491	100,0	491	100,0

Tablo 6.12’de görüldüğü üzere, katılımcıların %5.9’u (29 kişi) hayatlarında en az bir kere intihar etme düşüncesine kapılmışlar ve bunlardan %3.5’i (17 kişi) bunu teşebbüs aşamasına getirmiştir. İntihar düşüncesine kapılma nedeni olarak en fazla ailevi sorunlar ve şiddetli aile içi geçimsizlikler (29 kişiden 11’i) zikredilmiştir. Tablo-6.13’de yer alan verilerden de anlaşılacağı üzere, bunu maddi sorunlar ve aşırı borçlanma, psikolojik rahatsızlıklar, kendi hastalığı ya da aile bireylerinden birinin (çocuk) hastalığı gibi sebepler izlemektedir. Bütün bu sebepler, hayatta güçsüz kalması ve umudunun tükenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır.

İntihar düşüncesine kapılma nedenlerinin başında ekonomik nedenler gelmektedir. İntihar düşüncesinin sosyal sorumluluklarla ekonomik anlamda baş edememekten kaynaklanabilir. Gelirin gideri karşılama durumuna ilişkin veriler (Tablo-6.22) de bu değerlendirmeyi doğrulamaktadır.

Tablo-6.13: İntihar Düşüncesine Kapılma Nedeni

Sebepler	Sayı	%
Ailevi sorunlar ve geçimsizlik	11	38,0
Maddi sorunlar ve borçluluk	6	20,7
Psikolojik rahatsızlıklar	6	20,7
Hastalık veya aile bireylerinin hastalığı	2	6,9
Ölümü kurtuluş olarak görme	1	3,4
Ergenlik	1	3,4
Cevapsız	2	6,9
Toplam	29	100,0
İntihar düşüncesi olmayan	462	
Toplam	491	

6.4.3. Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Kullanımına İlişkin Bulgular

Katılımcıların sigara, ağız otu ve uyuşturucu kullanma durumları Tablo 6.14'te özetlenmektedir. Buna göre katılımcılar arasında %43.6 hanede sigara içilmektedir.

Tablo-6.14: Katılımcıların Ailesinde Sigara, Ağız Otu ve Uyuşturucu Kullanım Durumu

	Sigara İçilme Durumu		Ağız Otu Kullanım Durumu		Uyuşturucu Kullanım Durumu	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	214	43,6	160	32,6	4	,8
Hayır	270	55,0	322	65,6	469	95,5
Toplam	484	98,6	482	98,2	473	96,3
Cevapsız	7	1,4	9	1,8	18	3,7
Toplam	491	100,0	491	100,0	491	100,0

Katılımcıların ailesinde ağız otu kullanma durumu ise %32,6'dır. Ağız otu, Kahramanmaraş ve yöresinde kullanılan "Maraş otu" da denen yerel bir tütün mamulüdür. Tütün ve kül karışımından elde edilerek dudak altına konur ve oradan kana karışması sağlanır.

Sigaranın bilinen zararlı etkilerinden dolayı, kağıda sarılarak dudak ile diş eti arasına konularak kullanılması Maraş otunun zararsız veya daha az zararlı olduğu düşüncesiyle halk arasında tercih edilmektedir. Oysa çalışmalar Maraş otunun da zararlı, güvenli olmayan, birçok sistemik hastalık ve hatta genetik hasar, kardiyovasküler risk oluşturmada sigara kadar olumsuz etkileri bulunduğunu göstermiştir. Tütün olarak kullanımında bu etkiler varken, ağızda tutmada da aynı zararlı etkileri göstermektedir (Baş ve Özlü, 2013)

Alkol kullanımı 1 hanede, uyuşturucu kullanımı ise 4 ailede bildirilmiştir. Araştırmanın yürütüldüğü en riskli mahalleler olarak değerlendirilen mahallelerde, 2015 yılında emniyet kayıtlarına giren uyuşturucu kullanımı vaka sayıları Dulkadiroğlu ilçesinde 8-15 vaka;

Onikişubat ilçesinde ise 10-25 vaka şeklindedir. Alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranları düşüktür. Ancak, emniyete yansıyan verilerden hareketle bu mahallelerde uyuşturucuya ulaşım kolaylığı olduğu söylenebilir.

6.5. İşsizlik, Gelir Düşüklüğü, Yoksulluk ve Sosyal Güvenlik Problemlerine İlişkin Bulgular

6.5.1. İstihdam ve İşsizliğe İlişkin Bulgular

Tablo 6.15: Çalışan Aile Bireylerinin Meslek Dağılımı

Çalışan Aile Bireylerinin Meslek Dağılımı	Cevaplar		Katılımcı %si
	Sayı	%	
Esnaf	110	10,7	23,1
İşçi	316	30,7	66,4
Memur	47	4,6	9,9
Çiftçilik ve Hayvancılık	3	0,3	0,6
Mevsimlik İşçi	10	1,0	2,1
Ev hanımı	380	36,9	79,8
Öğrenci	163	15,8	34,2
Diğer	1	0,1	0,2
Toplam	1030	100,0	216,4

Çalışma çağında olup mesleği ile ilgili bilgi verilen aile bireyi sayısı 1030 olarak tespit edilmiş olup bunların %30.7'si işçi, %36.9'u ev hanımı, %10.7'si esnaf, %4.6'sı memur olarak bildirilmiştir. Verilerden de anlaşılacağı üzere, incelenen mahallelerde genellikle işçi kesimi yoğunluktadır. Bunu esnaf kesimi izlemektedir. Kadınların çoğu ev hanımıdır. Dolayısıyla bu mahallelerde oturanların

çoğu alt gelir grubundadır. Bir çoğunun asgari ücretle çalıştığı da Tablo-6.20'den anlaşılmaktadır.

Tablo 6.15 incelendiğinde, katılımcı ailelerde 487 kişinin gelir getirici bir işte çalıştığı anlaşılmaktadır. Meslek durumu belirtenlerden çalıştığı belirtilen 487 kişiden 470'i çalışmaya başladığı yaşla ilgili soruya cevap vermiştir. Cevap veren 470 katılımcıdan %21'i 14 yaş altında, %69.8'i 15-18 yaş arasında çalışmaya başladığını belirtmiştir.

Tablo-6.16: Çalışmaya Başlama Yaşı

Çalışmaya Başlama Yaşı	Cevaplar		Katılımcı %si
	Sayı	%	
14 yaş ve altı	99	21,1	25,9
15-18 arası	328	69,8	85,9
19-24 arası	29	6,2	7,6
25-30 arası	12	2,6	3,1
31-40 arası	2	0,4	0,5
Toplam	470	100,0	123,0

Çalışmanın yürütüldüğü mahallelerde katılımcıların büyük çoğunluğu çocukluk çağında ya da okul çağında işe başladıklarını belirtmişlerdir. Yine çalışanların %68.5'i çalıştığı işle ilgili bir eğitim almadığını, sadece %31.5'i çalıştığı işle ilgili eğitim aldığını ifade etmiştir.

Türkiye genelinde olduğu gibi, Kahramanmaraş'ta ve özellikle riskli mahallelerde eğitim düzeyi düşüklüğü ile de irtibatlı olarak “mesleksizlik” ve buna bağlı olarak vasıf yoksunluğu çerçevesinde düşük ücretlerle çalışma söz konusudur.

Tablo-6.17: Çalıştığı İşle İlgili Eğitim Alıp Almadığı

Çalıştığı İşle İlgili Eğitim Alıp Almadığı	Cevaplar		Katılımcı %si
	Sayı	%	
Evet	153	31,5%	43,8%
Hayır	332	68,5%	95,1%
Toplam	485	100,0%	139,0%

Katılımcı ailelerden 26'sında (%5.3) hane reisi ev dışında ikamet ederek çalışmaktadır. Geçmiş yıllarda daha yaygın olan il dışında çalışma olgusu son yıllarda ildeki istihdam imkanlarının artmasıyla azalmıştır. Kırsal kesimde il dışında mevsimlik işçi olarak çalışmak belli bölgelerde yağınlığını korumaktadır.

Yine ailelerden 198'inde (%40.3) hane reisi bir dönem işsiz kalmıştır.

Tablo-6.18: Hane Reisinin Hane Dışında İkamet Ederek Çalışıp Çalışmadığı Ve İşsiz Kalma Durumu

	Hane Reisinin Ev Dışında İkamet Ederek Çalışması		Hane Reisinin İşsiz Kalma Durumu	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	26	5,3	198	40,3
Hayır	385	78,4	260	53,0
Toplam	411	83,7	458	93,3
Cevapsız	80	16,3	33	6,7
Toplam	491	100,0	491	100,0

Tablo-6.19'da işsizliğin temel nedeni olarak gösterilen sebepler sıralanmaktadır. İlk sıralarda istihdam eksikliği ve vasıfsızlık zikredilmiştir.

Katılımcılar, işsizliğin en önemli sebebi olarak piyasada yeteri kadar iş olmamasını, bunun ardından sağlık sorunlarını ve mesleğine göre iş olmaması gibi sebepleri göstermişlerdir.

Tablo-6.19: İşsizliğin Temel Nedeni

İşsizliğin nedeni	Sayı	%
Genel eğitimin yeterli olmaması	2	,4
Mesleki eğitiminin olmaması	11	2,2
Mesleki eğitiminin yeterli olmaması	11	2,2
Yeteri kadar iş olmaması	109	22,2
Mesleğine uygun iş olmaması	25	5,1
Var olan işlerin kültürel-ahlaki yapısına uygun olmaması	2	,4
Bulduğum işleri yaparsam çevre tarafından ayıplanırım düşüncesi	1	,2
Bulduğum işlerin fiziksel olarak bana göre ağır olması	5	1,0
Sağlığımın bozuk olması	34	6,9
İş kazası geçirmem	4	,8
İşlerimin bozulması	1	,2
Toplam	205	41,8
Cevapsız	286	58,2
Toplam	491	100,0

6.5.2. Gelir ve Harcama Durumuna İlişkin Bulgular

Gelir ve harcama durumuna ilişkin veriler incelendiğinde çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle net asgari ücret 1300 TL olup, katılımcıların %45.1'inin asgari ücret aldığı, %17.2'sinin asgari ücret altında gelire sahip olduğu, %15'inin 1300 ile 2000 TL arasında bir gelir/ücret elde ettiği; %22.7'sinin ise 2000 TL üzerinde gelire sahip olduğu bulgulanmıştır.

Katılımcıların %89'u ücret geliri ile geçinmekte olup bunun dışında ek gelire sahip değildir.

Tablo-6.20: Çalışan Aile Bireylerinin Aldığı Ücret Ve/Veya Gelir Durumu

Çalışan Aile Bireylerinin Aldığı Ücret	Cevaplar		Katılımcı %si
	Sayı	%	
650 ve altı	12	2,6	3,2
651-999 arası	11	2,4	2,9
1000-1299 arası	56	12,2	14,8
1300	207	45,1	54,6
1301-1699 arası	56	12,2	14,8
1700-1999 arası	13	2,8	3,4
2000-2999 arası	79	17,2	20,8
3000-3999 arası	20	4,4	5,3
4000 ve üzeri	5	1,1	1,3
Toplam	459	100,0	121,1

Katılımcılardan sadece 21'i (%4.3) ücret/maaş geliri ya da serbest meslek kazancı dışında başka bir gelir kaynağı daha olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla katılımcı hanelerin %62.3'ü asgari ücret ve altında bir gelire geçinmektedirler. Bu da yoksulluk sınırının altında bir gelir olarak değerlendirilmektedir.

Tablo-6.21: Hane Reisinin Sabit Gelir (Ücret, Maaş, Serbest Meslek Kazancı) Dışında Başka Bir Geliri Olup Olmadığı

	Sayı	%
Evet	21	4,3
Hayır	437	89,0
Toplam	458	93,3
Cevapsız	33	6,7
Toplam	491	100,0

Katılımcılara mevcut gelirlerinin toplam giderlerini karşılayıp karşılamadığı sorulduğunda, %41.8'i yetmediğini fakat idare ettiklerini; %38.9'u borçlandıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların %14.3'ü gelirin gideri karşıladığını; %2.9'u ise tasarruf edebildiklerini belirtmiştir. Tablo 6.21'de gözlemlenen veriler, Türkiye genelindeki hane halkı borçluluk eğilimiyle de örtüşmektedir.

Bu veriler de en önemli sorunlardan birinin ekonomik sorunlar olduğunu ve yoksulluğa bağlı olarak ortaya çıkabilecek sosyal sorunların bu mahallelerde yaygın olabileceğini ortaya koymaktadır.

Tablo-6.22: Toplam Gelirin Toplam Gideri Karşılama Durumu

	Sayı	%
Hayır, yetmiyor idare ediyoruz	205	41,8
Hayır, yetmiyor borçlanıyoruz	191	38,9
Evet yetiyor	70	14,3
Evet, yetiyor tasarruf da edebiliyoruz	14	2,9
Toplam	480	97,8
Cevapsız	11	2,2
Toplam	491	100,0

Gelir ve harcama başlığı altında cevabı aranan başka bir soru ise, katılımcıların oturduğu konutun mülkiyet durumudur.

Oturulan konutun mülkiyet durumuna ilişkin veriler içinde dikkat çeken bir husus, katılımcıların %13.8'inin anne-babalarına ait evde oturuyor olması, geleneksel aile yapısının farklı görünümünde devam ettiğini göstermektedir.

Tablo-6.23: Oturulan Konutun Mülkiyet Durumuna İlişkin Bulgular

	Sayı	%
Kendimize ait	248	50,5
Kira karşılığı oturuyoruz	152	31,0
Akraba yanında kalıyoruz	11	2,2
Anne-babamıza ait	68	13,8
Toplam	481	98,0
Cevapsız	12	2,4
Toplam	491	100,0

Tablo 6.23'de de görüldüğü üzere, katılımcıların %50.5'i kendi evinde, %31'i kirada oturmaktadır. Katılımcıların %13.8'i anne-babasına ait evde oturmakta; %2.2'si ise akraba yanında kalmaktadır.

Anne babanın evinde oturma geleneği, bunlar yaşlandığında onların da çocukları yanında kalma imkanlarının var olmaya devam edeceğini göstermektedir.

6.5.3. Şiddet Tutumları ve Kadına Yönelik Şiddet Algıları

Şiddet olgusu da sosyal risk göstergelerinden biridir.

Katılımcılara “hayatınız boyunca hiç fiziksel şiddete maruz kaldınız

mı?” sorusuna %87.6 oranında “hayır, hiç kalmadım” cevabını vermişlerdir. Katılımcıların %7.3’ü bazen şiddete maruz kaldığını; %3.1’i ise sıklıkla fiziksel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir.

Çoğu zaman şiddet gördüğünü belirten katılımcı sayısı ise 1 kişidir. Şiddet görme oranları her ne kadar düşük olsa da şiddet olgusunun varlığını göstermektedir.

Tablo-6.24: Hayatı Boyunca Fiziksel Şiddete Maruz Kalma Durumu

	Sayı	%
Hayır, hiç şiddet görmedim	430	87,6
Bazen	36	7,3
Sıklıkla	15	3,1
Çoğu zaman	1	,2
Toplam	482	98,2
Cevapsız	9	1,8
Total	491	100,0

Katılımcılara şiddet konusundaki tutumlarını ölçmeye yönelik olarak 3 soru sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar Tablo-6.25’te gösterilmektedir.

Tablo-6.25: Kendisine ve Başkalarına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları

	Şiddete Uğrarsanız Hak Ettiğinizi Düşünür Müsünüz?		Siz Başkasına Şiddet Gösterdiğinizde Hak Ettiğini Düşünür Müsünüz?		Sizce Bir Erkeğin Eşini Dövmesini Gerektiren Durumlar Var Mıdır?	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	3	4,7	41	8,4	36	7,3
Hayır	12	83,9	391	79,6	402	81,9
Toplam	36	88,8	432	88,0	440	89,6
Cevapsız	6	11,4	59	12,0	53	10,8
Toplam	91	100,0	491	100,0	491	100,0

Tablo 6.25 incelendiğinde, şiddet gördüğü zaman bunu hak ettiğini düşünenlerin oranı %4.7; kendisi şiddet gösterdiği zaman, karşısındakinin bunu hak ettiğini düşünenlerin oranı %8.4'tür. Kendisinin şiddet görmeyi hak ettiğini düşünenlere nazaran karşısındakinin şiddet görmeyi hak ettiğini düşünenler, yaklaşık iki kat daha fazladır.

Kocanın eşini dövmesini gerektiren durumlar olduğu fikrine ise katılımcıların %7.3'ü katılmaktadır. Şiddetle ilgili veriler incelendiğinde bazen şiddet görüyorum diyenlerle kocanın karısını dövmesinde haklı nedenler olduğu fikrini kabul edenlerin oranı aynıdır (%7.3). Bununla birlikte genel olarak şiddet görme oranı düşüktür. Şiddeti haklı görme oranı da yine düşük sayılabilecek oranlardadır.

6.6. Engellilik Durumu, Sosyal Güvenlik, Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardım Alma Durumları

6.6.1. Engellilik Durumları

Tablo-6.26: Hanede Engelli Birey Varlığı ve Engel Durumu

	Engelli Var Mı		Engel Durumu		
	Sayı	%		Sayı	%
Evet	66	13,4	Hafif	20	4,1
Hayır	399	81,3	Ağır	46	9,4
Toplam	465	94,7	Toplam	66	13,4
Cevapsız	26	5,3	Cevapsız	425	86,6
Toplam	491	100,0	Toplam	491	100,0

Katılımcı ailelerin %13.4'ünde engelli birey bulunmaktadır.

Bunlardan %4.1'i hafif, %9.4'ü ağır engellidir. Veriler Türkiye'de en az bir engeli sahip nüfus oranıyla örtüşmektedir.

Tablo-6.27: Engel Türü

	Sayı	%
Zeka gerilikleri	12	2,4
Diğer psikolojik bozukluklar	5	1,0
Şiddetli konuşma ve iletişim bozuklukları	1	,2
Diğer konuşma bozuklukları	1	,2
Total veya şiddetli iki taraflı işitme kaybı	1	,2
Orta derecede iki taraflı işitme bozukluğu	1	,2
İşitme ile ilgili diğer bozukluklar	5	1,0
Bir gözde şiddetli görme bozukluğu	1	,2
Diğer görme bozuklukları	1	,2
Diğer iç oran bozuklukları	1	,2
İskelet sistemi ile ilgili bozukluklar	12	2,4
Ortopedik engellilik	1	,2
Parkinson	1	,2
Toplam	43	8,8
Cevapsız	448	91,2
Toplam	491	100,0

Engelli birey bulunan 66 ailelerden 43'ü engel türünü belirtmiştir. Buna göre en fazla rastlanan engel türleri zeka gerilikleri, iskelet sistemi bozuklukları ve işitme bozukluklarıdır.

6.6.2. Sosyal Güvence Durumu

Katılımcıların büyük çoğunluğu sosyal güvencesi bulunduğunu belirtmiştir. Burada sözü edilen sosyal güvence sahibi genelde hane reisi olup, evde diğer çalışanlar (çalışıyorsa eş ve çocuklar) genelde güvencesiz çalışmaktadır.

Tablo 6.28: Sosyal Güvence Durumu

	Sayı	%
Evet	444	90,4
Hayır	39	7,9
Toplam	483	98,4
Cevapsız	8	1,6
Toplam	491	100,0

Ankete katılan ailelerin %90.4'ünün sosyal güvencesi vardır. Bunlardan %63.3'ü 5510 sayılı Kanunun 4/a bendi kapsamında sigortalı (işçi olup eskiden SSK'ya tabi olanlar), %13.4'ü 4/b kapsamında (eskiden Bağ-Kur); %6.7'si ise 4/c (eskiden Emekli Sandığı) kapsamında sigortalıdır. Katılımcıların %8.8'i ise Yeşil Kartlı olduğunu belirtmiştir. Yani bu ailelerde sosyal güvenceli çalışma söz konusu olmayıp ailede kişi başına düşen gelir durumu da asgari ücretin 1/3'ünün altında olması nedeniyle genel sağlık sigortaları devlet tarafından ödenmektedir.

Tablo-6.29: Sosyal Güvence Türü

	Sayı	%
Emekli sandığı	33	6,7
SSK	311	63,3
BAĞKUR	66	13,4
Yeşil kart	43	8,8
Özel sağlık sigortası	1	,2
Toplam	454	92,5
Cevapsız	37	7,5
Toplam	491	100,0

6.6.3. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Alma Durumu

Katılımcıların %2.2'si 2022 Sayılı yasa kapsamında engelli aylığı almaktadır. Evde bakım ücreti alan aile sayısı 14 olup (%2.9) özel eğitimden yararlanan aile sayısı ise 9(%1.8)'dir. 2022 Sayılı Yasa kapsamında yaşlılık aylığı alan hane sayısı ise 17(%3.5)dir.

Burada özel nitelikli sosyal yardım ve hizmetlerden özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmanın çok düşük oranda kaldığı ve bu hizmetten bir çok ailenin yararlanmadığı hususu dikkat çekmektedir. Burada özel eğitim hizmetlerinden engelli ailelerinin tam olarak haberdar edilemediği düşünülebilir. Ancak bu hizmetlerin duyurulmasından çok her engel türüne ve engel durumuna uyarlanabilir spesifik rehabilitasyon hizmetlerinin yeterli ve verimli bir şekilde sunulmaması nedeniyle bir çok aile bu hizmetlerden mahrum kalmaktadır. Ya çocuğunu rehabilitasyon merkezine götürememekte; ya saatler yetersiz gelmekte ya da verilen eğitim ve hizmetin kalitesi düşük kalmaktadır.

Tablo-6.30: Katılımcıların Yararlandığı Özel Nitelikli Sosyal Yardım ve Hizmetler

	2022		Evde bakım ücreti		Özel eğitim		yaşlılık aylığı	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	11	2,2	14	2,9	9	1,8	17	3,5
Hayır	188	38,3	186	37,9	200	40,7	358	72,9
Toplam	199	40,5	200	40,7	209	42,6	375	76,4
Cevapsız	292	59,5	291	59,3	282	57,4	116	23,6
Toplam	491	100,0	491	100,0	491	100,0	491	100,0

Ailelerin %7.5’u engellilik, muhtaçlık ya da sosyal yoksunluk sebebiyle nakdi sosyal hizmetlerden, %2.4’ü ise evde bakım hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Tablo-6.31: Yararlandığı Sosyal Hizmet Türü

	Sayı	%
Sosyal yardım	37	7,5
Kuruluş bakımı	4	,8
Evde bakım	12	2,4
Koruyucu ve destekleyici tedbirler	2	,4
Danışmanlık	1	,2
Diğer	5	1,0
Toplam	61	12,4
Cevapsız	430	87,6
Toplam	491	100,0

Katılımcı ailelerin en çok yararlandığı sosyal yardım türleri ise yakacak ve gıda yardımıdır. Katılımcı ailelerin 61’i (%12.4) sosyal hizmet almakta; 73’ü ise (%14.9) sosyal yardımlardan yararlanmaktadır.

Tablo-6.32: Yararlandığı Sosyal Yardım Türü

	Sayı	%
Gıda	26	5,3
Giysi	1	,2
Yakacak	35	7,1
Barınma	1	,2
Eğitim(şartlı nakit)	3	,6
Diğer	7	1,4
Toplam	73	14,9
Cevapsız	418	85,1
Toplam	491	100,0

6.7.Mahallelerin Risklilik Özellikleri

Bu başlık altında katılımcılara kendilerine göre emniyet, sosyal problem açısından riskli mahallelerin hangileri olduğu sorulmuştur.

Tablo-6.33: Katılımcıların Riskli ve Risksiz Mahalle Algıları

En Riskli Mahaller			En Az Riskli Mahaller		
Mahalle	Sayı	%	Mahalle	Sayı	%
Mağralı	88	17,9	Binevler	100	20,4
Namıkkemal	57	11,6	Bahçelievler	34	6,9
Tekke	49	10	Yatılıbölge	21	4,3
Sakarya	24	4,9	Şeyhadil	11	2,2
Yusuflar	14	2,9	Haydarbey	9	1,8
Yörükselim	11	2,2	Şazibey	8	1,6
Dulkadiroğlu	6	1,2	Boğaziçi	7	1,4
Dumlupınar	6	1,2	Pınarbaşı	7	1,4
Şazibey	6	1,2	Aksu	6	1,2
Toki	5	1,0	Doğukent/Çamlık	5/5	1,0/1,0
Diğer	225	45,9	Diğer	278	56,8

Katılımcılar 17,9 risk oranıyla en riskli mahalleyi Mağralı Mahallesi olarak görmektedir. Riskli olarak tanımlanan diğer

mahallelere bakıldığında İl Risk Haritasında riskli olarak belirlenen mahallelerle büyük oranda benzerlik göstermektedir. Katılımcılar tarafından en az riskli mahalleler ise mahalle tanımlamasından daha çok belirli bir bölge olarak ifade edilen (birçok mahalleyi içine alan) kentin batısında yer alan yeni yerleşim bölgesi olan % 20,4 lük oranla Binevler olarak belirtilmiştir.

Tablo-6.34: Katılımcıların İkamet Ettikleri Mahallelerini Tanımlama Şekilleri

Olumlu			Olumsuz		
Tanım	Sayı	%	Tanım	Sayı	%
İyi	70	14,3	Kirli	34	6,9
Memnunum	41	8,3	Gürültülü	32	6,5
Sakin	31	6,3	Kötü	14	2,8
Güzel	22	4,5	Çevre Düzensiz	11	2,2
Temiz	15	3,1	Güvensiz	11	2,2
Güvenli	11	2,2	Memnun Değilim	10	2
Diğer	77	15,7	Diğer	93	19,2
Toplam	278	56,6	Toplam	213	43,4

Araştırmaya katılan ailelere kendi mahallelerini tanımlamaları istendiğinde katılımcıların %56,6'sı iyi, memnunum, sakın gibi olumlu özellikler ile tanımlarken, % 43,4 ü ise kirli, gürültülü ve kötü olarak tanımlamışlardır.

Tablo-6.35: Katılımcıların Mahalleleri İle İlgili Güvenlik Algıları

	Güvenli		Güvensiz		Kararsız	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Geceleri evinizde güvenli hissediyor musunuz?	373	76	107	21,8	11	2,2
Geceleri mahallenizde güvenli dolaşabiliyor musunuz?	271	55,2	208	42,4	12	2,4

Katılımcıların %76'sı geceleri kendisini evinde güvende hissederken %21,8'i kendisini evinde güvende hissetmediğini ifade etmiştir. Geceleri mahallelerinde güvende dolaşabilenlerin oranı %55,2 iken güvenli olarak dolaşamayanlar %42,4 oranında gösterilmiştir.

Katılımcıların ikamet ettikleri çevredeki güvenlik algıları, sosyal güven açısından olumsuz bir özellik göstermektedir. Bu güvensizlik algısında mahallelerde meydana gelen adli vakaların da payı vardır.

Tablo-6.36: Mahalle ve Sokakların Aydınlatılma Durumu

		Sayı	%			Mahalleniz		Sokağınız	
						Sayı	%	Sayı	%
Mahallenizin aydınlatılıyor mu?	Evet	426	86,8	EVET İSE	Hiç yeterli değil	35	7,1	32	6,5
	Hayır	65	13,2			Yeterli değil	51	10,4	58
Sokağınız aydınlatılıyor mu?		471	95,9		Ne yeterli ne değil	45	9,2	50	10,2
	Evet				Yeterli	261	53,2	292	59,5
	Hayır	20	4,1		Çok yeterli	34	6,9	39	7,9

Katılımcıların %86'sı ve % 96'sı gibi yüksek oranlarda ikamet ettikleri mahallenin ve sokağın yeterli oranda aydınlatıldığını

belirtmiştir. Aydınlatma ile ilgili büyük oranda herhangi bir sorun görülmemektedir.

Tablo-6.37: Mahallelerde Son Bir Yıl İçinde Adli Vakalar

		Sayı	%				
Mahallenizde adli vaka oldu mu?	Evet	116	23,6	EVET İSE	Vaka Türü	Sayı	%
					Hırsızlık	37	7,5
					Gasp	10	2,0
	Hayır	359	73,1		Yaralama	40	8,1
					Silahlı Çatışma	9	1,8
					Kadına Yönelik Şiddet	4	,8
	Bilgim yok	15	3,1		Taciz	3	,6
					Uyuşturucu Madde Kullanımı ve Ticareti	10	2,0
					Trafik Kazası	2	,2
				Cinayet	1	,2	
				Toplam	116	23,6	

Katılımcıların %23'ü ikamet ettikleri mahallede son bir yıl içinde adli vaka yaşandığını, %73 ü ise herhangi bir adli vaka yaşanmadığını belirtmiştir. Adli vaka yaşandığını belirtenler, ikamet ettikleri mahallelerde en çok yaralama ve hırsızlık olaylarının meydana geldiğini belirtmiştir.

6.8.Mahalledeki Sosyal İmkânların Durumu

6.8.1. Kütüphane

Tablo-6.38: Katılımcıların Kütüphaneye Gitme oranları ve Memnuniyet Düzeyleri

Mahallenizde kütüphane var mı?	Sayı	%	Evet İSE	Kütüphaneye gitme oranı			Kütüphane memnuniyet düzeyi		
					Sayı	%		Sayı	%
Evet	115	23,6							
				Hiç	69	65,7	Hiç memnun değilim	9	12,0
Hayır	359	73,1		Nadiren	20	19,0	Memnun değilim	5	6,7
				Sık	16	15,2	Memnunum	32	42,7
Bilgim yok	15	3,1					Çok memnunum	13	17,3

Araştırmaya katılan ailelerin %23'ü ikamet ettikleri mahallede bir kütüphanenin olduğunu, %73'ü ise mahallelerinde kütüphane olmadığını belirtmektedir. Kütüphane olduğunu ifade edenlerin %65'i hiç kütüphaneye gitmediğini, %15'i de sık sık gittiğini ifade etmiştir. Kütüphaneye gidenlerin memnuniyet düzeyi incelendiğinde ise %12'si hiç memnun değilken, %42'lik oranla büyük bir kısmının memnun olduğu görülmektedir.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Kahramanmaraş kent merkezinde iki büyük kültür merkezinin yanında çeşitli semtlerde 16 adet kütüphane binası ile hizmet vermektedir. (<https://kahramanmaras.bel.tr/tanitim>, erişim tarihi:10.12.2019)

6.8.2. Gençlik Merkezi

Tablo-6.39: Katılımcıların Gençlik Merkezine Gitme Oranları ve Memnuniyet Düzeyi

Mahallenizde Gençlik Merkezi var mı?	Sayı	%	EVET İSE	Gençlik Merkezine gitme oranı		Gençlik merkezi memnuniyet düzeyi			
				Sayı	%		Sayı	%	
Evet	47	9,6				Hiç memnun değilim	5	11,4	
Hayır	410	83,5		Hiç	39	66,1	Memnun değilim	6	13,6
				Nadiren	16	27,1	Kararsızım	12	27,3
				Sık	4	6,8	Memnunum	12	27,3
Bilgim yok	59	12,0				Çok memnunum	9	1,8	

Araştırmaya katılan ailelerin %9'u ikamet ettikleri mahallede bir gençlik merkezi olduğunu, %83'ü ise mahallelerinde gençlik merkezi olmadığını belirtmektedir. Gençlik merkezi (G.M.) olduğunu ifade edenlerin %66'sı hiç G.M ye gitmediğini, %6'sı da sık sık gittiğini ifade etmiştir. G.M ye gidenlerin memnuniyet düzeyi incelendiğinde ise %11'i hiç memnun değilken, %27 'sinin ise memnun olduğu görülmektedir.

6.8.3. Yeşil Alan

Tablo-6.40: Mahallede Yeşil Alan Bulunma Durumu, Katılımcıların Yeşil Alanları Kullanımı ve Memnuniyet Düzeyleri

Mahallenizde Yeşil alan var mı?	Sayı	%	EVET İSE	Yeşil alana gitme oranı		Yeşil alan memnuniyet düzeyi			
				Sayı	%		Sayı	%	
Evet	187	38,1				Hiç memnun değilim	13	8,5	
Hayır	277	56,4		Hiç	61	34,9	Memnun değilim	21	13,7
				Nadiren	79	45,1	Kararsızım	27	17,6
				Sık	35	20,0	Memnunum	69	45,1
Bilgim yok	27	5,5				Çok memnunum	23	4,7	

Araştırmaya katılan ailelerin %38'i ikamet ettikleri mahallede bir yeşil alan olduğunu, %56'sı ise mahallelerinde yeşil alan olmadığını belirtmektedir. Yeşil alan olduğunu ifade edenlerin %34'ü hiç Y.A ya gitmediğini, %20'si de sık sık gittiğini ifade etmiştir. Y.A ye gidenlerin memnuniyet düzeyi incelendiğinde ise %8'i hiç memnun değilken, %45 'inin ise memnun olduğu görülmektedir.

Kütüphane, okuma salonu ve gençlik merkezi sayılarının az olması ve var olanlardan da faydalanma oranlarının düşüklüğü, gençlerin boş zamanlarını değerlendirme, sosyalleşme gibi konularda bu kurumlardan yeterince istifade edilmediğini göstermektedir.

6.8.4. Okuma Salonu

Tablo-6.41: Mahallede Okuma Salonu Bulunma Durumu, Okuma Salonu Kullanımı ve Memnuniyet Düzeyleri

Mahallenizde Okuma salonu var mı?	Sayı	%		Okuma salonuna gitme oranı			Okuma salonu memnuniyet düzeyi		
					Sayı	%		Sayı	%
EVET İSE									
Evettir	41	8,4				Hiç memnun değilim	4	12,5	
Hayır	412	83,9		Hiç	35	74,5	Memnun değilim	4	12,5
				Nadiren	9	19,1	Kararsızım	8	25,0
				Sık	3	6,4	Memnunum	11	34,4
Bilgim yok	38	7,7				Çok memnunum	4	4,7	

Araştırmaya katılan ailelerin %8'i ikamet ettikleri mahallede bir okuma salonu olduğunu, %83'ü ise mahallelerinde okuma salonu olmadığını belirtmektedir. Okuma salonu olduğunu ifade edenlerin %74'ü hiç O.S ye gitmediğini, %6'sı da sık sık gittiğini ifade etmiştir. O.S ye gidenlerin memnuniyet düzeyi incelendiğinde ise %12'si hiç memnun değilken, %34 'ünün ise memnun olduğu görülmektedir.

6.8.5. Mahallelerdeki Sağlık Hizmetleri

Tablo-6.42: Mahallede Aile Hekimliği Bulunma Durumu ve Son Bir Yıl İçinde Sağlık Taraması Durumu

		Sayı	%
Aile Hekimliği	Evettir	399	81,3
	Hayır	81	16,5
	Bilgim yok	11	2,2
Son bir yıl içinde sağlık taraması yapıldı mı?	Evettir	86	17,5
	Hayır	377	76,8
	Bilgim yok	28	5,7

Araştırmaya katılan katılımcıların %81’lik oranla büyük bir çoğunluğu ikamet ettikleri mahallede Aile Hekimliği bulunduğunu, %16’sı ise bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcılardan %17’si son bir yıl içinde sağlık taraması yapıldığını belirtirken %76’sı sağlık taraması yapılmadığını belirtmiştir.

6.8.6. Mahallelerde Açılması İstenen Kurslar

Tablo-6.43: Mahallede Açılması İstenen Kurslar

Kurs türü	Sayı	%
Bilgisayar	89	15,0
Dikiş nakış	139	23,3
Dil kursu	89	15,0
Mesleki kurslar	114	19,2
Sportif kurslar	59	10,0
Sanatsal kurslar	35	6,0
Diğer kurslar	67	11,3
Toplam	597	100

Araştırmaya katılan ailelerin %23’ü ikamet ettikleri mahalleye dikiş nakış kursu, %19’u mesleki kurslar, %15’i de Bilgisayar kursu açılmasını istemektedir. Açılması istenen kursların ortak özelliklerine bakıldığında ekonomik getiri sağlayabilecek vasıf artırıcı kursların tercih edildiği görülmektedir.

6.9.Mahallelerdeki Katılımcıları Rahatsız Eden Olaylar

Katılımcılara bu başlık altında çevrede rahatsızlık duydukları hususlar sorulmuştur.

Tablo-6.45: Mahallede Katılımcıları Rahatsız Eden Olaylar

	Sayı	%
Herhangi bir üzücü olay yaşamadım ya da fikrim yok	323	65,78
Çevresel sorunlar (hava kirliliği, fabrika atıkları, çöp kokusu, yapısal sorunlar, yeşil alan eksikliği)	43	8,75
Asayiş (hırsızlık, yaralama, kavga, uyuşturucu kullanımı, istismar vakaları)	38	7,73
Sosyal sorunlar (kültür çatışması, kentsel dönüşüm sorunları, gençlerin durumu)	35	7,12
Trafik (trafik kazaları, trafik lambalarının yetersiz oluşu, üst geçit olmaması)	29	5,91
Suriyeliler (kültürel çatışmalar, uyum sorunları)	10	2,03
Bakımsızlık (hizmetlerin yeterli olamaması, ilgisizlik)	7	1,42
Gürültü	6	1,22

Katılımcıların %65’lik oranla büyük bir kısmı kendisini üzebilecek herhangi bir olay yaşamadığını belirtirken üzüntü verici bir olay yaşadığını belirtenler yaşadıkları sorunların; çevresel sorunlar, asayiş sorunları, sosyal problemler ve trafik sorunları olduğunu ifade etmişlerdir.

6.10. Suriyeliler İle İlgili Tutumlar

Tablo-6.46: Katılımcıların Suriyelilerle İlgili Rahatsızlık Durumları ve Suriyelilerin Neden Olduğu Sorunlara İlişkin Tutumları

Suriyeliler ile ilgili bir rahatsızlığınız var mı?		Sayı	%
	Evet	215	43,8
	Hayır	261	53,2
	Fikrim yok	15	3,1
Evet ise			
Sorunlar		Sayı	%
Asayiş (hırsızlık, kavga)		72	33,48
Sosyal sorunlar (kültür çatışmaları, parklarda çok vakit geçirmeler, çocukları ile ilgilenmemeleri)		48	22,32
Gürültü		37	17,20
Dilenme		16	7,44
Temizliğe riayet etmiyorlar		16	7,44
Ekonomik nedenler (işsizliğin artması, ev kiralının yükselmesi)		14	6,51
Diğer		12	5,58
Toplam		215	100

Araştırmaya katılan katılımcılardan %43'ü mahallelerinde ikamet eden Suriyelilerden rahatsız olduğu, %53'ü ise herhangi bir rahatsızlığı olmadığını ifade etmiştir. Evet cevabını veren katılımcılar en çok rahatsız oldukları noktaların; asayiş, sosyal sorunlar ve gürültü olduğunu belirtmişlerdir.

6.11. Çocuklarla İlgili Sosyal Problem ve Sosyal Riskler

Çocuklarla ilgili sosyal problem ve sosyal riskler, sağlık sorunları, sokakta çalıştırılma problemi, internet bağımlılığı, tütün ve

madde bağımlılığı, suça sürüklenme başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Kronik hastalıklarla ilgili bulgulara bakıldığında, en fazla karşılaşılan hastalığın astım olduğu (%3.45) görülmektedir. Bunu Akdeniz ateşi ve diğer rahatsızlıklar izlemektedir.

Tablo-6.47: Çocuklarda Görülen Kronik Hastalıklar

Hastalık Türü	Sayı	Cevaplayanların içinde %
Astım	32	3,45
Akdeniz Ateşi	13	1,40
Alerji	11	1,18
Bronşit	8	0,86
Diğer	15	1,61
Toplam	79	8,5
Cevapsız	412	91,5
Toplam	491	100

Çocukların çalıştırılma durumu incelendiğinde, katılımcıların %3.7'si komşularda sokakta çalıştırılan çocuk olduğunu; %6.7'si ise komşularda sokak haricinde çalıştırılan çocuk olduğunu ifade etmiştir. Bulgular, Türkiye genelinde 6-17 yaş çocuk istihdam oranları (%5,9) ile paralellik arz etmektedir.

Tablo-6.48: Çocukların Çalıştırılma Durumu

	Hanenizde sokakta çalıştırılan çocuk var mı?		Komşularınızda sokakta çalıştırılan çocuk var mı?		Hanenizde sokak haricinde çalıştırılan çocuk var mı?(-15)		Komşularınızda sokak haricinde çalıştırılan çocuk var mı?(-15)	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	7	1,4	18	3,7	8	1,6	33	6,7
Hayır	475	96,8	466	94,9	473	96,3	450	91,6
Cevap veremeyen	9	1,8	7	1,4	10	2,0	8	1,7

Çocuklarda tütün, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı verileri incelendiğinde, katılımcıların hanelerinde sigara içen çocuk oranı %3,7'dir. Bunun dışında alkol kullanımı 2 kişi ve uyuşturucu madde kullanımı 1 kişi olarak bildirilmiştir.

Tablo-6.49: Çocuklarda Tütün, Alkol ve Uyuşturucu Madde Kullanımına İlişkin Veriler

	Hanenizde sigara içen çocuk var mı?		Hanenizde ağız otu kullanan çocuk var mı?		Hanenizde alkol kullanan çocuk var mı?		Hanenizde uyuşturucu madde kullanan çocuk var mı?	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	18	3,7	4	0,8	2	0,4	1	0,2
Hayır	275	56,0	285	58,0	286	58,2	266	54,2
Cevap vermeyen	198	40,3	202	41,1	203	41,3	224	45,6

Çocukların internet kullanım ve internet kafeye gitme alışkanlıklarına bakıldığında çocukların zamanlarının çoğunu internet kafede geçirdiklerini ifade eden ailelerin oranı %4.3'tür. bu mahallelerde çocukların kendi bilgisayarları olma oranları çok düşük olduğundan internet kullanımını genellikle internet kafelerde sağlamaktadırlar. Bu nedenle oran düşük gözlenmiştir. Ailelerin

bilgisayar sahiplik ve akıllı telefon kullanma oranları incelenerek bu çerçevede daha sağlıklı değerlendirme yapmak mümkün olacaktır.

Tablo-6.50: Çocukların İnternet Kafeye Gitme Alışkanlıkları

Çocuklar İnternet Kafede Vakit Geçiriyor Mu?	Sayı		%		Evet	Vakit Geçirme Sıklığı	Sayı		%	
	Evet	Hayır	56	11,4			381	77,6	54	11,0
Evet	Haftada 1		25	53,2	Evet	Vakit Geçirme Sıklığı	Hafta 1 +		11	23,4
	Her gün 1 saat		5	8,5			Her gün 1+		2	10,6
	Zamanının Çoğunu		25	4,3						

Katılımcı ailelerden %67.6'sı çocukların eve geç gelmesini sınırlandırırken %21.2'si sınır koymamaktadır. Yine katılımcıların %47'si çocukların geceyi dışarıda geçirmesini sınırlandırırken %40.5'i sınırlandırmamaktadır. Bu tutum, mahalle, komşu ve akraba çevresine duyulan güveni de ifade etmektedir.

Tablo-6.51: Çocukların eve Geç Gelmesi ve Gece Dışarıda Kalmasına İlişkin Tutumlar

Gece Eve Geç Gelmesine Sınırlandırma Yaparım	Sayı	%	Geceyi Dışarıda Geçirmesine Sınırlandırma Yaparım	Sayı	%
Evet	332	67,6	Evet	231	47,0
Hayır	104	21,2	Hayır	199	40,5
Kararsız	54	11,0	Kararsız	61	12,4

Katılımcıların %14.9'unun suçla süreklenen çocuklarla ilgili bilgileri varken, %24.6'sının bu konuda bilgileri yoktur. Kısmen bilgisi olduğunu ifade edenlerin oranı ise %55.6'dır.

Tablo-6.52: Katılımcıların Suça Sürüklenen Çocuklarla İlgili Farkındalığı

Suçta Sürüklenen Çocuklar Hakkında Bilginiz Var Mı?	Sayı	%
Evet	73	14,9
Hayır	121	24,6
Kısmen	273	55,6
Cevapsız	24	4,9

6.12. Saha Araştırması Sonuçlarının Genel Değerlendirmesi

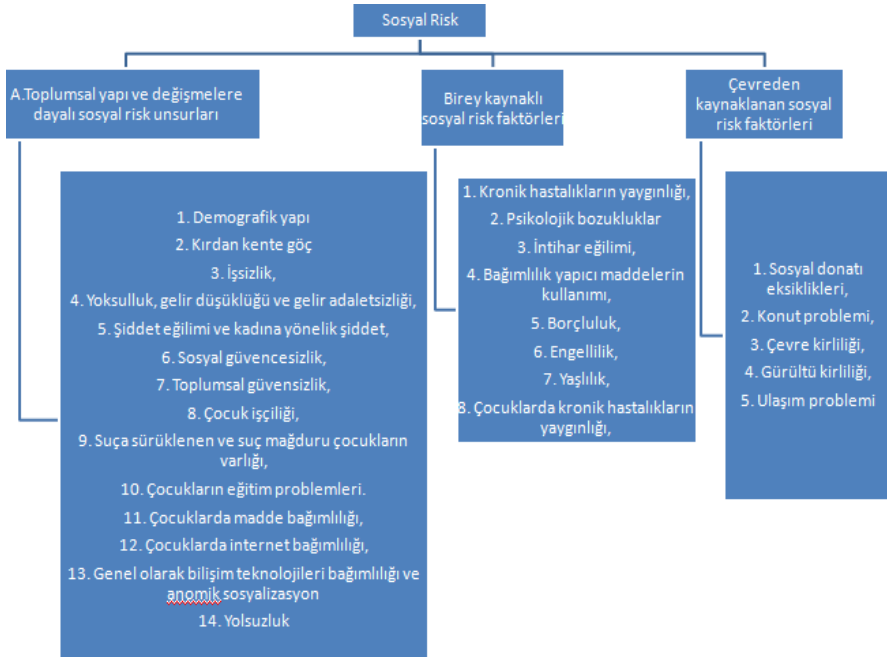
Kahramanmaraş kentsel alanında riskli belli mahallelerde yürütülen sosyal risk analizi saha araştırmasından elde edilen bulgular, sosyal güven açısından ülkemiz genelinde olduğu gibi olumlu özellikler göstermediği; küçük sayıda da olsa asayiş olaylarının sokağa çıkma konusunda endişeye yol açtığını göstermektedir.

En temel problemin yoksulluk, vasıfsızlık, eğitim eksikliği, olduğu söylenebilir. Riskli mahallelerde genellikle asgari ücretle çalışan işçi sınıfının yaygın olarak ikamet ettiği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımın azlığı, sosyalleşme ortamlarının yetersizliği; özellikle sigara ve tütün mamullerinin kullanımının yüksekliği bulguların diğer hususlardır.

Aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet konusunda da göz ardı edilmeyecek oranda bir sorunun varlığı görülmektedir. Yine çocukların bu mahallelerde zararlı alışkanlıklar edinmeye açık oldukları bulgulanmıştır.

Saha araştırması bulgularından hareketle, saha araştırmalarında ve sosyal risk haritalamasında kullanılmak üzere, sosyal riskler, üç ana başlıkta ele alınabilir. Bunlar, toplumsal yapı ve değişimlere dayalı sosyal risk unsurları, birey kaynaklı sosyal risk faktörleri ve çevreden kaynaklanan sosyal risk faktörleri şeklinde sıralanabilir. Bu ana faktörlerin altında yer verilebilecek alt unsurlar ise Tablo-6.53'te gösterilmiştir.

Tablo-6.53: Sosyal Risk Haritalamasında Sosyal Risk Faktörleri



SONUÇ VE ÖNERİLER

*“Halka huzur ve rahat sağlayacak bir nizam kur; sana hayır
dua etsinler.”*
Yusuf Has Hacip

Toplumun huzuru ve mutluluğu için sosyal problemlerin en aza indirilmesi arzu edilen bir durumdur. Tarihsel süreç içerisinde asayiş olaylarının asgari seviyeye indiği, nerdeyse görülmez hale geldiği, insanların birbirine güven duygusuyla hareket ettiği, yardımlaşmanın, iyiliğin toplumda kurumsallaştığı, toplumda saygın bir yeri bulunan her varlığın kendini huzurlu hissettiği medeniyet dönemleri yaşamış bir milletiz.

Yönetimde adaletin, toplumda erdemin temel alındığı bir toplum düzeninde sosyal sorunların en asgari seviyeye ineceği tarihsel tecrübemizle sabittir. Sosyal sorunların pek çoğu, sanayileşme ve modernleşmenin getirdiği karmaşa, bireyselleşme, değerler sisteminin aşınması, toplumsal çözülme, kültürel gecikmeler, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, insanın evrendeki ontolojik var oluş gayelerinin unutulması, vb. gibi pek çok sebeple yaygınlaşmıştır.

Bu çerçevede, nüfus ve çevre problemleri, eğitimle ilgili problemler, yabancılaşma, aile problemleri, aile içi şiddet, genel anlamda şiddet ve terörün yaygınlaşması, bağımlılık, alkolizm, suç ve suçluluk oranlarında artış, yoksulluk, sağlık problemleri, kentsel problemler vb. gibi başlıklar altında ele alınabilecek problem alanları ortaya çıkmaktadır.

Sosyal problemler, sosyal bünyeye bağılı olarak, her toplumun kendi tarihsel ve sosyal gelişimi içinde farklılık arz etmektedir. Toplumdan topluma farklı problem alanlarının daha yoğun yaşandığı gözlenebilmektedir. Öte yandan, modernizmin yaygınlaşması ve küreselleşme ile, bütün insanlığı ilgilendiren, bütün toplumlara yansıyan problem alanları da ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada dünya ve Türkiye mukayeseleriyle belli başlı sorun alanları ele alınmıştır. Küreselleşmeyle gelen teknolojinin ve internetin yaygın kullanımı sonucu gençlik ve ailenin daha çok sosyal problemlerin muhatabı olduğu değerlendirilmiş ve bu sorsun alanları çalışmada ilk sırada incelenmiştir.

Gençlik problemlerinin ele alınışında temel bir tasavvur sorunu olduğu açıktır. Gençliğin ortak bir tasavvur inşa edemeyişinin temelinde, gençliği yönlendiren eğitim sistemi, bilgi teknolojileri vasıtasıyla kültür üreten kurumların sorunlu bakış açıları bulunmaktadır. Gençlerden, popüler kültürün tüketicisi konumunda olan renksiz, kokusuz, oturmamış bir kişilik yapısı sergilemeleri beklenmektedir.

Gençliğin temel ihtiyacı, moral ve ideal değerlerin verilmesidir. Mevcut sorunlarla, aşkın ideal değerlere sahip, yüksek moral ve motivasyon sahibi bir nesi inşa ederek mücadele edilebilir. Bu bizim, tarihte de “fütüvvet” ilkeleriyle başardığımız bir şeydir. Fütüvvet, bir yönüyle, gençliğin tabiatında var olan yiğitlik, cesaret, delikanlılık gibi olguların olumlu alanlara yönlendirilebilmesi; bir yönüyle de yüksek ahlaki değerlerle donanmasıyla ulaşılan bir karakter inşasıdır. Moral ise, kelime anlamı olarak Batı dillerinde “ahlak” karşılığında

kullanılmaktadır. Bizim dilimizde, moral, karşılaşılan sorunlara kendi iç değerlerimizle mukavemet edebilme gücü anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla ahlak ve moral kavramları, geçişli kavramlardır.

Yüksek ahlaki değerlerle donanmış bir insanın, hayatın zorlukları karşısında mukavemeti de yüksek olacak; yabancılaşma duygularını yaşamayacaktır.

Türk aile yapısı da yüksek ahlaki değerlerin hem üretildiği, hem yaşandığı, hem de aktarıldığı bir sosyal kurum olarak bizim diğer toplumlara karşı üstün olduğumuz bir konudur. Günümüz Batı toplumlarında değerler üreten bir aile sisteminden bahsetmek oldukça zordur. Parçalanmış, en temel fonksiyonlarından biri olan neslin devamı konusunda bile sorunlar yaşayan, insanların bireyselleştiği bir yapıya dönüşmüştür. Bu yapının ürettiği sorunlara çözüm için önerilen cinsiyet eşitliği, bireyselleşme ve özgürleşmenin ön plana çıkarıldığı liberal yaklaşımlar, özellikle şiddet olgunsa karşı son yıllarda yeni çözüm araçları ve politikalar olarak gündeme getirilmektedir. Ancak, geleneksel değerler üzerine inşa edilen ve değerler etrafında bütünleşen bir toplum yapımız olması hasebiyle bu politikaların, toplumumuzda var olan sorunları derinleştirebileceği dikkate alınmalıdır. Nitekim son yıllarda artan şiddet haberleri, kadın cinayetleri, toplumsal değerlerden uzaklaşmanın ve sorunlara yüzeysel çözüm önerilerinin faydalı olmadığını göstermektedir.

Dünyada ve ülkemizde, şiddetin yaygınlaşmasının sebepleri, modernleşmenin doğurduğu sıkıntılar, anomi ve yabancılaşmanın getirdiği toplumsal değerler sisteminin aşınması ve yozlaşması,

toplumun sosyal kontrol gücünü kaybetmesi, sosyalleşme ortamlarının milli ve dini ortamlardan küresel güçlerin kontrol ettiği sanal ortamlara kayması şeklinde sayılabilir. Ayrıca, hızlı sekülerleşmenin ve tüketim kültürünün tahrik ettiği doyumsuzluk, açgözlülük ve engellenmişlik duyguları, benmerkezciliğin ortaya çıkardığı tahakküm anlayışı, modern insanın hayata proje muamelesi yapması ve kendisini ve çevresini bu projeye uydurmak için hayatına ve çevresine prokrustes muamelesi yapması gibi sebepler de etkili olmaktadır.

Alkol bağımlılığı, uyuşturucu, kumar, teknoloji bağımlılığı gibi kötü alışkanlıklar, toplumsal irfanın kaybolması çerçevesinde eğitimsizlik ve cahillik şiddeti körüklemektedir. Yine dünya genelinde artan terörizm, siyasal şiddet, buna bağlı olarak yaşanan göç olgusu ve bunların doğurduğu sıkıntılar şiddetin ayrı bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bütün bu şiddetin kaynağı, modern seküler hayat tarzı olmasına rağmen yine modern elitlerin ürettiği çözümlerin politika haline getirilerek uygulanmaya çalışılması da şiddeti artırmaktadır. Türk toplumu, medeniyet birikimi olan, binlerce yıllık köklü müesseseleri olan, huzur ve sükunetin olduğu, insandan diğer varlıklara mutlu yaşandığı dönemleri yaşamış bir millettir. Toplumsal dinamiklerin ve değerler sisteminin dikkate alınarak toplumun bünyesine uygun politikalar üretilmesi, şiddetin sosyal ve kültürel sebeplerini ortadan kaldıracak; bireysel sebepleri de en aza indirecektir.

İnsanı eşref-i mahlukat olarak gören, “yaratılanı severiz yaratandan ötürü” anlayışıyla hareket eden, dünya ve ahret dengesini sağlamış; “hesap verilebilirlik” ölçüsüyle hareket eden, “sevelim,

sevilelim, dünya kimseye kalmaz” diyen bir toplumda şiddetin bu denli yükselme eğiliminde olması düşündürücüdür. İnandığı Kitap’ta “eşleriniz size Allah’ın emanetidir” buyrulduğu halde kadına şiddetin bu denli gündemde olması, değerlerin ne denli aşındığının göstergesidir. Yapılması gereken, çocuklarımıza değerler sistemimizi öğretmenin ve öyle yetiştirmenin yollarını bulmaktır. Çocuğa, sadece “merhamet etmeyene merhamet edilmez” düsturunu öğresek; şiddet başta olmak üzere sosyal sorunlarla büyük oranda baş ederiz.

Günümüz toplumunda kentleşme, modernleşme, bireyselleşme arttıkça sosyal problemler de artış göstermekte ve yeni toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede söz konusu sosyal problemlerin çözümü için bunların tanımlanması ve saha araştırmalarında ölçülmesi önem taşımaktadır.

Sosyal riskler, günümüz toplumun önemli problemlerini ifade etmektedir. Sosyal risk kavramı, sosyal politikacılar, sosyologlar, psikologlar, sosyal çalışmacılar vb. gibi toplumla ilgilenen araştırmacılar tarafından ilgilendikleri alanlara göre farklı anlamlarda kullanılmakta ve her disiplin kendi bakış açısından tanımlamalar yapmaktadır. Bu durum kavram kargaşasına yol açtığı gibi sorunların çözümünde de uzlaşma sağlamamaktadır. Bu çalışmada sosyal riskler sağlık, sosyal güvenlik ve çocuklara yönelik riskler alt başlıkları altında sosyolojik temelde fakat sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarında saha araştırmalarına kaynaklık etmek üzere tanımlanmaya çalışılmıştır. Böylece, sosyal hizmet alanında saha araştırmalarına altyapı oluşturulması hedeflenmiştir.

Yerel düzeyde kavramsallaştırma çalışması, saha araştırmaları için oluşturulacak soru formları ve anket ölçekleri için de kaynak teşkil edecektir. Buradan hareketle oluşturulacak ölçekler, kapsayıcı ve geniş ölçekte sosyal risk taramalarının yapılmasını kolaylaştıracaktır.

Bu çerçevede, Kahramanmaraş kentsel alanında riskli belli mahallelerde yürütölen sosyal risk analizi saha araştırmasından elde edilen bulgular, sosyal güven açasından ölkemiz genelinde olduğu gibi olumlu özellikler göstermediği; küçük sayıda da olsa asayiş olaylarının sokağa çıkma konusunda endişeye yol aıtığını göstermektedir.

En temel problemin yoksulluk, vasıfsızlık, eğitim eksikliği, olduğu söylenebilir. Riskli mahallelerde genellikle asgari ücretle çalışan işçi sınıfının yaygın olarak ikamet ettiği görölmektedir. Buna bağlı olarak sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımın azlığı, sosyalleşme ortamlarının yetersizliği; özellikle sigara ve tütün mamullerinin kullanımının yüksekliği bulgularanan diğer hususlardır.

Aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet konusunda da göz ardı edilmeyecek oranda bir sorunun varlığı görölmektedir. Yine çocukların bu mahallelerde zararlı alışkanlıklar edinmeye açık oldukları bulgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Acara, Yusuf, (2013), “Saadet Asrı Model Toplum Tecrübesinin Engellilere İlişkin Kodları”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi** Cilt 13, Sayı 1, 2013 ss. 131 -171 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/52225> (erişim tarihi: 08.12.2019)
- Açıkgöz, Filiz, (2017), Seçilmiş Ülke Uygulamalarında Genç İstihdamına Yönelik Aktif İşgücü Politikaları Ve İŞKUR İçin Öneriler (Uzmanlık Tezi), Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Adak, Nurşen, (2009), “Sosyoloji ve Sosyal Problemler”, **Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler**, (Ed.) Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, Ankara içinde, ss:15-34.
- Adak, Nurşen, (2018), “Sosyoloji ve Sosyal Problemler”, **Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler**, Editör, Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara içinde: 15-34
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2019), Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Haziran 2019, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/9085/buelten-haziran2019-son.pdf> (erişim tarihi: 01.12.2019)
- Aslantürk, Zeki ve Amman, M. Tayfun, (2000), **Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

- Ataseven, Aysen ve Bakış, Çağla, (2018), Türkiye’de Sosyal Uyum, İstanbul Politikalar Merkezi, İstanbul, <http://ingev.org/raporlar/SosyalUyumRaporu.pdf>, (erişim tarihi: 15.12.2019)
- Atlı, Z., (2007). İntihar Olasılığı Ölçeği (İÖÖ)nin Klinik Örneklemdeki Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Klinik Psikoloji anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Tez Danışmanı: Mehmet Eskin), Aydın.
- Avcıoğlu, Gürcan Şevket, (2014), “Immanuel Wallerstein’ın Dünya Sistemi, Jeopolitik Ve Jeokültür Kuramı”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi/** Yıl: 2014, Sayı: 31, Sayfa: 97-110
- Ayas, T. ve Horzum, M. B., (2013). “ İlköğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı ve Aile İnternet Tutumu” **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi** 2013, 4 (39), 46-57
- Aydın, İbrahim Hakkı, (2002), “Kenz-i Mahfi Maddesi”, TDV İslam Ansiklopedisi, 25. Cilt ss:258-259
- Aytaç, Serpil; Dursun, Salih; ve Bağdoğan, Selver Y., (2018), **Psikolojiye Giriş**, Dora Yayınları, Bursa.
- Baran, Aylin Görgün, (2013), Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, 1(1): 7-25
- Baş, Halim, (2017), “Türkiye’de Genç Nüfus: Sorunlar Ve Politikalar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Yıl: 2017/2, Sayı:27, s.255-288

- Başer, Sait, (1990), “Ailede Kültür İntikali”, **I. Aile Şurası Bildirileri**, 17-20 Aralık 1990, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara içinde: 19-22
- Bayer, Ali, (2013), Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet Ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Doktora Tezi, Konya.
- Baygal, Azize, (2018), “alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlılığı”, **Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler**, (Ed.) Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, Ankara içinde, ss:249-285.
- Bayhan, Vehbi, (2017), “Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler”, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, (Ed) Memet Zencirkıran, Dora Yayınevi, Bursa içinde, ss: 351-385
- Beğer, T. ve Yavuzer, H., (2012). Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi, **Klinik Gelişim Dergisi**, 25:1-3
- Binbay, Tolga, (2013), Neşe Direk, Tamer Aker, Yıldız Akvardar, Köksal Alptekin, Can Cimilli, Birmay Çam, Artuner Deveci, Bülent Kadri Gültekin, Vedat Şar, Okan Taycan, Halis Ulaş, “Türkiye’de Psikiyatrik Epidemiyoloji: Yakın Zamanlı Araştırmalarda Temel Bulgular ve Gelecek İçin Öneriler”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, 24: 1-18

- Can, Niyazi, (2015), “Medya Ve Gençlik Sorunları İlişkisi”,
<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/CAN-Niyazi-MEDYA-VE-GEN% C3% 87L% C4% B0K-SORUN LARI-% C4% B0L% C4% B0% C5% 9EK% C4% B0S% C4% B0.pdf> (erişim tarihi, 25.10.2019)
- Çağlar, (2015), Türkler neden birbirine güvenmez?,
https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273/Turkler+neden+birbirine+guvenmez_+ (erişim tarihi: 10.12.2019)
- Çalışkan, Ş., (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk,
Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 59, 2010/2, s. 89–132.
- Çelik, Y., (2013). **Sağlık Ekonomisi**, Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Danış, M. Z., (2016). Yaşlılık, Yoksulluk Ve Yalnızlık,
http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilik_yoksuluk_yanzlilik.pdf, (erişim tarihi:21.11.2016)
- DDK, (2014), “Madde ve Diğer Bağımlılıklar ile Mücadele Kapasitesinin ve Bu Bağlamda Türkiye Yeşilay Cemiyetinin Değerlendirilmesi” Konulu Araştırma ve İnceleme Raporu, Ankara.
- Derin, Sümeyye, (2013), “Lise Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı Ve Öznel İyi Oluş”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Dicle Üniversitesi, (2016a). Kronik Hastalıkların Epidemiyolojisi, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/894491c0-dda2-4287-84e3-5ae938e4f098.pdf> (erişim tarihi: 23.11.2016)
- Dicle Üniversitesi, (2016b). Yaşlı sağlığı, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/d30c06af-ff01-4953-af39-fcb6d43bd303.pdf> (erişim tarihi: 20.11.2016)
- Doğan, E., (2014). Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi, Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı Yayın No: 2880, Ankara.
- Dönmez, Sulhi, (1982), **Sosyoloji**, 8. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Duralı, Teoman, (2000), **Çağdaş Küresel Medeniyet: Anlamı, Gelişimi, Konumu**, Dergah Yayınları, 1. Baskı, İstanbul
- Dünya Bankası, (2007), Dünya Bankası. 2007c. Eğitimin Kalitesi ve Ekonomik Büyüme, Washington DC.
- Dünya Bankası, (2008), Türkiye’nin Gelecek Nesillere Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye’nin Kalkınması, Rapor No. 44048 – TU
- Emin, Emin, (2018), Küresel Adaletsizlik: Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu, İNSAMER Yayını, Araştırma 83,
- Erdoğan, Emre, (2019), Sosyal Sermaye, Güven ve Türk Gençliği, http://www.urbanhobbit.net/PDF/Sosyal%20Sermaye_emre%20erdogan.pdf (erişim tarihi: 20.12.2019)
- ERG, (2019), Uzun Hikâye: Ayşe ve Elif Arasındaki Uçurum, 28 Mayıs 2019, <https://www.egitimreformugirisimi.org/uzun->

hikaye-ayse-ve-elif-arasindaki-ucurum/ (erişim tarihi, 03.11.2019)

Erkal, Mustafa E., (1997), **Sosyoloji**, Der Yayınları 8. Baskı, İstanbul.

Erkan, R., (2004), **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilimadamı Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Fromm, Erich, (1984), **İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri**, Çev. Şükrü Alpagut, Payel Yayınevi, İstanbul.

GENÇ, Yusuf, (2015), Engellilerin Sosyal Sorunları Ve Beklentileri , Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Yıl: 15 Sayı: 35/2 (Ek) Tarih: Temmuz-Aralık 2015 SS: 65-92 ISSN: 2148-9424 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198291> (erişim tarihi 02.12.2019)

Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Araştırmaları Haber Bülteni, (2017), Dünya Ülkeleri Ulusal Gençlik Stratejileri Raporu, GSB Eğitim Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Göktürk, İ., (2016). Sosyoloji Ders Notları, (Yayınlanmamış), Kahramanmaraş.

Göktürk, İsmail ve Günalan, Mustafa, (2006), "Modern Ve Geleneksel Değerler Arasında Yabancılaşan İnsan", **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, Yıl 11 Sayı 9, ss: 127-143, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107516> (erişim tarihi, 08.12.2019)

Göktürk, İsmail, (2017), "Medeniyetin İhyası İçin İnsanın İnşası", **Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)**, Vol:3 Issue:8

pp:605-610

http://sssjournal.com/Makaleler/1676886292_23_ID-106_SSSJournal_V3_I5_%c4%b0smail%20G%c3%96KT%c3%9cRK_605-610.pdf (erişim tarihi: 25.11.2019)

GSB, (2018), “Bağımlılıkla Mücadelede İzlanda Modeli Raporu”, GSB Eğitim, Kültür ve Araştırma Genel Müdürlüğü Gençlik araştırmaları Haber Bülteni, Sayı, 4

Gültekin, Mücahit ve Şahin, Meryem, (2016), **Türkiye’de Ve Dünyada Kadına Şiddet**, SEKAM Yayınları:, No:10, 3. Baskı, İstanbul, <http://sekam.com.tr/images/resimler/turkiye-de-ve-dunyada-kadina-siddet.pdf>, (erişim tarihi: 10.10.2019)

Habertürk Gazetesi, (2014), İnsan Hayvanat Bahçeleri, 07.12.2014 <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1016787-insan-hayvanat-bahceleri>, (erişim tarihi, 07.12.2019)

Hatemi, Hüseyin, (2019), “İslâm’da İnsan Hakkı Ve Adalet Kavramları”, <http://www.kemal-ersozlu.net/makaleler/medeni-dusuncetarihi/huseyinhatemi2.htm> (erişim tarihi, 08.12.2019)

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=109&locale=tr> (erişim tarihi, 05.12.2019)

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr> (erişim tarihi: 05.12.2019)

https://www.academia.edu/37614920/K%C3%BCresel_Adaletsizlik_D%C3%BCnya_Yoksulluk_ve_E%C5%9CFitsizlik_Raporu_2018 (erişim tarihi: 07.12.2019)

<https://www.ensonhaber.com/isvicrenin-kara-tarihi-kole-cocuklari.html>, 04.12.2018, (erişim tarihi, 07.12.2019)

Hürriyet, 2018, Depresyon artıyor, 24.04.2018, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/depresyon-artiyor-40815790> (erişim tarihi: 10.12.2018).

ILO, (2016). Çocuk İşçiliği, <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>, (erişim tarihi, 20.11.2016)

İçduygu, A. ve Ünalın,T. (1998), “Türkiye’de İç Göç:Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri”, **Türkiye’de İç Göç:Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı**, İstanbul, s. 38-56

Juppenplatz, M., (1970), **Cities in Transformation: The Urban Squatter Problem of The Developing World**, University of Quinsland Pres, St. Lucia Quinsland.

Kahramanmaraş Valiliği, (2015). Kahramanmaraş Valiliği İl Risk Haritası, Aralık 2015, Kahramanmaraş.

Kalın, İbrahim, (2010), “Dünya Görüşü, Varlık Tasavvuru ve Düzen Fikri: Medeniyet Kavramına Giriş”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi** cilt 15 sayı 29 (2010/2), 1-61

Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2014), Şanlıurfa’da Engelli Bireylerin Ve Ailelerinin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorlukların Araştırılması Projesi Araştırma Raporu, https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.org.tr_57_DI9M42EL_engelli_bireylerin_ve_ailelerinin_toplum_sal_hayatta_yasadiklari_zorluklar_arastirma_raporu.pdf (erişim tarihi: 1.12.2019)

- Karaman, Hayrettin, (1992), “İslam’ın Getirdiği Aile Anlayışı”,
Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II,
Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara: 385-395
- Karmış, Orhan, (1990), “Türk Ailesinin Temel Karakteristiği”, **I. Aile
Şurası Bildirileri**, 17-20 Aralık 1990, Başbakanlık Aile
Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara içinde: 1-5
- Kartal, Atahan B., (2018), Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve
Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de
DAEŞ ve YPG Örneği, **Güvenlik Stratejileri** Yıl: 14 Sayı: 27:
sayfa: 39-77
- Kaya, Nilay Ç., (2016), Şiddetin Sosyal Dinamikleri,
[http://egitimsen.org.tr/wp-
content/uploads/2016/11/%C5%9Eiddetin-Sosyal-Dinamikleri-
Yoksulluk-%C4%B0%C5%9Fsizlik-ve-
G%C3%B6%C3%A7.pdf](http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/%C5%9Eiddetin-Sosyal-Dinamikleri-Yoksulluk-%C4%B0%C5%9Fsizlik-ve-G%C3%B6%C3%A7.pdf) (erişim tarihi: 25.11.2019)
- Kınalızâde Ali Çelebi, (2014), **Ahlâk-ı Alâ’i Kınalızâde’nin Ahlâk
Kitabı**, Hazırlayan, Mustafa Koç, Türkiye Yazma Eserler
Kurumu Başkanlığı Yayınları No:31, İstanbul.
- Kongar, E., (1982), “Kentleşen Gecekonular ya da Gecekonulaşan
Kentler Sorunu”, **Kentsel Bütünleşme**, Türkiye Gelişme
Araştırmaları Vakfı Yayını, Ankara.
- Konuk, Osman, (2017), “bir Sorun ve Çözüm Kaynağı Olarak Türk
Eğitim Sistemi”, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal
Yapısı**, (Ed) Memet Zencirkıran, Dora Yayınevi, Bursa içinde,
ss: 337-348

- Kurt, Abdurrahman, (2016), “Dünden Bugüne Türk Ailesi”, **Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, Editör: Memet Zencirkıran, Dora Yayınları, 5. Baskı, Bursa: 335-364.
- Kurt, İhsan, “Atasözlerinde Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara: 626-649
- Lomasky, Loren E., (2017), “İki Liberalizm Anlayışı” (Tercüme: Mustafa Erdoğan), **Liberalizm El Kitabı**, (Editör: Cennet Uslu), Liberte Yayınları, Ankara içinde, ss:223-226
- Lordoğlu K. ve Özkaplan, N., (2007). **Çalışma İktisadı**, Der Yayınları, İstanbul.
- Mammadov, B., (2016). Kronik hastalıkların çocuk,aile ve kardeşler üzerindeki etkileri ve kronik hastalıkların önlenmesinde hemşirenin rol ve sorumlulukları, http://docs.neu.edu.tr/staff/betul.mammadov/Kronik%20hastal%C4%B1klar%C4%B1n%20%C3%A7ocuk,aile%20ve%20karde%C5%9Fler%20%C3%BCzerindeki%20etkileri%20ve_3.pdf (erişim tarihi, 19.11.2016).
- March, K. S. and Taqqu, R. L., (1986), **Women’s Informal Associations in Developing Countries. Catalysts for Change?** Westview Press,
- NTV, (2018), 18.09.2018 tarihli “Türkiye'nin öğrenci sayısı 143 ülkenin nüfusunu aştı” başlıklı haber, <https://www.ntv.com.tr/egitim/turkiyenin-ogrenci-sayisi-143-ulkenin-nufusunu-asti,U8SPgO6SIEKuKQ1lofTiGQ>, (erişim tarihi, 03.11.2019).
- Nüfusbilim Derneği, (2016), Genç Nüfusa Genel Bir Bakış, Ankara.

- OLDENQUIST A. ve ROSNER M., (1991), “The Search for De-Alienation Strategies”, **Alienation, Community and Work**, ed. Andrew Oldenquist and Menaclem Rosner, Greenwood Press içinde, s. 3-15.
- Orman, Sabri, (1992), “İlm-i Tedbîr-i Menzil Oikonomia ve İktisat”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara: 265-310
- Ögel, Kültegin ve Aksoy, Alper, (2019), [http://www.ogelk.net/Dosyadepo/uyusturucu_ve_muzik\(1\).pdf](http://www.ogelk.net/Dosyadepo/uyusturucu_ve_muzik(1).pdf) (erişim tarihi: 15.10.2019)
- Özbay, Y., Yılmaz, S., Büyüköztürk, Ş., Aliyev, R., Tomar, İ. H., Eşici, H, Akyıldız, F. D. (2018), “Madde bağımlılığı: Temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi”. **Addicta: The Turkish Journal on Addictions**, 5, 81–130. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.1.0001> (erişim tarihi, 10.12.2019).
- Özcebe, H.1 (ed.), (2012). “Türkiye’de Çocuk Sağlığının Durumu”, **Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Türkiye Halk Sağlığı Raporu** içinde s. 363-404.
- Özer, İ., (2004), **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitabevi, Bursa
- Özeren, Süleyman; Sözer, M. Alper; Başbüyük, Oğuzhan (2012), Bireylerin Terör Örgütüne Katılmasına Etki Eden Faktörler Üzerine Bir Alan Çalışması: PKK/KCK Örneği, *International Journal of Security and Terrorism* • Cilt: 3 (2), sayfa: 57-83

- Polat, Oğuz, (2016), Şiddet, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C.22, S.1, ss: 15-34
- Sağlık Bakanlığı, (2006). Türkiye Hastalık Yüğü Çalışması 2004. T.C Sağlık Bakanlığı, Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü. Ankara, Türkiye.
- Sağlık Bakanlığı, (2013). Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışması, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 909, Ankara.
- Sağlık Bakanlığı, (2017), Türkiye Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar Çok Paydaşlı Eylem Planı 2017-2025, Sağlık Bakanlığı ve Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölge Ofisi Ortak Raporu, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/346695/BOH_TR.pdf?ua=1 (erişim tarihi: 10.12.2019)
- Sarıkavak, Kazım, (2017), Türk-İslam Geleneğinde Yaşlılara Verilen Değer, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)** 2017, Cilt 3, Sayı 2, Sayfa 281-287
- SEKAM, (2016), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dayalı Politika Uygulayan Ülkelerde Kadın Ve Aile (İzlanda, Finlandiya, Norveç, İsveç, Türkiye), (Araştırmacılar Uzm. Psk. Meryem Şahin Dr. Mücahit Gültekin,), İstanbul. <http://sekam.com.tr/images/resimler/2150b00c.pdf> (erişim tarihi, 02.10.2019)
- Seyidoğlu, Bilge, (1992), “Türk Mitolojisi ve Efsanelerinde Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara: 571-581

- SGK, (2016). Kayıtdışı İstihdam Oranları, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani (erişim tarihi, 26.11.2016)
- SGK, (2018), Kayıt Dışı İstihdam Nedir?, <http://kidep.net/kayit-disi-istihdam-nedir/> (erişim tarihi: 10.12.2019)
- Şensoy, N. ve Karadağ, A. A., (2012). “Sosyal Etkileşimin Komşuluk Düzeyinde Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma: Ankara Toki Atakent Sitesi Örneği”, **İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi** Cilt 2 Sayı/No. 6 (2012): 279-289
- Şenyapılı, T. (1998) “Changing Relational Framework in Informal Sector” in T. Bulutay (Ed.), **Informal Sector (I)**, State Institute of Statistics (DİE) Ankara.
- Şenyapılı, T., (1978), **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, no 27, Ankara.
- Tatlılıoğlu, Kasım, (2016), “Okullarda Şiddet ve Zorbalık: Risk Faktörleri, Koruma, Önleme ve Müdahale Hizmetleri: Konya Örneği”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 6, Cilt: 6, Sayı: 12, Güz: 2016, ss: 209-231
- TCMB, (2015). Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2015.
- Tezcan, Mahmut, (2012), **Sosyolojiye Giriş**, Anı Yayınları, 7. Baskı, Ankara.
- TGSP, (2018), Türkiye'nin Gençleri, 2018, <http://tgsp.org.tr/Uploads/Document/TGSP%20Tu%CC%88rkiye%E2%80%99nin%20>

- Genc%CC%A7leri%20Aras%CC%A7t%C4%B1rmas%C4%B1.pdf, (erişim tarihi, 20.10.2019)
- TUBİM, (2018), Türkiye Uyuşturucu Raporu 2018, <http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/Duyurular/2018%20TURKIYE%20UYUSTURUCU%20RAPORU.pdf> (erişim tarihi: 25.10.2019)
- TUBİM, (2019), Türkiye Uyuşturucu Raporu 2019 (Taslak Rapor), <http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/TUB%C4%B0M/Ulusal%20Yay%C4%B1nlar/2019-TURKIYE-UYUSTURUCU-RAPORU.pdf> (erişim tarihi: 11.11.2019).
- TÜİK, (2016). 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya, 2013 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> (erişim tarihi, 16.11.2016)
- TÜİK, (2012), Çocuk İşgücü Anketi, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, (erişim tarihi, 20.11.2016)
- TÜİK, (2015) İşgücü İstatistikleri, 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21567>, (erişim tarihi, 26.11.2016)
- TÜİK, (2016) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2015 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21584>, (erişim tarihi, 15.11.2016)
- TÜİK, (2016) Güvenlik Birimine Gelen ve Getirilen Çocuklar, 2014, http://www.tuik.gov.tr/basinOdasi/haberler/2015_49_20150811.pdf, (erişim tarihi, 19.11.2016)

- TÜİK, (2016) Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660>, (erişim tarihi, 16.11.2016)
- TÜİK, (2016) Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>, (erişim tarihi, 16.11.2016)
- TÜİK, (2019), http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2482, (erişim tarihi: 20.10.2019)
- TÜİK, (2019a), İşgücü İstatistikleri, Eylül 2019, <http://tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do> (erişim tarihi: 10.12.2019)
- TÜİK, (2019b), <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30755> (erişim tarihi: 10.12.2019)
- Türkdoğan, Orhan, (2002), **Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı**, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- Türkdoğan, Orhan., (1996), **Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, Süleyman, (2006), “Nefis” Maddesi, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 32. Ss: 526-529, <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/32/C32016292.pdf>, (erişim tarihi, 25.11.2019)
- UN, 2007. World Population Ageing 2007, Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat, <http://www.un.org/en/development/desa>

/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeingReport2007.pdf (erişim tarihi, 18.11.2016)

UNDP, (2008), Türkiye 2008 İnsani Gelişme Raporu: Türkiye’de Gençlik, Ankara.

UNICEF ve MEB, (2013). Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri Ve Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocuklar Politika Önerileri Raporu, (Proje Koordinatörü: Prof. Dr. Salahaddin ÖĞÜLMÜŞ) Ankara <http://www.meb.gov.tr/earged/unicef/S%C4%B1n%C4%B1f%20Tekrar%C4%B1,%20Okul%20Terki%20Politika%20Raporu.pdf> (erişim tarihi, 29.10.2016).

Üsküdar Üniversitesi NP Hastanesi, (2016). Çocuk ve Gençlerde Madde Bağımlılığı ve Tedavisi, <http://www.npistanbul.com/tr/sayfa/cocuk-ve-genclerde-madde-bagimlilik-ve-tedavisi>, (erişim tarihi, 26.11.2016)

Vatandaş, Celalettin, (2018), **Modern Çöküş: İnsanın Modern Halleri**, Açılım Kitap, 4. Baskı, İstanbul.

Wallace, Ruth A. Ve Wolf, Alison, (2018), **Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Geliştirilmesi**, Çavirenler: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, 7. Baskı, Ankara.

Wheeler J. O., Muller, P. O., Thrall, G. I. ve Fik, T. J., (1998), **Economic Geography**, John Wiley & Sons Inc. New York.

- WHO, (2014), Global status report on violence prevention 2014
file:///C:/Users/Aopen/Downloads/9789241564793_eng.pdf,
(erişim tarihi: 25.11.2019)
- World inequality Lab, (2018), Dünya Eşitsizlik Raporu 2018,
<https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-turkish.pdf> (erişim tarihi: 15.12.2019)
- Yanık, Medaim, (2007), Türkiye Ruh Sağlığı Sistemi Üzerine Değerlendirme ve Öneriler Ruh Sağlığı Eylem Planı Önerisi, **RCHP, Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar Dergisi** / Reviews, Cases and Hypotheses in Psychiatry, 2007, Ekim Özel Sayı, http://www.rchpjournal.com/rchpdergi/RCHP_OZELSAYI_ekim_2007.pdf (erişim tarihi, 10.12.2019)
- Yazıcı, Erdinç, (1998), Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler: Karmaşık Bir Dönüşümün Hikayesi, **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı 23-24: 1833-1846
- Yenen, İbrahim, (2015), “Sosyal Kuram Ve Din Bağlamında İslam’a Göre İnsanın Temel Özellikleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** Cilt: 8 Sayı: 37 Ss: 650-658
- Yeşilay, (2014). Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul.
- Yeşilay, (2016). Teknoloji Bağımlılığı, <http://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/teknoloji-bagimliliği> (erişim tarihi, 26.11.2016)
- Yılmaz, Mehmet ve Sak, Ali A., (Hazırlayanlar), (2016), Kahramanmaraş Valiliği Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü

Çocuk Koruma Hizmetlerinde Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2017-2019”, Aralık 2019, Kahramanmaraş.

Zencirkıran, Memet, (2019), Sosyoloji, Dora Yayınları, 8. Baskı, Bursa.

Zeybekoğlu, Özge, (2018), “Sosyal Problem Boyutuyla Aile”, **Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler**, Editör, Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, içinde: 35-65

Zijderveld, Anton, C., (1985), **Soyut Toplum**, Çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul.



978-625-7954-00-6